

HRVATSKI TJEDNIK

novine za kulturna i društvena pitanja

NAKLADA MATICE HRVATSKE

zagreb,
11. lipnja 1971.
godina I
broj 9
cijena 2 dinara

ŽIVI RADIĆ

O STOTOJ OBLJETNICI ROĐENJA

U povijesti svakog naroda ima znamenitih muževa, kulturnih stvaratelja i političkih vođa, heroja i velikana uuma, vojskovođa i državnika, revolucionara i reformatora, – glasovitih izvrsnika na različitim područjima ljudske djelatnosti, po kojima pojedini narodi i postajaju poznati u suvremenom životu i u povijesti ljudskoga društva. Ali i među takvima malen je broj onih što su u životu pojedinih naroda imali sudbonosno značenje, što se u cijeloj njihovoj povijesti uzdižu kao općenacionalni velikani koji

bijahu izraz povijesne svijesti i tumač povijesnih interesa svoga naroda, što su odlučno utjecali ne samo na zbijanje svoga doba nego i na razvitak u daljoj budućnosti, oblikujući za trajnija vremena neke bitne značajke, spoznaje i ciljeve nacionalnog bića svoga naroda.

Danas, na stotu obljetnicu rođenja Stjepana Radića (i skore četrdeset i treće godišnjice njegove smrti), ne može biti nikakve dvojbe da on u povijesti naroda hrvatskoga priпадa baš takvim velikanim.

Pojavivši se u političkom životu potkraj prošloga stoljeća, u doba kad hrvatska politika – u borbi za stvaranje moderne hrvatske nacije i slobodne države Hrvatske – bijaše suočena ne samo sa starim protimbama Beča i Pešte o ujedinjenju hrvatskih zemalja, već suočena i s ekspanzionizmom talijanskim i veliko-srpskim, kojih se pogibelj očitovala i u vidu mađarske i autonomaške protuhrvatske politike, Radić bijaše jedan od veoma rijetkih hrvatskih političa-

ra koji je shvatio da se rješenje hrvatskog pitanja ne može tražiti ni u pravaškoj samohrvatskoj isključivosti ni u utapanju hrvatska u nekom južnoslavenskom narodnom jedinstvu. Već na početku svog političkog puta Radić dolazi do spoznaje da hrvatsku politiku valja graditi na hrvatskom povijesnom državnom pravu i na ideji o slavenskoj uzajamnosti, tj. na političkoj suradnji i ravnopravnosti, a ne na stapanju južnoslavenskih naroda.

(Nastavak na 11. stranu)

Jedan neobičan izbor

Uzak trak sociologički

A. Tojnbij:
Istraživanje istorije, I;
Prosveta, »Kariatide«,
Beograd 1970.

KAIROS NIJE UVIEK BOG SRETNOG TRENUTKA

Postoji dužeg izbijanja vraćamo se u zavičaj. Krivudava asfaltna traka Jadranse magistrale vodi nas kroz slikoviti primorski pejzaž. Iza svakog zavijutka iskaču pred nas uvijek novi i nikad ponavljani detalji slikovitih sumaraka, surog kamenjara posutog žutim pušnircima brnistrične cvijete, stope pogurene crne Vesnine masline srebrnastih kosa u maestralu. Tisuću je i tri stotine godina kako ovaj posni ali kreponski jadranski kameni krajobraz nastanjuje i svojom ljudskom supstancu oživljava i opisuje narod Hrvata. I taj naš ustrajni predak krstio je svojim znojem pregaoca i svojim imenom svaki pedalje ove zemlje. Prošli su vjekovi žujevitih težačkih ruku. Moderno vrijeme otkrio je komparativne prednosti ovog bogomladnog ljekovitog i slikovitog podneblja. Nudimo svjetskom turističkom nomadu naše more, sunce i draguljini čar naših uvala, ali, na žalost, koji put i našu nespretnost pa i primitivnost, nedostojanstvo sebi i svojemu.

Nedavno je netko sastavio popis naziva ugostiteljskih objekata od Mirne do Boke Kotorske. Rezultat je porazan. Povjesničari i jezikoslovi, psiholozi pa i psihiatri duševi se morali zamisliti — već on — nad tom grotesknom pojmom servilnog i nastranog klanjanja onom što je strano. Izvlačenje mumificiranih izraza iz povijesnog naftalina, potpuni nedostatak smisla za povijesni kontinuitet lokalnih naziva i pojma i njihovo lopatasko prebacivanje u drugi konfigurativni i lokalni kontekst ne može se objasniti samo ksenomanijom, nego kočoperišem i razmetljivim jogunstvom provincijalnih, birokratiziranih i pseudointelektualističkih pigmeja. S ovom tvrdnjom ne mora se, doduše, svatko složiti. O čemu je zapravo riječ?

U posljednje vrijeme kitnjasta Podstranska rivijera (Primorska Poljica) doživjela je još jedno razočarenje. S negodovanjem su žitelji ovog kraja dočekali vijest da će novoizgrađeni ugostiteljski kompleks u potomu uvali Miljevac dobiti naziv »Kairos«. Mještani po su putu izgovaraju ovu riječ, vrte glavom i pitaju se u čudu što znači i otuda su je ovamo donijeli. U ovom kraju, dijelu drevne Poljičke knežije, za koju je znao i Thomas Moore, mjestu na kojem su hrabri Poljičani g. 1807. pružili grčevit otpor francuskom drskom osvajaču i odakle su, na prijelomu iz XIX. u XX. stoljeća, svjesne hrvatske rodoljubive snage, kao kršna momčad težaka i priznara, na znak zapaljene vatre na Marjanu hitale u pomoć na rodničkim snagama u Splitu u izravnim fizičkim okružjima s autonomašima, dakle u kraju s bogatom i ponosnom tradicijom zbiva se nešto neshvatljivo i protupovijesno. Divna je i utješna spoznaja da mještani Strožanča, Grilevca, Sv. Martina, Podstrane, ti skromni i radini seljaci, imaju više nacionalne svijesti i osjećaju za svoju starinu nego neke bezlične i neidentificirane snage koje su se tamo preko noći pojavile, kao strano i izvrijedljivo u raspoljaju svoj magloviti i lažni internacionalizam.

U razgovoru s Poljičanima u predahu poljskih radova, u uredu Mjesne zajednice Podstrana, te s predstvincima društveno-političkih organizacija (Socijalistički savez, turističko društvo »Podstranska rivijera«, aktiv SK) saznali smo da uporeč nisu bili konzultirani o budućem nazivu hotela i da se s njima, kao ljudima s terena, koji su vitalno zainteresirani za sve što se zbljava na njihovom području, premalo kontaktira.

Pisci ovih redaka vrlo su dobro upoznati s ovdašnjim prilikama, u prvom redu ka Poljičanima te kao višegodišnjim aktivistima razdoblju od 1960. do 1967. U tom periodu, naime, Mjesna zajednica i zborovi birača (o tome postoje dokumenti u Mjesnoj zajednici) vodili su upornu borbu s određenim birokratskim snagama u komuni za očuvanje idealno kultiviranih breskvitih i povrtnjaka. Istodobno su uspjeli sačuvati nekoliko izvanredno privlačnih turističko-ugostiteljskih lokaliteta. Naime, 1965. godine »Slobodna Dalmacija« objavila je vijest da je i uvala Miljevac, taj pravi zeleni dragulj, predugovorno prodan za 700 milijuna starih dinara jednom investitoru iz unutrašnjosti, koji je svoj reekspoterski kapital već ulazio na području ove općine. Tada su poljoprivrednici rekli odlučno: »Ne!« Uvjetovali su izgradnju hotelskog kompleksa obvezom upošljavanja domaće radne snage; prije svega ženskog osoblja. Uvjet nije bio prihvaten, a u međuvremenu je ukinuta institucija nacionalizacije, pa je tako predugovor s reekspoterom-investitorom anuliran. Tako je privlačna uvala i izletište Spiličana pod brdom Perunom Miljevac ostala sačuvana za splitske investitore, koji dovršavaju prvu fazu izgradnje ugostiteljsko-hoteljskog kompleksa nazvanog nesretni i nespretno »Kairos«. Postavljamo logično pitanje: tko ima pravo i tko smije zaobilaziti i ignorirati ljude s terena, koji su danas, kao i njihovi preci nekoč, s toliko ljubavi, žara i praktičnog smisla branili i obranili svoje? Ovi naši vrli seljaci dobro znaju da je ovo oduvijek bio slavenski, hrvatski kraj.

Gorovito brdo, u podnožju kojega se nalaze njihovi domovi, okućnice i pitoma polja, nosi naziv slavenskog boga Peruna. Ovdje još uvijek živi predaja o legendarnom hrvatskom gradu Pitomci, koji pod naslagama i nanosima vremena sniva svoj vjejkovni san u sjeni smragdnih podstranskih vinorodnih dolina. Ali, vratimo se uvali Miljevac. S jednog njenog ruba puča pogled na antički Epetion (Stobreč) i dalje na grad Split, u kojem je moćni kralj Tomislav, pored ostalih, predsjedao crkvenim saborima. Odavde je prije nešto više od 150 godina posljednji poljički knez Ivan Cović suznički očiju ugledao svoju kneževinu u sutonu. Malo zatim prešao je na rusko ratno brodovlje i oplovio u daleki Petrograd.

Nakon svega iznesenoga nameće se pitanje, zašto novosagrađeni hotel ne bi nosio jedno od ovih tradicionalnih imena. Stoviše, od mještana smo čuli nekoliko pametnih i opravdanih prijedloga: hotel bi se trebao zvati »Perun«, »Poljički knez«, »Poljica«, »Tomislav«, pa i »Miljevac« — po samoj uvali, a naročito se gorljivo zalažu da se tako reprezentativni hotel nazove imenom ove republike »Hrvatska«.

Radi dobromjerne i poštena rješavanja ovog pitanja moramo naglasiti da nam zaista nije poznato tko je i kada predložio gore spomenuti naziv. Uvjereni smo da je posrijedi nesporazum. Pretpostavljamo da ipak postoje stanovačni razlozi koji su nekoga naveli da predloži baš ovaj naziv (u Trogiru postoji istoimeni ugostiteljsko poduzeće). Stoga tražimo da predlaže naziva dade u dnevnom tisku svoje obrazloženje. Nadalje, predlažemo da se povode rasprava o budućem nazivu hotela među mještanimima Podstrane i da im se omogući da svoja mišljenja i predloge iznesu preko sredstava javnog informiranja. I na kraju naglasimo da je ovaj naš polemički intoniran članak načelne naravi. Problem u kojem smo govorili tipična je pojava i, na žalost, sve više uzima maha. Samo zajedničkim nastojanjem možemo postići da zdrava načela štovanja narodne prošlosti i volje naroda u sadašnjici jednom zauvijek pobijede.

Martin Vlašić i Marin Mikanović

FEDERACIJA BEZ AUTONOMNIH PRIHODA

U posljednjem tromjesečju protekle godine i u siječnju ove godine u svakoj se prilici i gotovo na svakom mjestu naglašavalo kako se narušena pri-vredna ravnoteža može uspostaviti samo ako se donešu takve mjeru koje će jačati materijalnu osnovu i akumulativnu sposobnost privrede. I Savezna je skupština u dokumentu »Rezolucija o osnovama društveno-ekonomskе politike u 1971. godini sa stabilizacionim programom«, utvrdila da u osnovne ciljeve društveno-ekonomskе politike 1971. ulazi i »jačanje materijalne osnove udruženog rada i akumulativne sposobnosti privrede povećanjem udjela privrede u raspodjeli društvenog proizvoda«. U toj se rezoluciji takođe govori da će se u 1971. godini popraviti ekonomski položaj društvene privrede u pogledu neposrednog i posrednog raspolažanja sredstvima. U to vrijeme, zapravo nedavno, govorilo se i pisalo o rasterećenju privrede, osobito o smanjenju obveza prema budžetu federacije i budžetima ostalih društveno-političkih zajednica. Predsjednik Savezne izvršnog vijeća Mitja Ribić govorio je u više navrata o »šest povijesnih poena«, tj. o povećanju sudjelovanja samoupravljača i privrede u razdoblju, kada se uzmu u obzir sva rasterećenja. Privreda je stvarno rasterećen i nov položaj u razdoblju novostvorene vrijednosti ostvarila 1965. godine. Od tada njezin se položaj stalno pogoršavao, unatoč mnogobrojnim obećanjima i odlukama o potrebi rasterećenja privrede i povećanja udjela samoupravljača u razdoblju i odlučivanju o ulaganjima u reprodukciju. Stoga nije čudno što najave i rezolucije o rasterećenju nisu samoupravljačima dale mnogo nade da će se njihov položaj bitno izmjeniti. Nakon donesene Rezolucije Savezne skupštine, o rasterećenju se ne samo prestalo govoriti nego i pisati. Razlog? Do najavljenog rasterećenja ne samo što ne dolazi, već se, naprotiv, prihodi federacije i ostalih društveno-političkih zajednica povećavaju! Dogodilo se ono što se već više puta ponavljalo. Ukipanje jednih obveza prati povećanje drugih, i to tako da se novim obvezama ne samo naknadni smanjenje prihoda zbog ukipanja pojedinih obveza već da se ukupni prihodi znatno povećaju. Zbog ukipanja doprinosa iz osobnih dohodaka federacije došlo je do stvarnog rasterećenja privrede. U Hrvatskoj je, na toj osnovi, 1970. godine plaćeno 119 mil. din. a ove godine samo 24 mil. din. I to za osobne dohotke koji su isplaćeni u siječnju, za 1970. godinu. No, istodobno prihodi federacije, u razdoblju siječanj — travanj 1971., porasli su u odnosu na isto razdoblje protekle godine za čitavih 27 post! Prihodi pak Republike Hrvatske porasli su samo za 4 post.

Već godinama prihodi federacije rastu znatno brže nego prihodi budžeta Republike Hrvatske i općina u Hrvatskoj. Ta se tendencija nastavlja i u 1971. godini, iako je upravo u toj godini trebalo doći do izmjena takvih odnosa, jer su upravo suprotni željenim promjenama i u gospodarskoj i u političkoj sferi.

Od ukupno naplaćenih prihoda raspoređenih u budžete društveno-političkih zajednica pripalo je federaciji: 1970. 61,7%; 1971. 63,3%. A upravo za tu razliku smanjeni su prihodi budžeta Republike Hrvatske i općina u Hrvatskoj! Ova izmjena u raspredelu prihoda u korist federacije u ovoj godini najbolje pokazuje koliko su opravdani bili zahtjevi Republike Hrvatske da federacija nema svojih autonomnih prihoda, već da se svi njeni rashodi podmiju i isključivo kotizacijama, unaprijed određenim svotama što ih svaka republika treba platiti. Naime, upravo kod onih prihoda oko kojih je bilo najviše zalaganja ostaju federaciji (carina i porez na pro-met) došlo je u Hrvatskoj u prva četiri mjeseca ove godine do golemog povećanja naplate u odnosu na isto razdoblje prešle godine, i to: kod poreza na promet za 32%; kod carina za 83%. Podaci o naplati prihoda i njihovu rasporedu u budžet federacije i ostalih društveno-političkih zajednica ne obećavaju ništa dobro. Povećanja akumulativnosti privrede nema, opterećenja ne padaju, već rastu, a carine i porezi nisu instrumenti razvoja republike, nego sredstva za još brže otuziljanje viška rada od samoupravljača i privrede.

Hrvoje Šošić

komentari 3

Jedan neobičan izbor

Uzak trak sociologički

A. Tojnbij:
Istraživanje istorije, I;
Prosveta, »Kariatide«,
Beograd 1970.

Od djela Arnolda Toynbeeja, zacijelo najvećeg živućeg povjesničara danas, u nas je malo, gotovo ništa pisano; kad je nedavno u uglednoj biblioteci »Kariatide« objelodanjena prva knjiga njegovih spisa — koji, noseći zajednički naslov **ISTRAŽIVANJE POVIJESTI**, u izvorniku obasiju desetak velikih svezaka nastalih u nekoliko proteklih desetljeća — mogli smo se samo obradovati. Jer, nije pretjerano reći, djelo Toynbeejevo zaokuplja već pola stoljeća pozornost na samo stručnjaka ili pak znanosti nakonjenih čitača već i šireg kruga europske kulturne javnosti. Razlogom je tomu ne samo tako velik opus i značaj djela — bez obzira polazimo li s istin po-lazista kao i autor ili ne — već i to što Toynbee najživlje sudjeluje u javnom životu Europe; ne libi se istupa u dnevnom ili tjednemu tisku komentirajući svojevrsnim stilom podsticati, aktualna politička zbivanja iz rakursa povjesničara. I mi smo tako češće, u publicističkim izdanjima, saznavali i njegovo ime i njegovu misao, jer je sretna okolnost da svoja stajališta zastupa i izvan medaša kojima je, tako često, usko znanstveni rad »odvojen« od Širega kruga javnosti.

Dakako, bio je nužan **IZBOR** iz tog golemog opusa. Pitanje koje se postavlja i jest: **KAKAV** je izbor izvršio dr. Radomir Lukić, ujedno i autor instruktivne predgovora u ovom »Prosvetinom« izdanju, a u tom će smjeru biti upućeni i ovi reci.

Već sam naslov predgovora govorio mnogo: »O ARNOLDU TOJNBBIJU KAO SOCIOLOGU«; riječ je, dakle, o izboru koji autorov opus promatra iz aspekta sociologičkog — a opus sam jest djelo autora koji nastavlja one misliće što su u europsku kulturu unijeli pojma i predmet FILOZOFIJE POVIJESTI. Već je na prvi pogled karakterističan nerazmjer: nakladnika je, dakle, zanimalo samo ONAJ DIO Toynbeejeva djela koji bi ga — našem čitaocu — pri-kazao kao autora prvenstveno usmjerena k problematici sociologičkoj. A tu i jest osnovni nesporazum ovog izdajenja: pokušati »svestiti Toynbeejevu misao — a ona je, za čitača kojemu je izvornik nedostupan — zapravo samo TA i TAKVA misao — na aspekt sociologiski, znači ne samo pre-formulariti pristup, metodologiju nego i PROBLEM SAM kojim je autor zaokupljen; to znači pre-formulariti njegovu OSNOVNU MISAO koja — šironom zanimanja i polazistima s kojih povijest i povijesno razmatra — toliko nadilazi uzak aspekt sociologije da je ovaj, zapravo, samo segment toga opusa, a nikako onaj PARS PRO TOTO koji bismo smjeli i mogli tražiti.

Priredivač je, valja reći, korektno postupio spram čitaoca. Što je u samome predgovoru naznačio ograničenost vlastita izbora i — što je važnije — naveo i sve ono što je u ovom izdanju ispušteno. Promotrimo li popis pažljivo, vidjet ćemo da u PROSVETINO izdanje nisu ušli — gotovo u pravilu — radovi u kojima je očita konkretna primjena Toynbeejevih općih načelnih postavki. Uzeta su u obzir, prema tomu, ona uvodna razmatranja koja se, milom ili silom, mogu podvesti pod problematiku primjereni sociologiskome pristupu povijesnim zbivanjima. To je pričinilo muke i samome priredivaču: u predgovoru će on na jednom mjestu zaključiti kako su bile opravdane kritike, upućene Toynbeeju, da je »amater u sociologiji. Ne mislimo da bi ovakva kvalifikacija bila i malo nepovoljnog za tog povjesničara; priredivač izbora i nakladnik posvjeđobili su kako je u osnovi bez smisla pokušaj da se od Toynbeejeve opuse prikaze i promotri samo ono što bi moglo pristajati sociologiskim obzorima, uzimajući dakako — pa da se potom inzistira na tome da on — sociolog nije.

Veličina i značenje ovog golemog opusa — bez obzira na njegovu polaznu ideju, religijsko-teološku — jest u tome što je pokušao povijest čovjekovoj, pogotovo na tlu europske i ujedno, dati svu onu širinu pristupa i grade koji ne smjeraju k uskimi kalupima specijaliziranih metoda i pogleda, »pristupa«, već teže k pogledu spram univerzalnoga. Upravo je ovome u službi golema, upravo ne-dohvatljiva (za suvremenog, ne-polihistorijskog vremena) eruditacija autorova, u tome je dimenzija njegova opusa da vječni sumnju u razložnost postojanja čovjekova provjerava novim sumnjama i novim vjerovanjima, približivši se pitanjima planetarnim, tako odlučno postavljenim u suvremenoj filozofiji Zapada.

Ovo njegovo **ISTRAŽIVANJE POVIJESTI**, na žalost, tek je jedan odsječak njegove misli. Vrlo bi koristio, bio bi čak neophodan, jedan adekvatniji izbor u hrvatskom prijevodu u kojem bi dimenzija njegova opusa bila predstavljena našem čitaocu mnogo točnijom no što je ovom prilikom učinjeno. Trak koji do Toynbeejeva djela i misli vodi ovim izdanjem suviše je uzak i diskutabilan.

S. Lipovčan

АРНОЛД ТОЈНБИ
ИСТРАЖИВАЊЕ
ИСТОРИЈЕ
I

4 politika i društvo

Nerkez Smailagić

DRUŠTVENA POTREBA I DUHOVNI IDENTITET

TEZE O PROBLEMIIMA KULTURE I KULTURNOG RAZVOJA

1.

Kada se pita o razvoju naše kulture, a pri tome se misli na kulturnu politiku, zamor je golem; štoviše, općenito se očituje defetizam. Jer, očita je vladavina poluiteljicije, ona je naša bitna odredba.

All se, upravo zbog toga, ne može prihvati reizgnacija. Sistem centralističkog rigorizma i administrativne prisile svjesno demoralizira. Lišavajući volje i odluke, on lišava vlastotinu, koja je uvek, po svojim pretpostavkama, kulturno-historijska odredba.

2.

Uvjeti, svrha, duh našeg kulturnog razvoja predmet su i kritike i samokritike. Oni, svojim dubokim korijenjem, dotiču pustu zemlju eshatološkog optimizma, u kojoj zapravo pušu bladni ekumenski vjetrovi, brišući okrutno sve intimno, osobno, individualno. Govor je to — preglassan i naredbodavan — o danteovskom empireju globalne Svrhe, koji zameće oporu zbilju njenog konkretno-historijskog posredovanja. I eto nas, veoma brzo, zaluđeno i zabludno, u onoj gruboj apsolutnosti koja je, istodobno, apsolutna grubost, a koju dobro znamo kao staljinizam — u svim varijantama.

3.

Koncept kulture, a i iz njega proistekle kulturne politike, utemeljuje se, prema tome, na principu grubog kolektivizma. On je ne samo lišen individualiteta nego ga bezobzirno poriče; osobno, moralno, građansko, nacionalno, socijalno, duhovno — promatrani sa stajališta svoje vlastite opstojnosti i vrednote, biti i svrhe — nisu tema, čak ni dilema: oni su protivnik.

Pa ipak, racionalno promatrano, grubi kolektivizam jest energična, štoviše nasilna volja da se izbori univerzalni aspekt kulture — ta, svakako, njeni bitni, ali jedna dimenzija. Nedemokratka osnovačica suvremenog socijalističkog kompleksa, čija je kulturno-historijska paradigma primitivno društvo, očitovala se, na planu odnosa između kulture, kao uniformizam, a kulturna politika koja ga ostvaruje kao normativizam.

4.

Kritika staljinizma 1948. godine i potom jest apologija revolucionarnog individualiteta. Mada zasvodena političkom nuždom, ona je bila i indeks duhovne emancipacije. Odatile i njeni bitni antinomiji: mehanički kolektivizam, koji djeluje sada iz podsvijesti, u funkciji kriterija — individualno samoosvjeđočenje kao glavno vrelo revolucionarne obnove. Zato kritika staljinizma u nas nije ravan moćan tok, nego neobični skup realnih i psiholoških meandra.

To, međutim, principijelu osnovicu obnove rastvara u kompleks pragmatičkih odluka neustaljena mjerila, karaktera i značenja; a to za pitanje o kojemu je riječ znači da, još uvek, nema ni ideje nove kulture, ni nove koncepcije kulturnog razvoja, a ni nove kulturne politike, i da se sve, u

stvari, svodi na žilavu ali zamornu i rutinersku prilagodbu.

5.

Ne može se mimoći ni pitanje: kako se univerzalizam odrazio na hrvatsku kulturu? Odgovor nije poticajan. Ili određenje: više nego i u jednog naroda u nas, hrvatska kultura se, već dugo, živo razapinje između dva svoja krajnja pola: opsesije univerzalnim i oporbenog upita o nacionalnom. Pa ipak, iako suprotni, oni imaju zajednički nazivnik: to je muka življienja na ovom tlu, koja, već stoljećima, dotiče samo osnovicu egzistencijalne drame historijskog opstanka. Ona se izražava u brojnim i snažnim pritiscima, atmosferi depresije, razočaranju i, najčešće, zakašnjeju dezeluziji nakon egzaltacijom prožete nade u novo i bolje.

Univerzalizam je u nas, uvek, bio ili izraz iskrene nade u obnovu života i čovjeka ili unutrašnje potrebe za evazijom iz jednog historijskog hermetizma u beskraju, zvjezdane ili historijske, jedna vrsta našeg eshatološkog optimizma kojemu je zazorana zbilja najmanje davala povodu. Ideologička vizija Općeg, svojstvena suvremenom socijalističkom kompleksu, imala je, zato, snažnijeg odjeka u nas nego drugdje, jer se snažila svojom vezom s univerzalističkom baštinom hrvatske kulture. No kako je ova situirana u određenu društvenu zbilju, ona je, zadugo, bila čimbenik duhovne denacionalizacije, lebdeći odstupno iznad vitalnih potreba i interesa vlastitog naroda i njegove veoma opore sudbine.

Ali, gotovo je pravilo da se ta ista društvena zbilja postarala da se hrvatski univerzalistički san, nakon dubokih kriza savjesti, svede, istina zakasnjelo, na nacionalnu muku življienja, na ono što univerzalnom osigurava vitalnost i vrednotu — najbolje u jednoj kulturi, koja izrasta iz nacionalnog iskona, što izdržava vatru prolaznog i daje svoj doprinos općoj ljudskoj sudbini.

6.

Preobrazba naše zemlje iz sistema statističkog centralizma u samoupravno organiziranu ravnopravnu socijalističku zajednicu za nas je presudna promjena — epohalno, principijelno, razvojno. Ona podrazumejava i dimenziju moralne i intelektualne reforme. A ova sadrži tri velika zadatka: duhovnu emancipaciju, moralno osovljene i kulturnu obnovu, koji se, u biti, svode na jedinstven ali kompleksni zadatak samoosvještenja socijalističke nacionalne zajednice.

7.

S tim u vezi: što bi bile, konkretnije promatrano, bitne konstante novog kulturnog programa i razvoja u nas?

8.

Na prvom mjestu, suvremeni socijalistički ideal, kojemu je unitarističko-totalitaristička vizija i pogotovu praksu oduzela ljudsku svrhu, povijesni kriterij i kulturno značenje. Identitet socijalne pravde i nacionalnog dostojanstva, koji je postao opća, realna i idejna platforma revolucio-

narne demokracije u nas, prvi je i temeljni princip novog kulturnog razvoja u Hrvatskoj.

Svakako, on prepostavlja da se na revolucionarnu odredbu ne gleda više kao na apsolutnu i, time, apstraktну, koja se, poput Boga, nalazi izvan nacionalnog realiteta i s njim korespondira na neznanje-mistički način. Bez situiranja revolucije u konkretno-historijske, a to znači, onda, nacionalne uvjete, ona ne podliježe historijskom sudu, nego postaje, u svojoj uzvišenoj nepovredivosti, predmetom adoracije, patosa, pa i transcedencije. Prema tome, potrebna je odredba na temelju koje se revolucija pokazuje životnim kompleksom cjelevitog čovjeka, koji je, po svome temeljnog jezgru, uvek kulturno-historijski određen: jedan narod, jedna historijska i duhovna zajednica života i djela.

9.

Organski, zatim, slijedi da je drugi princip kulturnog razvoja u nas princip nacionalnog duhovnog identiteta. Kako je to, uvek i svagde, historijsko pitanje, onda se on ne može svesti — kako to sugeriraju skorojevići ili nasilnici lišeni historijskog smisla — samo na socijalističko razdoblje, kojemu se mora, svakako, priznati značenje sinteze u tom pogledu. Ako je igdje stvaralačka veza između tradicije i revolucije neophodna i djelotvorna, štoviše dijalektička, onda je to upravo na pitanju nacionalnog duhovnog identiteta. Narod koji bi odabio iskustva, istine, vrednote svoje prošlosti, naravno revalorizane iz suvremene perspektive, bio bi historijski mrtav narod. Socijalistička revolucija nije samo zasluzno djelo jedne generacije nego je i historijska i duhovna sinteza onog najboljeg iz stoljetnog razvoja i napretka jednog naroda što se sabralo, konvulzivno-oslobiljčki, u jednom vremenu, jednoj volji i jednoj istini. Kada ona ne bi imala tu silnu historijsku i duhovnu baštinu iza sebe i kada ne bi bila odredena njome, ona se nikada ne bi mogla ni radikalizirati, a ni realizirati. Eto zašto su svi umni ljudi gledali na revoluciju ne samo kao na socijalnu preobrazbu i politički prevor nego i kao na veliku kulturnu obnovu — sintezu života i čovjeka. Odrediti, braniti, afirmirati nacionalni duhovni identitet danas znači odrediti, braniti, afirmirati suvremeni socijalistički razvoj hrvatske zemlje i naroda, njegov korijen, zadatok, značenje.

10.

To određuje ili nameće i treći princip novog kulturnog razvoja u Hrvatskoj, koji bi se mogao odrediti sadržajnim odnosom suvremenog progresa i nacionalnog bića kulture. U suvremenim procesima svjetske mijene, koji tvore industrijsku civilizaciju, proizvodi se jedna polukultura za masovnu upotrebu kojoj je svrha neka vrsta grubog hedonizma i praznog materijalizma, ukratko duhovna resoracija čovjeka. Ali se čini da se u ovom izmijenjenom svijetu javljaju i nove mogućnosti kulture, koje bi je osježile ne samo novim viđenjima, doživljajima i istinama, nego koje bi otvorile neslućene prostore kulturnoj ekspanziji.

No, neovisno od ovih višesložnosti, svakako je očito jedno: suvremena tehnologija civilizacija rađa svoje standarde i stereotipe, i u realnom životu i u duhovnoj proizvodnji, koji potiru — ili imaju tu tendenciju — osebujni karakter nacionalnog bića kulture u njegovu neponovljivom individualitetu. A naše društvo je na putu da se zajuri u takav smjer; ono, čak, pokazuje znake nestripljenja i neobične gorljivosti.

Stoga je ono, kao i svako drugo, neposredno suočeno s implikacijama niveliрајуćeg determinizma industrijske civilizacije, s masovnom serijom. Taj razvoj ne može se ni prijeći ni sprječiti. Prema tome, susret, sudar i krijanje tradicije i revolucije imat će, osim izrazito naših osebujnih, rekao bih idejnih momenata, i ovu mnogo dublju dimenziju. Pitanje kojem se ne može izmaći jest: kako nacionalno biće kulture koordinirati s tehnologiskom suvremenom civilizacijom, ili — ako hoćete — obrnuto?

Tako se, i iz ovog kuta, obnavlja pitanje održanja i afirmacije nacionalnog duhovnog identiteta i njegovog razvojnog ostvarivanja tako da se osigura široka i stvaralačka apsorpciona moć tokova i tečevina suvremene industrijske civilizacije.

11.

Društvene i političke promjene u našoj zemlji na temeljima samoupravljanja, a one se svode na izgradnju socijalističke zajednice života priznajem i razvijanjem nacionalnog individualiteta, pridonese da se razmak između kulture i politike znatno smanji — više nego ikada dosada. Jer je očito da takav razvojni pravac nije samo politička nužda nego i politička volja, što totalitarističku viziju kulture i čovjeka umnogome stješnjuje i razara. Kako obrana i afirmacija individualnoga, pa i nacionalno-individualnoga, pripada samoj biti kulture i kako ona tek po njemu doseže univerzalno čovjeka, to su dodirne tačke uspostavljene. One mogu postati solidarne samo novom odredbom kulture i uspostavom nove kulturne politike, koja će ih pretvoriti u konkretn program kulturnog razvoja.

Ali to zahtijeva ne samo jasnu socijalističku demokratsku razvojnu orijentaciju nego i potpuno novi društveni tretman kulture i kulturnih stvaralača, realizaciju gramšjevske zamisli intelektualne pozicije revolucionarnog pokreta: dakle, potpuno suprotno od dosadašnje prakse obezvredjenja koju je provodio centralistički etatism i njemu inherentni unitaristički univerzalizam. Bez toga je nemoguće kulturni razvoj u duhu samoupravne socijalističke demokracije, njenih idealnih i vrednota — zajedničko djelo svih stvaralačkih društvenih snaga. On će, bez toga, ostati ono što je i bio do sada: rutinerska i pragmatička kulturna politika, na jednoj strani, i više ili manje otvoreni otpor stvaralačkim snagama u kulturi idejnoj denacionalizaciji, kulturnom arivizmu i materijalističkom malogradanskom idealu blagostanja i patosu prisvajanja, na drugoj strani.

Sasvim skraćeno saopćeno u Centru za kulturu i informacije dne 18. svibnja o.g.

PODRAVSKI MOTIVI

U broju od 21. svibnja objavili smo, bez komentara, dokumente kojima smo raspolagali o »slučaju Podravskog Slatina«.

U međuvremenu (30. svibnja) o dogadaju u Podravskoj Slatini objavila je svoj nalaz komisija što je zaključkom IK CK SKH bila formirana pri predsjedništvu Međuopćinske konferencije SKH za Slavoniju i Baranju. Nakon svestrane istrage partijska je komisija zaključila »da se nije radi o provokaciji skupa boraca od strane ove kolone« (naime, kolone automobila što se kretala prema Virovitici gdje se održava osnovička skupština ogranka Matice hrvatske); Komisija, nadalje, »nije našla ni druge elemente« što bi upućivali »da se radi o organiziranoj šovinističkoj provokaciji«.

Partijska istražna potvrdila je, prema tomu, ono što se razabiralo iz dokumenta koje smo objavili: »slučaj Podravskog Slatina« je izmišljen!

Kako se, dakle montiraju afere?

»Primjetivši da se na najvećem broju od stotinjak automobila nalaze zastave bez petokrake zvijezde i stari hrvatski grbovi, ali tako podeseni da u stvari podsjećaju na ustaški amblem borce su reagovali« — pisala je »Politika« 11. svibnja.

Partijska istražna komisija utvrdila je, međutim, da je većina automobila bila ukrašena nacionalnim zastavama, plakatima ogranka Matice hrvatske i vrpcama s narodnih nošnji, na nekim pak automobilima da nije bilo nikakvih simbola, a tek na pojedinim automobilima da je bilo zastavā i zastavicā bez petokrake zvijezde i dijelova hrvatskog grba u vidu šahovskog polja za koje se ne može tvrditi da je ustaški.

Grb u obliku šahovskog polja, tj. povijesni hrvatski grb (što se pojavljuje još u srednjem vijeku), tvorci slatinske afere proglašili su, dakle, ustaškim grbom i takav grb zamijetili — »na najvećem broju od stotinjak automobila« u koloni!

Izmislivši kolonu s ustaškim označama — njeni su tvorci odmah »reagovali«. Ovako:

— »Mi imamo dovoljno snage da se odlučimo suprotstavimo i nacionalizmu i šovinizmu« — istakao je Milun Karadić, sekretar Opštinskog komiteta SK, dodajući »da se neće tolerisati ekscesi usmereni na rušenje državnosti i jedinstva naših naroda«.

— »Pero Car, potpredsednik Republičkog odbora Udrženja Saveza boraca Hrvatske i jedan od prvoboraca Slavonije, oštro je osudio šovinističke i nacionalističke ispade pojedinaca koji misle da je došlo njihovo vreme, a zatim rekao: — Hrvati u Hrvatskoj, komunisti i borce, odgovorni su za to kako će se u Hrvatskoj osjećati i Srbi i narodnosti...«

— »Narodni heroj i general u penziji Josip Antolović... je nastavio svoje izlaganje rečima: — Ova današnja kolona kroz Podravsku Slatinu je nečija peta kolona. Oni sada dižu glavu...«

— »Tako 'okićenu' kolonu... borce iz okoline i iz samog mesta posmatrali su sa čudenjem, doživljavajući je kao tešku provokaciju.«

— »Borcima koji su proživjeli jedno vrijeme, ta kolona izgledala je stravično.«

— »Jedinstven stav svih koji su na tom skupu uzeli reč bio je: uzvraćati energično i istom mjerom protiv izazivača — zaključio je Pero Car.«

Bio je to izvještaj izvještitelja »Politike«; a u glasilu Saveza boraca »4. juli« netko se ovako oglasio:

— »Na području podravskoslatinske komune došlo je do ekstremnih nacionalističkih pojava. Uoči skupa učesnika NOR odigrala se teška provokacija.«

— »U komuni, u kojoj su Srbi i Hrvati uvek živeli u složi i ljubavi

došlo je do povrede njihovih osećanja, do napada na braćstvo i jedinstvo i to u vreme dok su se stari ratnici okupljali da pruže podršku predloženim ustavnim amandmanima i stavovima druga Tita u Labinu i na Drugom kongresu samoupravljača u Sarajevu.«

— »Naravno, to je izazvalo ogorčenje i revolt boraca i oni su reagovali dostojanstveno izražavajući i zabrinutost. Jer, taj prizor nas podseća na dane okupacije kad se divljalo na frankovačkim svečanostima...«

— »To nas, hrvatske borce, vrijeda! — isticali su ljudi... Borački skup je zahtijevao da se u sličnim prilikama primjenjuje nadležnost milicije i drugih organa.«

— »Ne možemo dozvoliti da vaskrsavaju aveti prošlosti...«

Kriva je, dakako, Matica hrvatska

Poput »4. jula«, koji je zazivao »nadležnost milicije i drugih organa«, i »Komunist« je, izričito, opozivao na progone. U nepotpisanom komentaru »Komunist« (13. svibnja) postavlja »ozbiljno pitanje: kamo može odvesti takva djelatnost, kakve će biti njene posljedice na lokalnom, republičkom i još širem, jugoslavenskom, planu«: naime, tobožni dogadjaj u Podravskoj Slatini da »sviše podsjeća na teška vremena i tragedije koje su za nama da bismo mogli preko toga olako prieći«; svako pak demokratsko društvo, pa i naše, da »mora onemogućavati potkopavanje temelja na kojima počiva« — pa »Komunist« zahtijeva — »ispitivanje krivične odgovornosti organizatora i učesnika izgreda!« Ni to, međutim, nije dovoljno: budući da »izjave na skupu boraca u Podravskoj Slatini« upućuju »na vezu između djelovanja Matice hrvatske... i nacionalističke provokacije u Podravskoj Slatini«, progona valja podvrći, inzistira »Komunist«, Maticu hrvatsku u cjelini: »Vrijeme je došlo da se izvedu neki konkretni zaključci i poduzmu odgovarajuće mјere u vezi s aktivnim djelovanjem nekih ustanova koje, pod krinkom kulturnog rada, vrše sasvim određene političke akcije...«

Zaključak o »slučaju Podravske Slatine«

Izmisljati danas ustašku kolonu što krstari Slavonijom, stravične prizore, »divljanje na frankovačkim svečanostima« — maštovitost je nimalo bezazlena: to je promišljeno raspiranje nacionalne mržnje, poziv na pogrome! Poziv što ga je suučesnička štampa umnožila i — s vlastitim dodacima i komentarima — dostavila i u posljednje selo u Jugoslaviji: količko otrova! No, po tomu »slučaj Podravskog Slatina« jedva da bi bio znamenit: od vremena »Deklaracije«, kad su vrata provali mržnje olako odškrinuta — kampanjom te vrste popraćen je svaki iskaz hrvatstva: od jezika i grbova do Desete sjednice!

Novost u povodu »slučaja Podravskog Slatina« jest partijska istražna komisija i njeno saopštenje za javnost: huškati na pogrome u Hrvatskoj postaje, čini se, zanimanje što se sve manje isplati!

Vremena se, ipak, mijenjaju.

Jozo Ivičević

»ZAKON VRIJEDNOSTI I VRIJEDNOST KRITIKE

U povodu diskusije dra Dušana Dragosavca na XX. sjednici CK SKH

Nedavno održana XX. sjednica CK SKH dugo će djelovati u našem političkom životu. U pitanju nije samo puka reafirmacija temeljnih stavova XX. sjednice CK SKH nego realizacija tih stavova u političkoj svakidašnjici, u kojoj je takva jedna »inventura« i te kako bila potrebna! No, XX. sjednica CK SKH ostat će u sjećanju i potom što neki od sudionika na toj sjednici kao da nisu shvatili duh vremena u kome žive i djeluju.

»Packe« Matici hrvatskoj i Hrvatskom tjedniku

Riječ je, u ovom napisu, o diskusiji dra Dušana Dragosavca. Istakavši u diskusiji da ga »ekscesi i euforije« (nacionalne) ne zanimaju nisu li jačeg intenziteta, naime šovinističke, jer tada da predstavljaju podlogu za okupljanje antikomunističkih snaga, dr Dragosavac naglašio je: »ukoliko se organizacije i određeni organi protiv toga ne bore, odnosno, ne vrše svoju dužnost — a takvih pojava da ima — »od problema službe unutrašnjih poslova, sudstva, tužilaštva, do inspekcijskih i drugih državnih službi i organa«, tada i u tom smislu »mislim da smo dužni da te probleme rješimo da bi ti organi i službe bili efikasniji«. Nezadovoljan radom SUP-a i drugih državnih organa i službi, dr Dragosavac zahtijeva, dakle, da intervenira najviše partijsko tijelo Republike.

No, da vidiš gdje su ustoličene antikomunističke snage? Dr Dragosavac o tome kaže: »Upozorio bih na neke jedinstvene antikomunističke stavove i aktivnosti hrvatskih i srpskih šovinista. Tako, na primjer, prvi broj »Hrvatskog tjednika« Matice hrvatske u svome uvodniku pored ostalog piše: 'U današnjem povijesnom trenutku pred hrvatski se narod — kao glavni zadatak — nedvojbeno ističe dovršenje duhovne i teritorijalne integracije hrvatskog nacionalnog bića.' Ako je ovaj citat dokazom »antikomunističke aktivnosti« Matice hrvatske, komunistička aktivnost ogledala bi se u dezintegraciji hrvatskog nacionalnog bića! I bilo bi nedovjedno da šovinizam buja u Hrvatskoj. Jer, više od 85 posto upisivača zajimava u Hrvatskoj (za tunel kroz Učku i auto-cestu Zagreb — Split), primjerice, izjavilo je da zajam upisuje hoteći »čvršće kulturno i nacionalno povezivanje Hrvatske«: odgovor je dobiven anketiranjem.

Ovako sročene optužbe protiv Matice hrvatske i »Hrvatskog tjednika« očito su neodržive: poziv na integraciju hrvatskog nacionalnog bića nije i ne može biti antikomunistički! U »Manifestu komunističke partije« (a taj tekst, zacijelo, nije antikomunistički!), prisjetimo se, piše: »... proletarijat prvo mora da osvoji političku vlast, da se podigne do nacionalne klase, da se sman konstituiira kao nacija«. A u Rezoluciji VIII kongresa SKJ zapisano je: »Komunisti će se zalagati za socijalističku, humanističku sadržinu i idejnu orientaciju kulturnog stvaralaštva u okviru svoje nacije.«

Nacionalno pitanje u nas odvije se osjetljivo da bi ga rješavali neobražloženim dodjeljivanjem kolektivnih »packe«!

Socijalizam nije staljinizam

U nizu antikomunističkih pojava posebno mjesto, prema dru Dušanu Dragosavcu, pripada dru Šimi Dodanu i njegovoj raspravi »Zakon vrijednosti i odnos tržišta i plana«, što je tiskana u nakladi Matice hrvatske 1969. godine. O tom opsežnom znanstvenom djelu dr Dragosavac je rekao: »Karakteristika je da se u tom radu, ali ne samo u tom, socijalizam voistvojeće sa staljinizmom. I budući da je staljinizam načrtan načernim bojama, a to nije teško učiniti.

onda se kaže kako je takvo stanje — u SFRJ.«

Da je dr Dušan Dragosavac, makar i površno, pročitao 330 stranica znanstvene rasprave koju kritizira, takva mu se izjava, zacijelo, ne bi omakla! Jer, evo kako dr Šime Dodan u toj raspravi definira odnos staljinizma i socijalizma: »Bez sumnje ne postoji jedna, nego više socijalističkih praksâ koje zahtijevaju uspoređivanje, objašnjenje, analizu, kritiku« (str. 140); »Staljinističko ili bilo koje tehno-kratsko planiranje nije samo po sebi socijalizam, a još manje je ono cilj socijalne revolucije« (str. 164); »Socijalizam, to je svakodnevno jačanje čovjekove slobode, to je provođenje pozitivnih načela: ekonomski, pravne i političke jednakosti kroz svakodnevnu praksu. Koliko je to u praksi objektivano, toliko je i socijalizam kao sustav stvarnost« (str. 165); »Staljin je znanost podredio interesima vladajuće političke grupe« (str. 189).

»Iz ovoga se vidi da je sovjetska država ipak naslijedila određenu industrijsku osnovu, ali i to da je ta država izvršila snažnu industrijsku revoluciju, koja je veliki skok naprijed u razvoju proizvodnih snaga i, bez obzira na sve teške deformacije na sociološkom i ekonomsko-političkom polju, taj se veliki uspjeh ne može nijeći.«

Dr Dodan, dakle, niti je poistovjetio staljinizam i socijalizam, niti je porekao stanovite uspjehe staljinizma — što jedva da je slikanje socijalizma »najčernim bojama«. Toliko o tomu.

O društvenoj nejednakosti

Drugi dio kritičkog osvrta dra Dragosavca odnosi se na pitanje društvene nejednakosti u socijalizmu. Polazeći, naime, od Marxove teze o nagradivajućem prema radu, a uvažavajući i iskustva socijalističke prakse u drugim zemljama, dr Šime Dodan u navedenoj je raspravi zaključio da su rasponi u osobnim prihodima u nas preveliki; naglasio je pri tom da se socijalna nejednakost ne izražava samo u izravnim primanjima nego da postoji i u drugih načina da se društvena nejednakost poveća (iznosi za reprezentaciju, korištenje državnih vilâ i automobila i sl.).

Ovo je stajalište dr Dragosavac nazvao »antikomunističkim«. Njegova je argumentacija: prelijevanjem osobnih dohodaka na niže — egalizacijom — ne postižu se očekivani rezultati.

Nezgoda je što su, u tomu, dr Dušan Dragosavac i dr Šime Dodan — suglasni. Dr Dodan, naime, ne zahtjeva prelijevanje na niže, nego podizanje nižih osobnih dohodaka, a to je već nešto sasvim drugo!

Otvorena pitanja

Na kraju, bio bih slobodan upitati:

— Je li borba protiv društvenih nejednakosti suprotna stavovima Saveza komunista?

— Je li dopušteno kritizirati staljinizam?

— Koje je dokaze — osim političkog etiketiranja — dr Dragosavac iznio protiv dra Dodana?

— Je li znanstveno dopustivo s nekoliko rečenica staviti u zagradu djelo što je rezultat višegodišnjeg znanstvenog istraživanja?

— Je li u nas moguća javna i argumentirana kritika? Ako jest, zašto se dr Dragosavac na taj način nije razračunao s »nemarksističkim« stavovima dra Dodana?

— Jesu li se Marx, Engels i Lenjin zaklanjali političkim forumima da bi komu dokazali neznanstvena stajališta?

Prisjetimo li se primjedbi što ih je dr Dragosavac uputio na rad SUP-a, ova pitanja, prepostavljam, imaju stano-vito opravdavanje.

Krunoslav Šuto

6 spomenici

Zaboravljeni spomenik

Čija je savjest zatajila?

JEDINSTVEN SPOMENIK BORBE
RADNIČKE KLASE OSIJEKA I HRVATSKE
ZABORAVLJEN U KOROVU

IVE MAŽURAN

U osječkom gornjogradskom groblju postoji spomenik, jedinstven ne samo u gradu Osijeku nego i u čitavoj Hrvatskoj. Podignut je 1906. godine, ali njegovu vrijednost ne određuje stilsko oblikovanje i plemenitost materijala iz kojeg je izrađen. Naprotiv, u odnosu na vanjske značajke on se ne razlikuje od ostalih nadgrobnih spomenika već na prvi pogled izgleda posve kao i mnogi drugi. Po načinu gradnje i uobičajenosti oblika on zapravo takav i jest, pa se s tog gledišta i ne izdvaja od ostalih spomenobilježja.

Međutim, pažljivi promatrač lako će uočiti po čemu i zašto je taj spomenik JEDINSTVEN i NEPONOVLJIV, i koji su to sadržaji što ga stavljaju iznad ostalih, odnosno određuju njegovu NEPROLAZNU VRIJEDNOST.

Jedini u Osijeku i Hrvatskoj

Kod sličnih spomenika obično je to samo ime umrlog, odnosno sadržaj natpisa vezan za neku istaknutu ličnost, ili sama umjetnička izrada spomenika. Ali kod spomenika o kojem je riječ odnos je posve drukčiji. Nai-ma, za njega je bitno TKO i ZASTO ga postavlja, jer neupućenom samo imenu umrlog malo govori. A da je uprave tako, navodimo u cijelosti početni dio natpisa koji glasi:

Ovdje počiva
SREĆKO
KULUNČIĆ
u 16. godini života

Dakle, kao što rekoh, iz sadržaja navedenog natpisa neupućeni posjetilac groblja saznaće zaista vrlo malo, ili gotovo ništa, osim što će možda pobuditi u njemu sućut s obzirom na mladost umrlog. Ili se možda zapitati tko je umrli mladić i koji su uzroci njegove prerane smrti. Zašto je sahranjen udno groblja, kad se zna da su u to vrijeme na takvir mjestima sahranjivane skitnice i

beskuénici, odnosno izopćeni iz društva ili na smrt osuđeni.

Odgovor na ova i slična pitanja daje drugi dio natpisa uklesan na podnožju spomenika. U njemu se doslovce kaže:

**OVAJ SPOMEN KAMEN
POSTAVILO JE U ZNAK HARNOSTI
OSIEČKO SOCIAL-DEMOKRATSKO
RADNIČKO
SVOM NEZABORAVNOMU DRUGU
KOJI JE PAO ŽRTVOM TANETA
U GENERALNOM STRAJKU
10. SVIBNJA 1905.**

SLAVA MU!

Navedeni dio natpisa, dakle, potpuno rješava zagonetku. Svojim sadržajem ne samo da je JEDINI u gradu Osijeku i Hrvatskoj već je ujedno JEDINSTVEN spomenik povijesti radničkog pokreta Osijeka i Hrvatske. Generalni strajk o kojem je riječ bio je također prvi u Hrvatskoj, a radnik Srećko Kulunčić prva žrtva otvorene klasne borbe.

Izvještaj policije i očeviđadca

Povijesni izvori kažu da je generalni strajk izbio 9. svibnja 1905., a slijedeći dan sukobili su se radnici s policijom i vojskom. Prema policijskom izvještaju to se odigralo ovako:

»Dne 10. V. o. g. oko 9,30 sati prije podne izaslana je mješovita oružničko-redarstvena patrola, sastojecu se od oružničkog vodnika Dane Zagarcu i Srete Stojiću i gradskog redarstvenog stražara Laze Popoviću, sa uputom da obilaze Ružinu ulicu i da svako sakupljanje strajkujućih radnika prepiče. Oko 10,30 sati prije podne nalazila se je rečena patrola na raskrišu Rokove i Ružine ulice gdje se sabralo iznenada oko 400–500 osoba raznog spola i razne dobi. Među sakupljenim nalazili su se prema izjavi Laze Popovića nadničari Ignjo Slama i njegova žena Reza, te su na višekratni poziv prema sakupljenom

mnoštvu da se razidu... odgovorili, da se razići neće... Dalje su isti i sakupljeno mnoštvo vikali 'hura', prijetili se batinama i bacali kamenje, pa je rečena obhodnja bila prisiljena povući se u dvorište kuće br. 72 u Ružinoj ulici (danas Maksima Gorkoga). Dvorisna kapija nije se dala zatvoriti i rečena obhodnja povukla

se je u kuhinju Kate Grosz. Sakupljeni su zašli u dvorište, na čelu im Srećko Kulunčić, koji je i na ulici bio u prednjim redovima, te su se tako približili rečenoj kuhinji i na višekratni poziv odstraniti se nisu htjeli, da je bila pogibelj da će naveliti u kuhinju, razoružati rečenu obhodnju, jer je na ulici bila također rujla ljudi koja je vikala neprestano 'hura'. Videći se rečena obhodnja u pogibelji, i pošto se napadači nisu htjeli odstraniti, ispalio je oružnički vodnik Dane Žegarac jedan hitac koji je pogodio Srećka Kulunčića 16 godina starog, rodom iz Đakova, radnika tvornice žigica, stanjućeg u Rokovoj ulici br. 45, koji se je smješta mrtav srušio, ledima ležeći na zemlju u dvorištu, a ostali razbjegali.«

Ali, o istom događaju postoje i drugi podaci koji govore suprotno izvještaju policije. Naime, Barbara Orf, stanarica u spomenutoj kući, bila je očeviđac tog događaja. Prema njenoj izjavi, ona je vidjela mnoštvo ljudi samo na vratima rečene kuće, ali nikoga u dvorištu. Usposredujući ovu izjavu s izvještajem policije, očito da se nesretni mladić pogoden metkom srušio mrtav u dvorište. Isto tako, više je nego jasno da oružnički vodnik nije pucao nasumice, već je nisanio u mladića. A da bi opravdali

ovo ubojstvo, tvrdili su oružnici da se u ruci ubijenog mladića nalazio poveći kamen, koji je dva dana kasnije Žegarac navodno prepoznao na ulici! Na osnovu izloženih podataka nema, dakle, sumnje da je Srećko Kulunčić podmuklo i okrutno ubijen.

Već slijedeći dan poslije ubojstva, koje je uzbudilo široke slojeve radništva Hrvatske, po nalogu policije

sahrانjen je Kulunčić bez prisutnosti javnosti.

Na godišnjicu smrti njegovi drugovi, radnici Osijeka, demonstrirali su građom i svećano otkrili spomenik.

Ne smijemo dopustiti zaborav!

Stajao je on tako u dnu groblja, odljevajući vremenu i zaboravu. Više zaboravu nego vremenu. Osamljen i napušten. Na njegovu podnožju stručak cvijeća bila je već davnja prošlost. Njegovoj sjeni gotovo nitko više nije dolazio u pohode. Vrijeme za koje se borio ubijeni mladić okrenulo mu je potpuno leđa. Nikoga zbog toga nije pekla savjest, iako je to bilo bjelodano izdajstvo, jer povijesno biće naroda ne traje samo nekoliko godina unazad. I u srcu mladića Kulunčića odzvanjala je velika riječ SOCIJALIZAM, ta, za ono doba daleka budućnost kojoj je stremio.

I u odnosu na prošlost, a još više sadašnjost, obilazio sam ovaj spomenik i nijemo izražavao svoje poštovanje. Još 1968. stajao je on ponosno, iako obrastao u travu i šipražje. Oko njega trunuli su odbaćeni vijenci i prostiralo se grobljansko smetište.

Nedavno boraveći u Osijeku, točnije 17. travnja 1971. krenuo sam da ga ponovo obidem. Idući prema mjestu gdje se nalazi tražio sam ga pogledom već izdaleka. No uzalud, njega više nije bilo. Poslije dužeg traganja pronadah konačno njegove ostatke potpuno obrasle u korov. Nijemo sam stajao nad njima svjestan golemog gubitka i za grad Osijek i za povijesnu baštinu hrvatskog naroda. Pitao sam se, zar je uopće moguće da se u gradu bogate kulturne prošlosti tako nešto dogodi. To više što u tom istom gradu gotovo već deset godina djeluje Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture.

Cija li je u ovom slučaju zatajila savjest, i da li samo savjest, to prepuštam čitaocu neka sam prosudi.

KRITIČNA SITUACIJA HRVATSKE POLJOPRIVREDE

U trenutku kada se pojedine ekonomske funkcije Federacije prenose na republike za Republiku je Hrvatsku od osnovne važnosti kako omogućiti normalnu reprodukciju društvenoj poljoprivredi kao značajnom gospodarskom području. Česte neuskladjenosti i dosadanja iskustva upućuju na zaključak da se u skoroj budućnosti, jačanjem ekonomske samostalnosti republika, društvena poljoprivreda u Hrvatskoj više ne smije trebiti samo kao gospodarsko područje proizvodi kojega zadovoljavaju osnovne potrebe stanovništva za prehrambenim proizvodima, nego i kao temeljno područje društvene reprodukcije. No, da bi društvena poljoprivreda Hrvatske bila za to sposobna, ona mora prije svega biti reproduktivno sposobna.

Visoka cijena opstanka

Kada je riječ o financiranju investicija u poljoprivredi, valja istaći da se ono uglavnom odvija preko malog broja krupnih banaka. Na primjer, za potrebe društvene poljoprivrede, kao najznačajniji partner radnih organizacija u sufinansiranju investicija pojavljuje se Jugoslavenska poljoprivredna banka. Stjecajem okolnosti, mali broj krupnih banaka, zbog velike potražnje za investicionim kapitalom, dobiva izvjetan monopolski položaj. Iz takve postave slijedi »odlučujuća« riječ krupnih banaka, što u praktičnom smislu znači utvrđivanje njihovih kriterija kao jedino meritornih pri odobravanju investicionih kredita. Stvara se dojam da upravo krupne banke svojim »rigoroznim« postupcima i kriterijima osiguravaju »racionalnost« ulaganja, za razliku od organizacija koje teže što većim ulaganjima. Pri tom se zaboravlja da su to posljedice činjeničnog i dobro poznatog stanja u kojem su radne organizacije najvećim dijelom ovisne o bančnim izvorima, i da je ta ovisnost veća ukoliko je financijska moć banaka veća. Da je to doista tako, potvrđuje ekonomsko stanje društvene poljoprivrede Hrvatske. Mala akumulativnost i drastično sužena materijalna osnova glavnina su njenja obilježja. Vlastita sredstva radnih organizacija za proširenu reprodukciju ne dosižu ni 1/3 ukupnih investicionih ulaganja. U takvim prilikama radne organizacije bile su prisiljene ne birati kreditne izvore, jer je to bio i jedini put da se kako-tako održi »korak s tehničko-tehnološkim napretkom. »Cijena« takvih nastojanja bila je visoka, jer su radne organizacije prihvaćale uvjete koji se, realno, u najvećem broju slučajeva nisu mogli ispuniti, što ih je dovodilo do sve većeg zaduženja. Što više, sadanje stanje govori o prezaduženosti društvene poljoprivrede.

Čak i amortizacija za dug

Alarmantan je podatak da društvena poljoprivreda Hrvatske preko 80% sredstava namijenjenih reprodukciji koristi za otplatu obveza po dugoročnim kreditima, i da takvo stanje nema izgleda za neko znatnije poboljšanje. Kakve štetne posljedice iz tog projekta, nije ni potrebno dokazati. Dovoljno je spomenuti pojavu »dezinvestiranja«, koja se očituje u korištenju sredstava amortizacije što uglavnom više ne služe za obnovu osnovnih sredstava, nego za otplatu dugova. Na taj način uloženi kapital ne izvlači »višak vrijednosti«, nego smanjuje osnovni kapital radnih organizacija. U svemu je ugrožena i jednostavna reprodukcija. Usporeni su procesi modernizacije, rekonstrukcije, te bitnije izmijene strukture proizvodnje u smislu veće zastupljenosti

sti proizvoda više faze obrade. »Nadležnost« krupnih banaka proteže se čak i na rješavanje kadrovskih pitanja u nekim radnim organizacijama. Nije toliko kako je jedna krupna savezna banka uvjetovala svoje sudjelovanje u saniranju gubitaka jednom poljoprivredno-industrijskom kombinatu u Hrvatskoj, među ostaloga, i promjenom direktora. U svemu tomu izgleda da je malo važno kolika je »krivnja« ili »zasluga pojedinca u poslovanju radne organizacije. Simptomatično je da još nije bilo obrnutih slučajeva, tj. da radne organizacije zbog »promašaja« zatraže zamjenu rukovodećeg kadra neke moćnije banke! Htjeli to priznati ili ne, sadanji odnos krupnih banaka kao najznačajnijih kreditora i radnih organizacija »stvara« podređeni poolž radnih organizacija.

Dva shvaćanja rentabiliteta

Prevladava uvriježeno mišljenje da »rentabilitet« ulaganja treba biti osnovni kriterij prilikom odobravanja investicionih kredita. Isto tako se tvrdi da će radne organizacije prihvati investicioni kredit, ako tim sredstvima ostvare minimalni rentabilitet, tj. ako ostvare prihod veći od troškova vraćanja kredita. Ova »ekonomska« logika u prvi mah izgleda ispravnom. Čemu osporavati načela bankovne poslovnosti koja su opće poznata i priznata? No, isto je tako neoboriva istina da se na taj način potpuno zanemaruju racionalnost investicija s gledišta narodnog gospodarstva. Mjerila radnih organizacija u pogledu ocjenjivanja »optimalnosti« investicionih ulaganja, razumljivo, posve su drugačija. Prihvatljivo je njihovo gledište, prema kojem je investiciona odluka »optimalna«, ako osigurava dobitak za cijelo vrijeme trajanja »života« neke investicije. Zaista, preživjela je sadašnja praksa da su ulaganja opravdana ukoliko se dugovi mogu otpлатiti u predvidenom roku. Na temelju takve »logike« ne bi se smjelo više ulagati u izgradnju mlječnih farmi, koje već duže vrijeme posluju na »granici« rentabiliteta, jako je svakom jasno da su one nužne i potrebne. Sličnih primjera mogli bismo navesti mnogo.

Primjer PIK-a »Neretva«

Do kakvih apsurdna dovode »objektivizirani« kriteriji pri finansiranju investicija najbolje ilustrira primjer PIK-a »Neretva«. Iako se radi o poduzeću koje u mnogo čemu zauzima položaj specifičnoga poljoprivrednog proizvođača ono se kao takvo ne tretira. Nalazeći se stvarno u fazi izgradnje, u fazi stvaranja 3.000 hektara plodnog mediteranskog zemljišta i sustava odvodnjavanja i navodnjavanja, a proizvodnja kojega se odvija na pokusnim površinama od 650 ha, ono je u pogledu obveza opterećeno kao poduzeće koje eksplotira pterostruko veće površine! Zauzeto stajalište »jeftinih« ulaganja zaboravlja pri tomu da su tamošnja ulaganja daleko veća, ali su i učinci ne-srazmerno veći!

Financiranje poljoprivrede — funkcija republikâ

Iz svega može se izvući zaključak: jedino je ispravno da se gospodarsko-finansijski problemi pojedinih republika rješavaju u okviru njihovih nadležnosti. Po svom značaju poljoprivreda, kao važno gospodarsko područje Hrvatske, zasluguje posebnu pažnju i tretman. Posebno kroz financiranje investicija. Sredstva specijaliziranih saveznih banaka trebala bi se stoga prenijeti, u odgovarajućem dijelu, u nadležnost pojedinih republika. Kriteriji trebaju biti oni koji će najbolje odgovarati vitalnim interesima Republike Hrvatske, njenim radnim organizacijama i gospodarstvu kao cjelini.

Mladen Lalić

NAŠI SURADNICI SA SELA PISU

KOME KORISTI ZAPOSTAVLJENO Selo?

I mi seljaci razmišljamo o našem položaju i s pravom očekujemo da se konačno počne rješavati »SELJAČKO PITANJE«. Ako netko misli da seljačko pitanje ne postoji, vara se. Nijedno društvo na kugli zemaljskoj ne zapušta svoju poljoprivrednu, pa ne bi smjelo ni naše. Prepušteno stihiji, bez pomoći zajednice, selo ne može ići u korak s razvojem poljoprivrede podjednako sudjelujući i strojeve, takav će seljak biti daleko vrlo pri tomu da su tamošnja ulaganja izvuci zaključak: Iz svega može se izvući zaključak: jeprivrede u svijetu. Ako konstatiramo da u razvoju polderne poljoci nauke, tehnike i živoga ljudskog rada, onda je nužno stvaranje temelja za njihovu integraciju i u našim prilikama. Mi seljaci slabo smo obavješteni o radu naših predstavnika u Saboru, a samo informirani seljak, kojemu se njegov rad priznaje, može imati volju da ostane na selu i stvarati prikladne asocijacije kako bi se objedinila sredstva rada i predmeti rada.

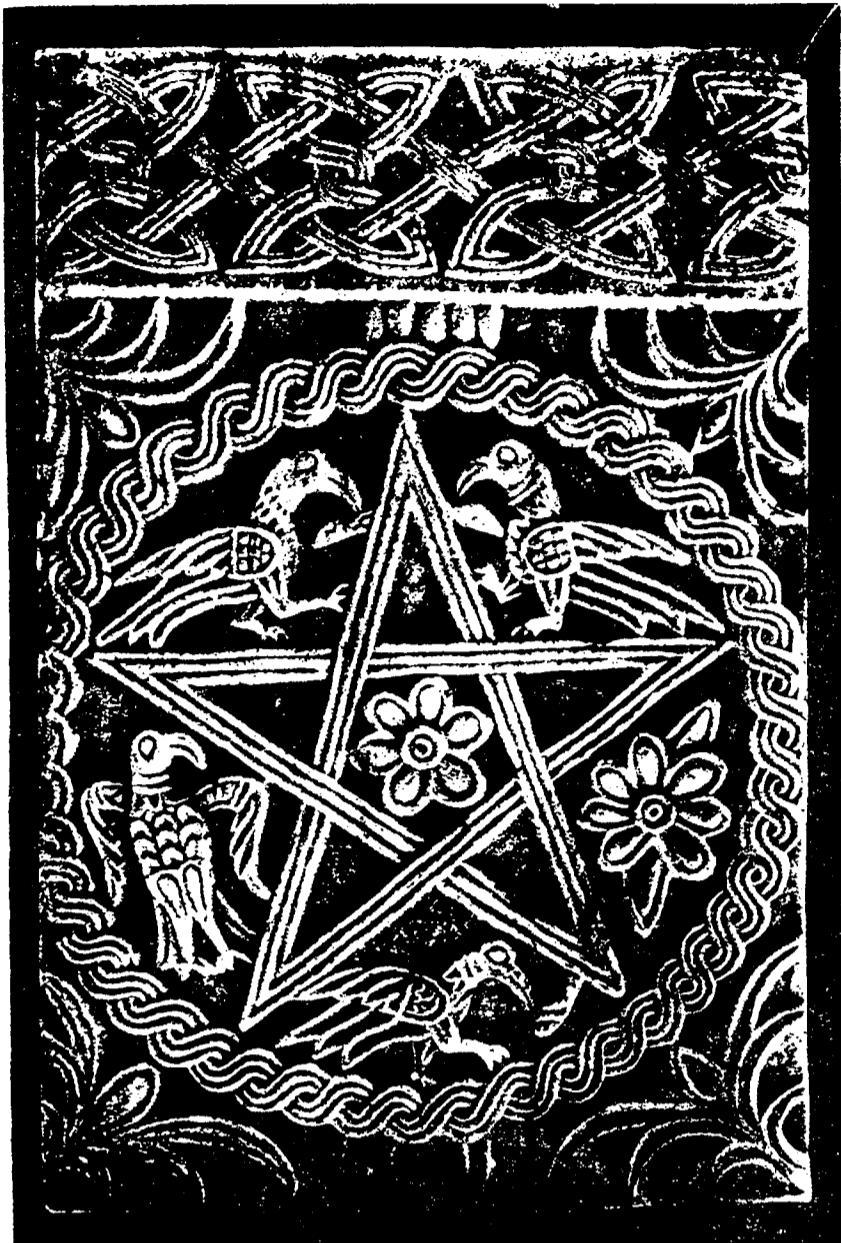
Tko se boji organiziranih seljaka?

Iako će u svojim rukama imati dobrovoljno udružene krupne površine i strojeve, takav će seljak biti daleko od kulačkog tipa kakav pretkazuju stanoviti političari. Mi smo svjesni da mali posjedi nemaju nigdje u svijetu mogućnost razvoja proizvodnje jer strojevi traže velike prostore, ali smo svjesni i toga da je krajnje vrijeme da se formiraju krupniji fondovi u Republici ili općinama i da se iz njih počnu davati krupni i dugoročni zajmovi za seljačka udruženja. Da ideja o udruživanju nije samo stvar političara dokazuje i činjenica da su na nekoliko mjeseta seljaci organizirali sastanke i mimo političkih organizacija (što su im ovi prigovorili) i pokušali osnovati stočarska mi kakva druga udruženja. Cilj je jasan: samo udruženi seljak može se oduprijeti trgovcima seljačkoga znoja, samo organizirani seljak može odoljeti birokratskoj mašineriji koja

Pojedinim udruženjima koja izvoze seljačke proizvode nije svejedno imaju li posla sa seljakom kojega će na sjajnu prisiliti da im goveda dade po bezobrazno niskoj cijeni (što organiziranim seljacima ne bi mogao učiniti), ili će pak imati posla s ravnopravnim partnerom koji neće biti prisiljen dati svoje skupo ishranjeni goveče jer drugog izlaza nema. Seljaci strpljivo čekaju. I kako dugo čekaju! I to čekaju na svojoj zemlji, mirno i strpljivo, vjerujući da će organi vlasti konačno naći rješenje. Samoupravljanje na selu već pokazuje svoje konture. Mi to pozdravljamo, ali ako se mlađi kadrovi na selu ne počnu znanstveno osporavljati, neće imati tko ni upravljati ni barataći strojevima. Ovo nije zlonamjerna kritika nekoga ili nečega, nego pokušaj da se pomogne razvoju istinske i svjetle perspektive samoupravnog socijalizma u kojem će seljak biti aktivirana telija društva.

**Mato Mađerić,
Trojstvo**

Split, Krstionica: Ploča s pentagromom

Pitanje autentičnoga hrvatskog grba nametnulo se u posljednje vrijeme našoj javnosti posebice u vezi s istupima nekih pojedinaca koji isticanje hrvatskog grba u obliku štita sa »šahovskim poljima ervene i bijele boje iskoristavaju da bi razbuktali neopravdanu uzrujanost i tako izmišljenom »hrvatskom opasnošću« pobunili neupućene ljude. Posebice je, na već poznati način, zloupotreba te teme ushtijela unijeti zbrku u našu društvenu stvarnost u vezi s dolaskom pristalica i članstva Matice hrvatske iz istočnih dijelova Slavonije na osnivačku skupštinu Matice u Virovitici 9. svibnja 1971. godine. Slična situacija stvorena je i u Slavonskom Brodu, gdje su komemoracija pogibije Zrinsko-ga i Frankopana (22. svibnja) i redovna godišnja skupština Matice hrvatske (23. svibnja) bile objavljene plakatima na kojima je (uz program obiju priredbi) bio otisnut hrvatski grb, s bijelim prvim poljem u lijevom gornjem uglu. Uoči tih priredbi gradom je širena očjena da je takav grb zapravo ustaški, pa su u tijeku noći, neke nepoznate osobe, svuda na jednak način, s oko 200 plakata krišom izrezale otisnuti grb. Ujedno su lansirane glasine da će vlasti provesti istragu zbog počinjenoga prijestupa i čak, možda, poduzeti kaznene sankcije protiv krivaca.

Suprotno takvim tumačenjima i štetnim postupcima koji se na njima temelje, povjesna je činjenica da obje upotrebe (i ona s crvenim i ona s bijelim poljem kao prvim) imaju više stotina godina utvrđenu narodnu tradiciju, pa se ni jedna od njih ne osniva ni na kojoj političkoj konceptiji novijega doba.

Što kaže znanost?

U znanosti o grbovima (heraldici) općenito vlada mišljenje da su se grbovi počeli upotrebljavati u srednjem vijeku, u doba križarskih ratova, kao znakovi na viteškim štitovima. Tijekom XII. stoljeća ta se upotreba u zapadnoeuropskim državama uvelike afirmirala i ušla u opću uporabu.

Miroslav Brandt

neustaljenosti hrvatskog

Štetni postupci proistekli iz znanstveno neutemeljenih tumačenja

Za crveno polje kao prvo

Pečat Hrvatskog kraljevstva (»Regni sigillum«) na povelji Cetingradskog sabora od 1. I. 1527. g. o izboru Ferdinanda I. Habsburškog za hrvatskoga kralja ima utisnut hrvatski grb s prvim poljem crvenim (Vj. Klaić, *POVIJEST HRVATA V*, Zagreb, 1911, str. 56);

spomen-talir kralja Ferdinanda I. povodom sloma turskoga napada na Beč god. 1529. ima na poledini utisnut hrvatski grb s prvim poljem crvenim (Vj. Klaić, cit. dj. V, str. 91);

1691. g. naslikao je Bernardo Bobić na pobočnom oltaru u zagrebačkoj katedrali hrvatske velikaše kako Ladislava I. priznaju svojim kraljem. Oni nose trostruki grb Hrvatske-Slavonije-Dalmacije, pri čemu kockasti grb ima prvo polje crveno (J. Horvat, *KULTURA HRVATA KROZ 1000 GODINA*, I, sl. br. 238); reljefni grb nad grobnim spomenikom hrvatskoga bana Tome Bačića (u. 1624) u zagrebačkoj katedrali ima prvo polje crveno;

grb kraljevine Hrvatske objavljen 1772. godine u djelu J. Siembacher, *ALLGEMEINES GROSSES UND VOLLSTÄNDIGES WAPPENBUCH*, II, sl. 2, ima prvo polje crveno;

putna torba Ljudevita Gaja imala je na prijeklopcu grb na kojemu je »šahovska ploča« a prvo je polje crveno (J. Horvat, *KULTURA HRVATA*, II, sl. br. 54);

zastor u starom kazalištu na Mar-

kovu trgu u Zagrebu, što ga je oslikao Vj. Karas (u. 1858), imao je na svom vrhu grb s prvim poljem crvenim (Gj. Szabo, *STARÍ ZAGREB*, sl. 128);

god. 1889. objavio je najbolji hrvatski stručnjak za heraldiku i ravnatelj Državnog arhiva u Zagrebu, Ivan Bojničić, svoje kapitalno djelo na njemačkom jeziku, *DER ADEL VON KROATIEN UND SLAVONIEN*, u okviru zbirke J. SIEBMA-

CHERS GROSSES UND ALLGE-

MEINES WAPPENBUCH, sv. IV/13, u kojemu je djelu na naslovnoj strani, otisnut veliki grb Hrvatske-Slavonije-Dalmacije, a njemu »šahovsko polje« ima prvu četvorinu crvenu.

Za bijelo polje kao prvo

Spomen-talir kralja Ljudevita II. Jagelovića iz 1525. godine ima na poledini utisnute grbove zemalja kojima je vladao, pa tako i hrvatski grb s bijelim poljem kao prvim (Vj. Klaić, *POVIJEST HRVATA IV*, Zagreb, 1954, str. 309);

1525. g. — uljena slika Hansa Burgkmiera (1472-1559), koja prikazuje kralja Ljudevita II. Jagelovića (1516-1526), ima hrvatski grb s prvim poljem bijele boje (Vj. Klaić, cit. dj. str. 273; Enciklop. Jugosl. 4, str. 48/49);

god. 1643. dao je Ivan Zigmundi, protonotar Hrvatskog kraljevstva, izraditi drvenu škrinju za čuvanje povelja (Cista privilegiorum regni), koja na pročelju, s desne strane od brave, ima naslikan kockasti grb Hrvatske i Dalmacije (s lijeve strane bio je grb Slavonije), na kojemu je prvo polje bilo bijelo (F. Šišić, *POVIJEST HRVATA U VRIJEME NARODNIH VLADARA*, Zagreb, 1925, str. 8-9; K. Horvat, *IVAN ZAKMARDI, PROTONOTAR HRVATSKOG KRALJEVSTVA*, »Rad« JAZU 16; škrinja se čuva u Državnom arhivu Hrvatske u Zagrebu);

god. 1701. Pavao Ritter-Vitezović u djelu »STEMMATOGRAPHIA...«, objavljenom u Beču, opisao je hrvatski grb kao polje sastavljeno od srebrnih (bijelih) i crvenih polja,

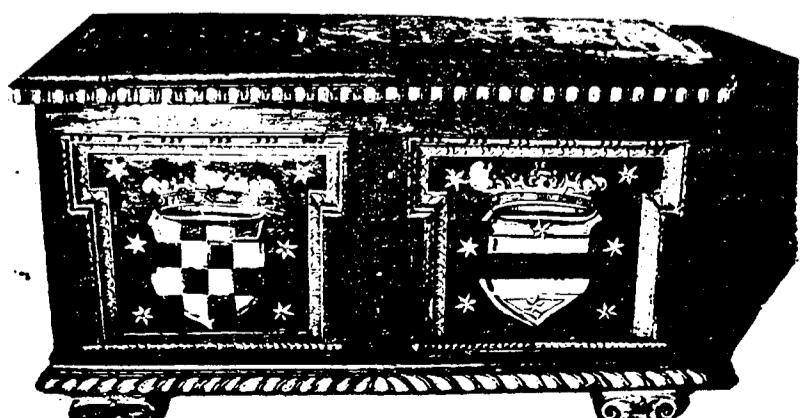
pri čemu je prvo polje bijelo (Vj. Klaić, *ZIVOT I DJELO P. R. V.*, Zagreb, 1914, str. 152-155);

mravorni kipić andela iz zagrebačke katedrale (god. 1703) drži hrvatski kockasti grb na kojemu je prvo polje bijelo (Gj. Szabo, *Starí Zagreb*, 1941, sl. br. 86);

barjak Narodne straže u Požegi, u revolucionarnoj godini 1848., imao je prvo polje bijelo (J. Horvat, *KULTURA HRVATA KROZ 1000 GODINA*, I, sl. br. 60);

zastava koja se nosila na premjeri »Porina« V. Lisinskoga u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu 1851. g. imala je prvo polje bijelo (J. Horvat, cit. dj. II, sl. br. 159);

Domovnica što ju je 1868. izdao grad Zagreb (glumeu J. Freudenberg) ima na zaglavju hrvatski grb u kojemu je prvo polje bijelo. U isto vrijeme objavljivali su se i kazališni programi s grbom na zaglavju, a prvo je polje bilo bijelo (J. Horvat, cit. dj. II, sl. 70 i 117);

»ŠKRINJA PRIVILEGIJA« kraljevine Hrvatske i Slavonije iz 1643. g. (u Arhivu Hrvatske u Zagrebu)

u upotrebi

grba

krov crkve Sv. Marka u Zagrebu restauriran je 1878. godine, pa je tom prigodom erekovima u boji naslikan grb Hrvatske, Slavonije i Dalmacije; kockasti grb ima prvo polje bijelo.

god. 1883. Sabor je donio zakonski članak br. 18 kojim se određuje da u grbu »Trojednice« kockasti grb Hrvatske ima prvo polje srebrno (bijelo);

u skladu s time, i grb na Bukovčevu zastoru u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu, naslikan 1895., ima grb s prvim poljem u bijeloj boji.

Starija je uporaba crvenog polja

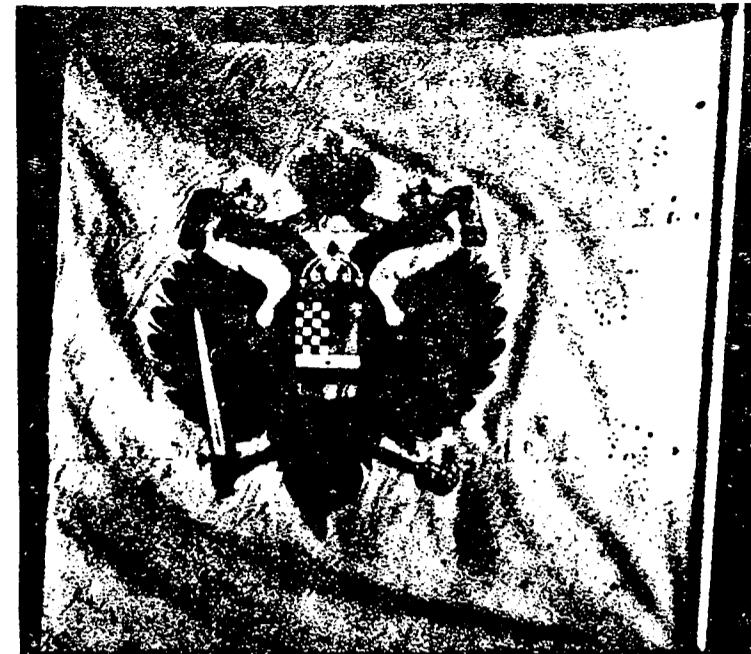
Uporaba »šahovske ploče« može se utvrditi i kao element obiteljskih grbova različitih velikaških i plemićkih obitelji u Hrvatskoj tijekom XVIII. i XIX. stoljeća. Dvojakost u pogledu boje prvoga polja susreće se i tu. Tako su crveno polje kao prvo imale obitelji: Bobalić, Doringer, Jelenčić, Karvančić, Lipljanić, Rubido, Simić, Trnski i dr. Bijelo polje kao prvo imale su obitelji: Božić, Cuculić, Daubačić, Dražojević, Fabjančić, Kamauf, Kuković, Kukrečić, Majlat, Mioković, Pulavica, Radivojević, Štanduar, Škrleć i dr. Posebno su zanimljive obitelji Matetković i Makašinović. Prva od njih imala je dvije grane; jedna je u grbu imala prvo polje bijelo, a druga crveno, što bi, možda, moglo upućivati i na neki pradavni smisao prvobitne bifurkacije. Druga od navedenih obitelji (Makašinović) imala je na istom grbovnom štitu dva šahovska polja: jedno s prvom kockom bijelom, a drugo s prvom kockom crvenom, što je, možda, nastalo tako da je jedini preživjeli potomak jedne od dviju starijih grana obitelji preuzeo baštinu obiju i u grbu sjedinio amblemske oznake dviju predačkih loza (slike grbova nabrojenih obitelji v. u cit. dj. I. Božničića).

Iz navedenih podataka (koje je moguće nadopuniti i drugim primjerima za obje uporabe) može se zaključiti da je na starijim, najautoritativnijim dokumentima upotrebljavani grb sa crvenim poljem kao prvim (»Regni sigillum« Cetinsko-gradskog sabora). Stariji primjeri

grba s bijelim poljem oslanjaju se češće na likovnu, ilustrativnu pri-mjenu. Čini se da je uporaba bijelog polja kao prvoga prevagnula nakon godine 1848., pa bi bilo posebice zanimljivo istražiti nije li to, možda, tekovina tadašnje liberalno-gradanske revolucije, koja je u nas ukinula kmetstvo i bila u određenoj opoziciji prema strukturama pret-hodnoga povijesnog razdoblja. Iako je sve do 1918. g. i dalje bilo pri-mjera za uporabu crvenoga polja kao prvoga (pa je tako i na poznatoj Quiquerezovoj slici »Studija za lik Hrvatske«), grb s bijelim prvim poljem ulazi u redovitu, pa i slu-žbenu uporabu na dokumentima i formularima, posebice nakon sabor-skoga članka br. 18 iz 1883. Naj-znatniji utjecaj na uvjerenje da je autentični hrvatski grb ona »ša-hovska ploča« koja ima prvo polje bijelo, izvršila je svakom dostupna slika na krovu Markove crkve u Zagrebu.

Iskustvo iz nedavne prošlosti

Suprotno tomu, u Kraljevini Jugoslaviji donesena je odluka da hrvatski grb bude predstavljen »ša-hovskom pločom« na kojoj je prva četvorina crvena. Takav je grb ostao u uporabi i za Banovine Hrvatske. O motivima za tu promjenu može se nagadati, ali je do krajinosti nevjerojatna eventualna pretpostavka da se iz protivhrvatskih razloga u novoj državi željelo ponisti praksu koja je prevladala u drugoj polovici XIX. stoljeća, radi obnove tradicije koja seže daleko unatrag, sve do feudalnog doba, i temelji se možda na davnim folklornim dekorativnim tradicijama Hrvata. Naprotiv, vjerojatno je da su vlasti tzv. NDH prihvatile grb s prvim poljem bijelim smatrajući da se treba vratiti praksi koja se nametala dokumentima iz vremena prije 1918., premda je i za vrijeme Kraljevine Jugoslavije bilo neporecivih dokaza da i nacionalno orien-tirane grupacije smatraju tradiciju crvenoga polja kao prvoga iskon-skom tradicijom hrvatskoga naroda, a ne izumom unitarističkih vlasti u državi SHS (na primjer, glasilo Starčevićeve Stranke prava »Slobodna Hrvatska« odštampalo je

Barjak Narodne straže 1848. u Požegi

1925. godine, o tisućugodišnjici hrvatskoga kraljevstva, hrvatski grb s prvim poljem crvenim).

Kolebanje u pogledu rasporeda crvenih i bijelih polja nije jedina ne-ustaljenost u uporabi hrvatskoga grba. I sveukupni broj polja nije u prošlosti bio uvijek jednak. Tako je »Sigillum Regni« iz 1527. godine imao $8 \times 8 = 64$ polja, grb na Bo-bicevoj slici 42 polja (7×6), grb na Gajevoj putnoj torbi 21 polje, u rasporedu 7×3 , a grb na Zakkardijevoj Škrinji privilegija imao je 16 polja, u rasporedu 4×4 . Sa-borskim člankom iz 1883. godine određeno je da grb ima 25 polja, kako je to bilo i na nekim starijim uzorcima, a toliko polja imao je i grb na krovu Markove crkve iz 1878. godine.

Opredjeljenje: za crveno polje

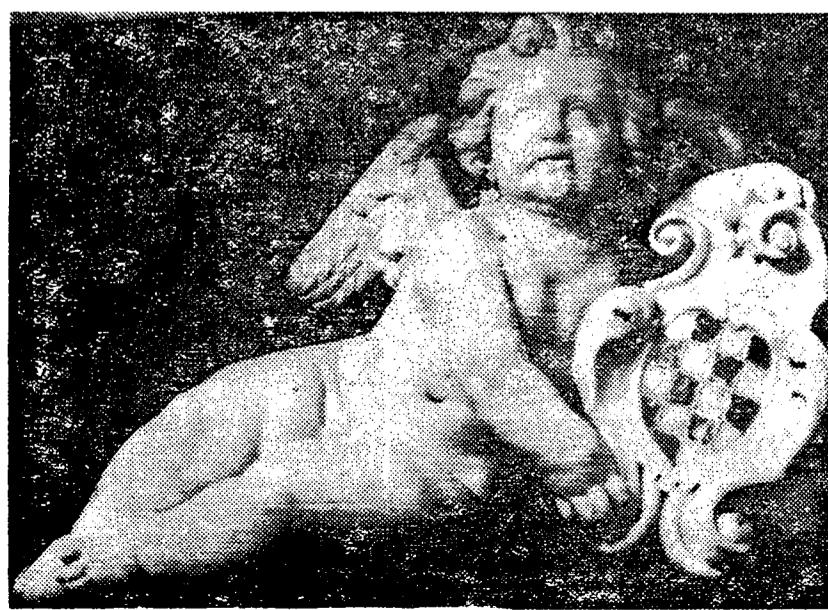
Neustaljenost u pojedinestima hrvatskoga kockastog grba ima, dakle, svoje davne povijesne osnove, a u današnjim se danima nesigurnost, koja još uvijek vlada u javnosti, osniva na tomu što se o tom pro-blemu nije javno raspravljalo i što u samoj našoj heraldici povijest hrvatskoga grba nije dovoljno objašnjena. Uza sve to, trebali bismo konačno prevladati različite primje-ne iz prošlosti. Čini se da povijesne i etnografske indicije daju heraldičku prednost grbu s 25 polja i prvim poljem crvenim. U tom smislu, čini se da je svojedobna odluka da službeni državni grb SR Hrvatske sadržava kao simbol hrvatske na-cionalne i državne posebnosti kockasti grb s 25 polja, od kojih je prvo polje crveno — najbolje rješenje. Pri tom ostali elementi toga grba: klasje, nakovanj, morski valovi, sunce nad njima i zlatno obrubljena petokraka zvijezda, simboliziraju ideje koje nisu specifika hrvatskoga naroda, nego evociraju seljaštvo, radništvo, socijalističko uredjenje i pomorski karakter zemlje. Sve to, međutim, može biti (a i jest) obilježje i drugih naroda. Hrvatsku, njezinu državnost i narodnu poseb-nost simbolizira, u tim okvirima, upravo crveno-bijeli kockasti grb, pa se njime (kao i narodnom tro-bojnicom crveno-bijeli-plavi, koja je 1848. godine usvojena kao simbol sjedinjenosti Hrvatske, Slavonije i Dalmacije) s pravom obilježava na-rodna pripadnost hrvatstvu. Povijesno kolebanje između crvenoga i bi-jelog polja na grbu ne mijenja pri-

tomu ništa. I jedna i druga vari-janta željele su iskazati isto: povijesnu činjenicu hrvatskoga poseb-nog državnog i narodnog suvereni-teta, ili pak (u slučajevima obitelj-skih grbova) pripadnost toj držav-nej zajednici.

Premda je, zbog svega navedenog, besmisleno uporabu bijelog polja kao prvog tumačiti kao opredjeljivanje za ustašvo — jer bi se, po toj logici (jednako neopravданo i zlo-namjerno), moglo reći da opredje-ljenje za crveno polje (kako je to u grbu SR Hrvatske) znači afirma-ciju Kraljevine SHS i Jugoslavije i njezine protunarodne politike, ili pak želju da se SR Hrvatska poli-tički nadoveže na doba habsburške dinastije — ipak je neporecivo da bi za budućnost jednom zauvijek trebalo izbjegći dosadašnja koleba-nja. Definitivno i sveopće usvajanje hrvatskoga grba od 25 polja s pr-vim poljem crvenim najopravdanije je i najpogodnije da se onemogući zbrka i spriječe zlonamjernici da montiranjem ekscesa faktično vode borbu protiv neizbjježnih ostvarenja hrvatskog narodnog i državnog su-vereniteta u zajednici s jednako suverenim i ravnopravnim republi-ka ostalih naroda Jugoslavije.

Hrvatska putna torba

T. Jurjević i P. Bellini: ANDEO (1703)

10 odgoj i obrazovanje

Boris Kalin i
Zlatko Posavac

Problemi nastave filozofije

Nastavnici filozofije zahtijevaju rješenje otvorenih problema svoje struke

Premda se u nas o nastavi filozofije, prvenstveno u srednjim školama, ne raspravlja u javnim i stručnim publikacijama, to ipak ne znači da tih problema nema. Riječ je podjednako o nastavnim planovima i programima, praksi izvođenja nastave filozofije i njoj srodnih predmeta, školskim knjigama i priručnicima, zatim, dostupnom i za nastavu svršeshodnom izboru lektire odnosno filozofskih tekstova, i napokon o usavršavanju stručnosti nastavnika — što, dakle, znači da je riječ i o nekim oblicima studija filozofije na višim i visokim školama, neophodnosti takozvanog trećeg stupnja studija filozofije, itd. Pri svemu tome, naime, valja uvijek imati na umu osebujan položaj nastave filozofije u sveukupnoj obrazovnoj strukturi, dakle i školstvu, no isto tako važnost filozofije u osobnom čovjekovu shvaćanju svijeta i života; posebno još sudioništvo filozofije u strukturi javnog, društvenog pa i povijesnog života uopće. O svemu tome postoje različita, čak najkontradiktornija mišljenja, no čini nam se da je baš zbog toga potrebno neprekidno isticati ono što je nesumnjivo: odlučujući ulogu filozofije u kulturnom i duhovnom životu svake sredine i svakoga povijesnog razdoblja. Filozofija je prisutna u životu ljudi i više nego što se to obično misli, a još više u životu nacije i društva, što onda znači da prema modusima njezinoga opstojanja ni mi u Hrvatskoj ne možemo i ne smijemo biti ili ostati ravnodušni. A jedan od oblika života filozofije jest i nastava filozofije, ako temeljito i savjesno ispunja svoju zadaću.

Kako je, međutim, u nas kultura općenito, pa također i školstvo svojim materijalnim položajem, svedena gotovo na najnižu moguću i dopustivu razinu, to se ta situacija, dakako, reflektira i na području nastave filozofije. Usporedno s materijalnim položajem nastave i školstva ozbiljno je dovedena u pitanje i stručnost nastave. Dakako da uz takozvane materijalne probleme u stvaranju teškoća sudjeluju i mnogi drugi čimbenici, kao što su, na primjer, idejni, nacionalni, ideoleski, politički i dr. Na Zagrebačkom sveučilištu nema trećeg stupnja studija filozofije, ni u Zagrebu ni u Zadru nema mogućnosti za otvaranje novih nastavnih mesta, asistenti se ne biraju već desetljećima, ne posvećuje se nikakva briga metodici nastave filozofije, a ne raspravlja se ni o potrebnim školskim knjigama namijenjenima nastavi filozofije: u Hrvatskoj se već godinama za nastavu povijesti filozofije u srednjim školama upotrebljava priručnik koji ima ozbiljnih nedostataka...

Dio navedenih problema već je odavno uočen, a u novije im vrijeme Sekcija za nastavu filozofije Hrvatskog filozofskog društva i navlastito Aktiv nastavnika filozofije u Zagrebu posvećuje sve veću pažnju, kako u svom redovitom radu tako i u tekstovima »Biltena za nastavu filozofije« (od godine 1969. do danas spome-

nuti je Aktiv objavio devet brojeva). Posebno se pak o tim problemima raspravljalio u okvirima nedavno održane skupštine Hrvatskog filozofskog društva (19. ožujka 1971.). Nastojat ćemo stoga prikazati nekoliko najznačajnijih problema kojima se Aktiv i Sekcija bave, te zaključaka koji su plod prethodnih diskusija.

ZAGREB I ZADAR BEZ KOLEGIJA ZA METODIKU NASTAVE

Tijekom studija na zagrebačkom i zadarskom filozofskom fakultetu studenti filozofije ne stječu nikakvu sustavnu naobrazbu iz metodičke nastave filozofskih predmeta. Sve počinje i svršava kolegijem opće pedagogije (I), tako da mladi nastavnici započinju svoj nastavni poziv bez ikakve metodičke spreme. Kako za gotovo sve druge nastavne struke postoje takvi kolegiji, nedopustivo je da na studiju filozofije nema kolegija iz metodičke nastave ovog predmeta koji zauzima važno mjesto u sveukupnoj strukturi obrazovnog procesa. Utoliko više što je svajedobno bilo pokušaja da se taj problem u Zagrebu riješi. Metodička nastave posebna je disciplina, te je ne može zamijeniti ili učiniti suvišnom ni najizvrsnija stručna spremna. Filozofski fakultet ne pruža, dakle, svojim studentima sve što bi im mogao i bio dužan dati. Zbog toga je Sekcija za nastavu filozofije zajedno sa svom nedavno održanom skupštinom Hrvatskog filozofskog društva jednoglasno odlučila da preporuči odnosno zahtijeva uvođenje kolegija metodičke za studente filozofske grupe predmeta.

NEOPHODAN SEMINAR ZA NASTAVNIKE I ZA STUDENTE FILOZOFE

Slijedeći logiku gore iznesenoga stajališta, pomišljalo se odmah i na neku aktualna rješenja, kako ne bi svaki nastavnik morao sam za se, teško, sporu i uz nepotrebna lutnja, otkrivati tek ponešto od onoga što su drugi možda već davnno iskusili, znali, pa čak i sustavno izložili. Pretpostaviti je, naime, da ima nemali broj slučajeva gdje metodička spremna, pa dakle i praksa nastave filozofije, ni nakon više godina ne zadovoljava zahtjeve suvremene obuke. Zato bi valjalo stvoriti mogućnosti da se metodička spremna sustavno svlađa makar i kasnije, nakon nastupa nastavničkoga poziva. Postavljen je stoga zahtjev za organiziranjem seminara iz problematičke metodičke, podjednako za mlade, odnosno sve nastavnike filozofije, kao i za studente završne godine studija filozofskih grupa predmeta na Filozofskom fakultetu. Hrvatsko filozofsko društvo i Aktiv nastavnika filozofije nastoji za takav seminar pridobiti suradnju Filozofskog fakulteta, Instituta za filozofiju, Zavoda za unapređivanje stručnog obrazovanja i Zajednice gimnazija SR Hrvatske. Organiziranje seminara za metodičku nastavu filozofije

fije, negdje u jesen 1971. godine, jest ono što bi već sada bilo moguće, neophodno i neodgodivo poduzeti. Makar i kao skroman, samo privremen, zahvat u ovu ozbiljnu zadaću, to bi bio poticaj traženju i naalaženju trajnijih, potpunijih rješenja.

Ne samo u okviru Aktiva nastavnika filozofije nego i u svim javnim zainteresiranim krugovima raspravlja se već godinama o postdiplomskom studiju filozofije u Hrvatskoj. Dok većina drugih struka, ne samo na filozofskom nego i na drugim fakultetima, ima organiziranu nastavu trećeg stupnja koji otvara mogućnosti stručnog usavršavanja i stjecanja magisterske titule, filozofi su prepusteni sami sebi. Oni se, duduše, mogu uključiti u postdiplomski studij u nekom drugom gradu ili nekom drugom republičkom centru (I), usprkos činjenici da je Zagreb najjače filozofsko središte u Jugoslaviji i da je — kako bi ironija bila još veća! — sjedište poznate tzv. zagrebačke filozofske škole i najstarije sveučilišta u ovom dijelu Europe. Diplomirani student filozofskih grupe predmeta može također upisati postdiplomski studij na nekom drugom fakultetu ili institutu, i konačno može mogisterstvo stići iz neke druge struke, ali u Zagrebu i Zadru, u svojoj vlastitoj struci, to nije moguće. Nepoumljiva rigorozna primjena nekih propisa, kao i ne-

shvatljiva »šteldljivost« onih koji su odgovorni za financiranje takvog pot-puhata, upravo je apsurdna. Nadati se je da će već u jesen 1971. godine ta neodrživa inercija biti prevladana. Nedopustivo bi, naime, bilo i dalje, godinama, uzalud ponavljati ovaj apel...

HRVATSKA FILOZOFIJU I FILOZOFE TREBA UVRSTITI I U NASTAVNE PROGRAME!

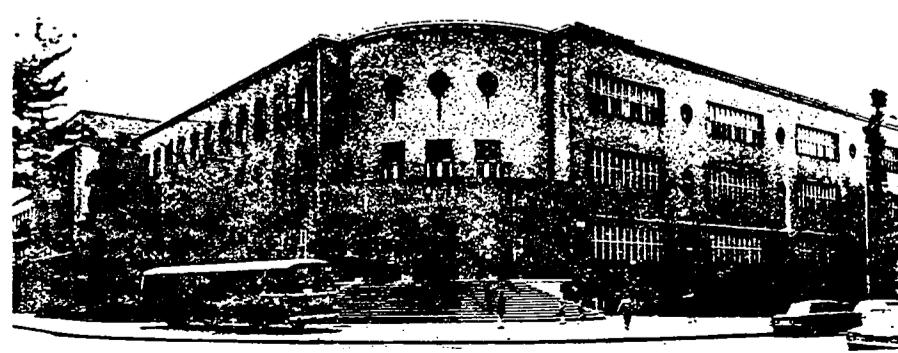
Dok je za nastavu svih ostalih predmeta srednje škole, navlastito onih iz takozvane društvene grupe, samo po sebi razumljivo što uključuju gradivo iz nacionalne povijesti svoje struke (povijest, književnost, umjetnost, itd.), dotele je, čini se, takav zahtjev dosad samo za filozofiju bio nešto vrlo čudno. Ni najveća imena hrvatske filozofske prošlosti (Petrlić, Bošković, Križanić i dr.) ne spominju se čak ni nsput u programima za nastavu filozofije, i prepustena su slučajnim okolnostima, odnosno našenju svakog pojedinog nastavnika. Iz novije hrvatske filozofije također se nije spominjalo baš ništa. Stoga se čini neophodnim da se u programu za nastavu filozofije srednjih škola uvrste eksplicitne i neki najmarkantniji predstavnici naše filozofske baštine, no isto tako treba te programe dopuniti i autorima iz novije, naše i svjetske povijesti filozofije. To isto valja primijeniti i provesti u srednjoškolskim, naročito gimnaziskim školskim knjigama, uključivši primjerene reprezentativne tekstove. Nedavno održana Skupština Hrvatskog filozofskog društva obvezala je u

tom smislu Aktiv nastavnika filozofije da u suradnji s Institutom za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu i drugim pozvanim ustanovama i pojedincima poradi na ovom zadatku. Jedno od bližih ostvarenja, koje bi odmah bilo djelotvorno, a ujedno usmjereno na kasnija kompleksnija rješenja, bila bi izrada informativnog pregleda povijesti nacionalne filozofije s izborom imena, pojava struja i pravaca, kratkim prikazima pojedinačnih učenja i priloženim, bar u ovaj čas dostupnim, izvornim tekstovima.

U novije doba čujo se također prijedlozi kako bi bilo potrebno i na fakultetskoj razini u studij filozofije programski uvesti, barem informativno, povijest hrvatske filozofije; istim načinom kao što područje nacionalne kulturne povijesti i umjetnosti već obrađuju neke druge grupe na Filozofskom fakultetu (povijest, povijest umjetnosti, pedagogija, književnost i dr.) No, u tom pogledu dosad nije ništa poduzeto, pa je upoznavanje s povijesu hrvatske filozofije i nadalje prepusteno privatnom nahodenju, a stručno proučavanje ovog predmeta zasad ostaje samo u okvirima Instituta za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu, točnije, jednog njegova odjela, k tome — nota bene — Instituta koji se neprekidno bori s elementarnim materijalnim teškoćama.

SURADNJA S INOZEMSTVOM

Ako je već riječ o nizu problema nastave filozofije u Hrvatskoj i usporedo s tim o aktivnosti Aktiva nastavnika filozofije, istaknuti je kako u tom pogledu s jedne strane valja zadržati mjeru spram vlastitih realnih prilika, problema i teškoća, a s druge ustrajati u traženju vlastitih originalnih rješenja, primijerenih upravo našim prilikama, našim težnjama i ciljevima, ali ne zaboravljajući pri tome nikada na iskustva i moguće uzore u svijetu, kao i druge prednosti što neposredno slijede iz takve suradnje s inozemstvom. Stoga je za pohvalu što Aktiv nastavnika filozofije surađuje s Međunarodnim komitetom nastavnika filozofije Europe u Bruxellesu Taj komitet u jesen 1971. godine organizira kongres posvećen temi Filozofija konkretnoga i njezino značenje za nastavu filozofije. Stajalište je i Aktiva nastavnika za filozofiju i Hrvatskog filozofskog društva da naš delegat svakako sudjeluje u radu toga kongresa. Budući da su oblici ovakve suradnje od zamašitoga značenja, valja im uvijek pružati svu moralnu i materijalnu podršku, jer i oni pridonose boljem uočavanju pa onda i rješavanju problema nastave filozofije u Hrvatskoj.

ŽIVI RADÍĆ

(Nastavak sa str. 1)

Povijesni korak

Uvidjevši da oporbene hrvatske stranke i političke struje ne mogu prijeći preko svojih stranačkih okvira i ograničenosti, a da je u borbi za punu hrvatsku državnost neophodno potrebno stvoriti široki narodni pokret, Stjepan Radić zajedno sa svojim bratom Antunom započinje, početkom ovoga stoljeća, političko-prosvjetiteljski rad na nacionalnom buđenju i osvjećivanju hrvatskog sela. Bio je to povijesni korak, koji u to doba nije našao na razumijevanje ni hrvatske inteligencije, ni starih političara, a ni mlađih, koji su se zanosili dijelom jugoslavenskim a dijelom socijalističkim idejama, korak koji je omogućio Radiću i da osnuje svoju stranku i da unese hrvatsku nacionalnu svijest u sav narod, da u tijeku dvaju desetljeća ujedini sve hrvatske krajeve u jedinstven nacionalni pokret, davaši mu široku demokratsku i duboku socijalnu podlogu.

Od prvog stranačkog programa, ili temeljnog nauka, Hrvatske pučke seljačke stranke iz godine 1904, pa do »Ustava neutralne seljačke Republike Hrvatske« iz godine 1921, Radić je propovijedao da ostvarenje samostalne i suverene države Hrvatske nema nikakvu drugu svrhu no da bude okvir za izvršenje socijalnoga programa u interesu cijelog naroda, u prvom redu seljaštva i radništva.

Rađanje moderne hrvatske političke misli

Rodivši se u godini pogibije Eugena Kvaternika (1825–1871), a započevši svoju političku djelatnost u doba kad ideje Ante Starčevića (1823–1896) s jedne, te J. J. Strossmayera (1815–1905) i F. Račkog (1828–1894) s druge strane, bijahu već dovršile svoju izvornu povijesnu misiju – a doživljavajući njihovu prijetvorbu koliko u približavanju toliko i u udaljavanju njihovih programske ciljeva – Stjepan Radić izdvojio se iz redova svojih suvremenika, onih hrvatskih političara koje je zapala povijesna zadaća da pripreme hrvatsku politiku na gorkim iskustvima XIX. stoljeća (od preporoda do revolucionarne 1848., od Bachova apsolutizma do Mažuranićeva banovanja, od Naqodbe 1868. do okupacije Bosne i Hercegovine 1898., od rakovičke bune do pokreta protiv Khuena 1903.) za sudbonosne događaje što će nastupiti na početku XX. stoljeća: od aneksije Bosne i Hercegovine (1908.), preko balkanskih ratova (1912–1913) do prve svjetske vojne (1914–1918).

Od svih hrvatskih političara što se nadoše na poprištu te povijesne bitke, od J. Franka (1844–1911) iz starijeg naraštaja pa do Radićevih suvremenika: A. Trumbića (1864–1938), F. Supila (1870–1917) i I. Pilara (1874–1933), Stjepan Ra-

Stjepan Radić

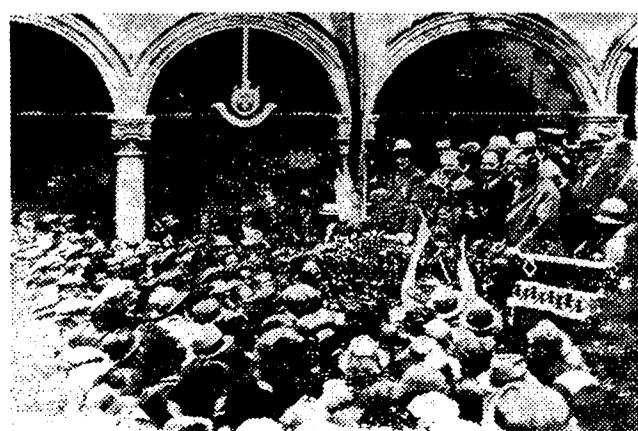
dić (1871–1928) pokazao se najdalekovidnijim i najvećim hrvatskim političarom svoga doba. Povijest je dala za pravo njegovim rezervama prema Supilovoj politici »novoga kursa« i prema akciji Trumbićeva Jugoslavenskog odbora za ujedinjenje na osnovi tobožnjeg narodnog jedinstva.

Na visini povijesne zadaće

Svojim odlučnim suprotstavljanjem provedbi unitarističkog ujedinjenja godine 1918. i tvorbi hegemonističko-centralističkog poretku u Kraljevini SHS, Radić bijaše jedini hrvatski političar koji je u sudbonosnom trenutku rasapa Habsburške monarhije i stvaranja nove južno-

slavenske države bio na visini povijesne zadaće, vjerno izražavajući buntovno-revolucionarno raspoređenje hrvatskog naroda u njegovoj težnji da raskid državnopravnih svez s Austro-Ugarskom bude okrunjen proglašenjem Hrvatske Republike.

Svojim odlučnim zahtjevom da i u južnoslavenskoj zajednici mora biti osiguran kontinuitet i puna ravнопravnost hrvatske države, to jest svojim prijedlogom da se odnosa između Hrvatske, Srbije i drugih zemalja te zajednice mogu temeljiti jedino na načelu konfederalacije ili savezardžavu, s time da države članice budu potpuno suverene i samostalne u upravljanju sveukupnim svojim životom, u koju svrhu moraju imati

Radić na zboru u Dubrovniku veljače 1926.

i svoje financije i svoju vojsku, Radić je za trajna vremena unio u hrvatsku nacionalnu misao veliku ideju Wilsonove demokracije i Lenjinove oktobarske revolucije o pravu svakoga naroda kako na samoodređenje radi stvaranje vlastite nacionalne države, tako i na isključivo pravo samoodruke hoće li i pod kakvim će uvjetima stupati u zajednicu s drugim narodima i državama.

Jedan od najdubljih izvora nacionalne svijesti

Na toj ideji Stjepan je Radić dovršio stvaranje moderne hrvatske nacije, a ugradivši u njezine temelje i svoj život, uzdao je svoju političku misao za trajna vremena u sveukupno nacionalno biće hrvatskoga naroda.

Radićev nacionalni pokret, koji je svojim programskim zahtjevima radikalizirao pa i revolucionirao hrvatske pučke slojeve, bijaše povijesna pretpostavka za pobjedu socijalističke revolucije u Hrvatskoj (1941–1945), u kojoj je Komunistička partija Hrvatske revolucionarnim putem isla za oživotvorenjem hrvatske države, što Radić nije pošlo za rukom njegovim mirotvornim, pacifističko-demokratskim metodama.

Duboka prisutnost Radićeve političke misli u hrvatskom narodu očitovala se kako u doba socijalističke revolucije, kad su se partizanske brigade NOV Hrvatske borile i pod imenom braće Radića za federalnu državu Hrvatsku, protiv vraćanja monarchističko-centralističke, a za novu Titovu Jugoslaviju, ali isto tako i u sadašnjem razdoblju borbe protiv novih hegemonističko-unitarističkih tendencija, naraslih pod zastavama socijalističkog integralizma: – za konačnu pobjedu ideje o oživotvorenju državne suverenosti hrvatskoga i stalnih naroda u zajednici koja bi na samoupravnim osnovama trebala osigurati njihovu stvarnu ravнопravnost.

Ne može biti nikakve dvojbe da je u najnovije doba, u borbi za svoja suverena prava, hrvatski narod mogao izbjegći suvišne napore i žrtve da su se njegovi politički pokreti odnosili s više pažnje prema povijesnim poukama, navlastito iz borbe Radićeva pokreta. Isto je tako neprijeporno da će Radićeva politička misao ostati u toj borbi trajno jednim od najdubljih izvora nacionalne svijesti, odlučnosti i širokih čovječanskih obzora hrvatskog naroda u njegovoj težnji za svojom suverenom državom u jugoslavenskoj i u široj međunarodnoj zajednici.

Franjo Tuđman

Mladi Stjepan Radić

POLITIČARI I IDEALI

Tri su bitne sastavine svakoga pravoga političkoga idealja: čovječnost, narodnost, ličnost. Sve što se radi, da se takav politički ideal oživotvori pojedinca razvija i usavršuje, narod prosvjetljuje i uređuje, čovječanstvo umapreduje i dići.

Ali se političaru tu valja sjetiti jedne prevažne stvari: Isus nije kazao: ljubite cijelo čovječanstvo; jer tko »ljubi« cijeli svijet, ne ljubi nikoga. Ljubi bližnjega svoga!

A tko je političaru bližnji? Jasno, da nije i da ne može biti drugi nitko, nego narod. Političar će dakle biti dobar svomu narodu. I ne samo političar, nego svaki rođoljub, svijestan rođoljub uopće. Jer u političkom — u strogo političkom — smislu rođoljublje je težnja za narodnom individualnošću, ali u društvenom — u široko političkom — smislu rođoljublje je čustvo zajedničke narodne sudbine, i materijalne i moralne, osjećaj nerasresive veze s narodnom cjelinom kao s organizmom kulturnim i gospodarskim.

METODE POLITIČKE BORBE

Tri su glavna sredstva političke borbe: pasivnost ili čekanje, oportunitizam ili nadmudrivanje; radikalizam ili zahtijevanje. Pasivnost je narodu pogubna, pak za to i nemoralna i to nemoralnija, što se više u ime naroda proglašuje.

Oportunitizam ili nadmudrivanje znači političko pogadanje. To ima smisla, kad se radi o teritoriju ili o kakom titulu... Ali kad se radi o životu narodu, tu nema pogadanja.

Što narod u istinu treba, to se ne smije nikada prikrivati. Kad je potreba u istinu velika ne smije se smanjivati a kad je u istinu preka, ne smije se odlagati. Oportunitizmu imaju mesta samo u diplomaciji, i to dotle, dok je nenarodna.

Ostaje samo radikalizam. I to je jedini način narodne politike. Ali narodni radikalizam ne znači ni tražiti sve, a zadovoljiti se s malim, ni započeti s bukom, a svršiti sa smješkom.

Tko hoće, da ostane pošten, moralan u političkom smislu, taj će tražiti... — u istinu ono, što narodu treba — ali će tražiti odlučno i ustajno.

NARODNA POLITIKA

Nije dosta narodu pristupiti, valja s narodom i stupati. Nije dosta među narod statiti, valja među narodom i ostati, ostati s dušom. Napokon: Nije dosta za narod sabirati, narod žaliti. Narod ne traži novaca, on traži svoju, narodnu pravicu, svoju, hrvatsku slobodu. A pravice je samo u društvenoj jednakosti, u narodnom zakonodavstvu i narodnoj samoupravi, slobode pak samo pod narodnom vladom, u narodnoj samostalnosti.

Narodna je politika nastojanje oživotvoriti narodne ideale radom politički karakternih i politički obrazovanih rođoljuba.

SELJAŠTVO I RADNIŠTVO

Seljaštvo i radništvo dva su mučenika i treba da budu dva nerazdruživa saveznika.

Otac je seljak, sin je radnik, a ova pametna gospoda, to je Duh Sveti!

U nevoj našoj državi mora se dokraj oživotvoriti seljačko i radničko pravo.

Naša zajednička država može i mora prednjačiti u tom da ostrani ova tri zla (militarizam, kapitalizam i birokratizam), a mora prednjačiti zato, jer smo mi Hrvati, Slovenci i Srbi pravi pravcati seljački i radnički narod. Taj seljački i radnički narod, to jest baš samo seljaštvo i radništvo može i mora dobiti u svoje ruke pravu ili direktnu kontrolu nad svom državnom vladom i upravom.

O SUVERENOSTI NARODA

Prava je naime i realna narodna suverenost u tom, da na narodnom teritoriju — državi — nijednomu članu naroda — državljaninu — ne sudi tudinac. A narodna je individualnost u tom, da tudinac ne dresira naroda, namećuci mu bilo svoj jezik, bilo svoju misao.

U Republici ili u slobodnoj državi narod je sam svoj vladar i svoj zakonodavac, i to tako da stvara zakone i vodi upravu ili baš direktno sam na narodnoj skupštini ili da vrši vladu i upravu po svojim zastupnicima, po svom saboru.

Republika se, dakle, može potpuno prispolobiti našoj staroj hrvatskoj zadruzi, gdje su svi zadruge vlasnici imetak i gdje zadruge sami biraju gospodara i gdje ga mogu skinuti ako dobro ne gospodari.

Tko ne treba da prosi kruha, taj će već moći nogom lupiti kao svoj gospodar, taj neće nikada posve podleći.

Hoćemo da se pojam domovina ne dijeli od pojma naroda, a pod narodom da se vazda razumijevaju svi slojevi, a jezgrom slojevi najniži.

SLOBODA I SUVERENOST TRAŽE ODGOVORNOST

Mi smo se Hrvati, eto, posvuda oslobođili stoljetnoga jarma madžarskoga i njemačkoga... No, gle jada iznenada: tu svoju narodnu slobodu, koju smo tako željno dočekali i onako teško i krvavo zaslužili, sad kao da hoćemo sami zakopati još onako mladu i nejaku.

Svaki naš čovjek treba da znade da nama sloboda ne smije biti samo gospodska prara nego da nam ona upravo nameće veliku odgovornost i veliku brigu, najprije i najviše za narodnu prehranu.

Kad je do sada u tom bilo zlo, rekli smo: »Kriv je Madžar, krive su centrale, kriv je sistem ove Monarhije.« Sad ćemo, visoki državni Sabore, za svaku oskudicu biti krivi mi sami. Narodno vijeće, sabor, ban. Suverenost ne znači samo slobodu nego i ogromnu odgovornost.

MIROLJUBIVOST NIJE KUKAVSTINA

Kod nas Hrvata uvijek prevladava u politici ideja prava kao opreka surovoj sili.

Ali hrvatski pacifizam nije defetizam, hrvatska miroljubivost nije kukavština.

POLITIKA I NAROD

Nije narod jato gusaka koje sve jednakog gaču.

Najstrašnija je stvar, najveći je grijeh i najveća je politička pogreška svoj rođeni narod stavljeni pred gotove činjenice, to jest voditi politiku bez naroda i protiv naroda.

Hrvatska pučka seljačka stranka stoji na tom temelju da nemamo ništa narodu dati, nego ona sebi uzeti.

Službena gospoda ili činovnici nisu i ne smiju biti narodu gospodari i tlačitelji, nego pošteni upravitelji, pravedni suci i mudri učitelji.

Iz te jasne narodne misli, iz te izrazite narodne težnje izvodimo drugi svoj narodno-politički ideal: ideal narodnoga za-konodavstva i narodne samouprave.

HRVATSKI SE NAROD NE MOŽE ODNARODITI

I zato samo takvi Hrvati kojima je njihovo narodno ime puki cimer, samo takvi se boje da bi im taj cimer mogao netko skinuti. Svi, pak, oni Hrvati, a tih je, znam velika većina, kojima hrvatsko ime označuje određeni okvir radu dajući im izvješnica prava i namećući izvjesne dužnosti, svi ti Hrvati dobro znaju i osjećaju da hrvatskoga imena može samo s njima nestati. Sjajnih, dakle, Hrvata nitko ne može ni porbiti ni porusiti ni pomadžariti ni ponijemčiti ni potalijanci, jer svjestan se narod ne odnaroduje, nego napreduje ili se, u pravom smislu riječi, netragom uništava.

NACIONALIZAM, PATRIOTIZAM I SAMOSTALNOST

Nacionalizam je ona vrst demokratskoga patriotizma, koji je nastao kod svih onih naroda, koji su u novije doba poraženi, a da se zato ne osjećaju pobijedenima, i koji su podređeni, pa i potlačeni, ali još nisu upokorenici.

Na toj zastavi ispišimo jasan i odlučan program što veće i što šire državne samostalnosti sadašnje Hrvatske. Ali ne zaboravimo taj program ispuniti željama i potrebama seljaka, obrtnika i radnika, jer ovaj naš novi nacionalizam mora biti jednako politički i socijalan.

Hrvatski narodnjak kova Pavlinovićevu,

koji starčevičanstvo u svojim Hrvatskim razmišljanjima zove smušenjaštvom i go-

tovo izdajstvom, mogao se kasnije sa sta-

rim pravaštvo primiriti samo zato, jer hrvatski nacionalizam u svojim konsek-

vencijama vodi prirodno i do hrvatskoga pariotizma, posto razvit, kulturni i svje-

stan narod, s tolikom narodnom braćom,

ne može i ne smije ostati i bez velike i

široke političke i državne slobode i samos-

talnosti.

SRBI I NARODNOSTI U HRVATSKOJ

Politički narod, to znači da su svi stanov-

nici u Hrvatskoj jedna cjelina, jedna drža-

va, bez razlike vjere i jezika. Zato oni

Nijemci, Madžari i Židovi koji su se u

Hrvatskoj rodili treba da Hrvatsku pri-

znaju kao svoju domovinu i da joj barem

ne škode, ako im njihovo srce ne da je

ljube. Oni nisu više u Hrvatskoj tudinci.

jer su postali hrvatski državljanji. Ali im

zato ne smijemo reći da su Hrvati ili da moraju biti Hrvati, kako zahtijevaju Madžari od svakoga koji se rodi u Ugarskoj da bude Madžar.

Ni od Srba, koji su u Hrvatskoj, ne smijemo tražiti da se zovu Hrvati, ali imamo pravo i dužnost tražiti od njih da Hrvatsku, koja je naša zajednička domovina, ljube kao i mi. Srbi su, naime, jedan te isti narod s nama, oni govore isti jezik, pjevaju iste pjesme, trpjeli su iste muke i imaju iste duhovne i tjelesne potrebe kao i mi, zato se ne možemo zadovoljiti s tim da Hrvatskoj ne škode, nego imamo sve učiniti da Hrvatsku onako iskreno i požrtvovno uzljube kao i mi.

O JEDINSTVU

Mi smo tri brata, Hrvat, Slovenac, Srbin, a nismo jedan.

I vi mislite da je to dosta govoriti da smo mi Hrvati, Srbi i Slovenci jedan narod zato što govorimo jedan jezik, pa da zato moramo imati i jedinstvenu centralističku državu, i to kraljevstvo, i da nas samo to, takvo jezično i državno jedinstvo pod dinastijom Karadordevića, može spasiti i usrećiti.

Što se tiče jezičnoga narodnoga jedinstva, mi smo svi Slaveni po jeziku zapravo jedan narod. Pitajte stotine tisuća naših vojnika i zarobljenika koji su prošli Galiciju, Ukrajinu, Poljsku, Rusiju, Dobrudžu, Slovačku i Srbiju. Svi će vam reći da u svim tim zemljama živi ili, bolje — da se pati jedan jedini narod slavenski. Ali vi e Slavenstvu nećete ni da čujete, dapače niti o potpunom Jugoslavenstvu.

ZLO TJERA U TUĐINU

Nijedan se čovjek ne da od dobra otjerati, osobito ako je to dobro njegovo, u njegovoj rođenoj kući i u njegovoj rođenoj domovini. Ako, dakle, sa svih strana naš narod ostavlja svoj dom i svoj rod, vidi se iz toga da je i siromaštvo i nesloga i nepravica i tuđa sila postala sveopćim našim narodnim zlom, komu se svim maramo otimati složno, mudro i odvažno.

PROTIV NAZDRAVIĆARSTVA A ZA USTRAJAN RAD

Politika nije ideologija i fiškalsko nadmudrivanje, nego socijalna dinamika, tijestrajni, promišljeni i sustavni rad na svim područjima misli i života; sitni rad, duduše, u svojim pojedinstvima, ali veličajan u svojoj cjelini a božanstven u svojoj svrsi. Taj se sitni rad zapravo zove narodni život, a cilj je njegov razvitak, jaka i neumrla narodna individualnost. Idimo, dakle, i živimo u narodu, s narodom i za narod.

Dakle, mjesto oduševljenih zdravica, brzjava, pouzdanica i izjava, mi hoćemo promišljati rad na polju gospodarskom, prosvjetnom i političkom... Hoćemo da se pojma domovina ne dijeli od pojma naroda, a pod narodom da se vazda razumiđavaju svi slojevi, a jezgrom slojevi najniže...

MISLI I POGLEDI STJEPAN RADIĆ

Dio pogrebne povorke

Narod odaje počast preminulom Stjepanu Radiću pred Seljačkim domom

Organizacije Radićeve stranke u pogrebnoj povorci

A

Shvatimo da ovo nije samo slabost, nego rasulo, ako ozbiljno počnemo vjerovati da će ujedinjenju i slobodnu Hrvatsku stvoriti žudotvorka pjesma bez teških muka i bez ljuta boja...

KORIJEN NAŠEM ZLU JE U NAMA SAMIMA

Gdje je korijen našemu narodnom zlu? Razgledajmo se dobro gustom, starom šumom i vidjet ćemo da je u njoj mnogo više drveća koje je iznutra rastvorio crv, negoli takvoga koje je izvana raskolio grom ili salomio vihor. Isto je tako i u svem drugom što živi. Svaki živi stvor mnogo više strada od unutrašnje bolesti nego od vanjske nezgode. Pa tako je i s pojedinim čovjekom, a i s cijelim narodom. Pravi, dakle, korijen našemu narodnom zlu nije i ne može biti ni u Mađarskoj, ni u Italiji, ni u Njemačkoj, ni u Turskoj, nego doma u Hrvatskoj, u nama samim.

Ovako je dosta da se sjetimo samo nekih stvari i da se uvjerimo da je svima neuspjesima i porazima posljednjih 20 godina krivo ponajviše to što vodimo gospodsku politiku, za narod nerazumljivu, nepristupnu, dapače i pogubnu.

To mora prestati. Poznati onaj usklik dra Derenčina: »Do vraka s programima«, valja jasnije izreći onako kako je bio i zamišljen: »Do vraka s tom saborskog sofisterijom, s tim nadmudrivanjem i praznim deklamiranjem poput srednjovjekovnih skolasta. Prenesimo politiku u svako selo i općinu, u svaki kotar i županiju, učinimo iz nje najvažniji narodni posao, mjesto da i dalje ostane najudobnija gospodska danguba. A takav posao okrunimo što prije narodnom većinom u saboru i narodnom vladom u Zagrebu. Postanimo već jednom moderna opozicija, jer sam tako moći ćemo srušiti srednjovjekovno mađarsko pašovanje...«

O SAMOODREĐENJU

Sav svijet poznaće i priznaje pravo narodnoga samoodređenja. Mi samo tomu pravu imademo zahvaliti svoje oslobođenje. To pravo samoodređenja pripada u međunarodnom smislu svim tim našim narodima — Slovincima, Hrvatima i Srbima — ko određivanju naših državnih granica prema tuidim narodima, ali to pravo pripada svim trim našim narodima, a napose nama Hrvatima u Hrvatskoj i s obzirom na osnivanje i na uređenje naše zajedničke države.

Jednom riječju, narodnost je danas ne samo podloga za unutarnje uređenje države nego i za međunarodno uređenje država. Hrvati su sa svakoga gledišta, a naročito s gledišta političkoga poseban narod, pa zato nije nikada ni jedna hrvatska politička stranka i skupina niti imala, a niti mogla imati u svom programu da hrvatskoga naroda ima nestati, ili da se hrvatski narod ima stopiti u koji drugi, ili u kakav novi narod.

Zato Hrvati, kao poseban narod, traže i izvršuju sami za se potpuno i neograničeno pravo svoga samoodređenja. Na temelju narodnoga samoodređenja imamo mi Hrvati pravo na svoju hrvatsku i na jugoslavensku konstituantu.

Naša hrvatska i naša jugoslavenska konstituanta može i našu hrvatsku i našu jugoslavensku državu urediti onako kako to sam narod hoće. Kasnije, to neće biti moguće bez revolucije. Zato svaki naš čovjek neka skupi svu svoju pamet i svoje poštene da u konstituantu dođu samo poštene, neustrašivi i razboriti ljudi.

HOĆEMO SVOJU HRVATSKU DRŽAVU

I zato, u ime narodnoga jedinstva i bratstva, i u ime čovječanske i kršćanske pravice i slobode, u ime zdravoga razuma, u temelju hrvatskoga tisućuljetnoga narodnoga i državnoga prava, velimo: »Mi Hrvati hoćemo u jugoslavenskom jedinstvu svoju hrvatsku državu.«

Našu hrvatsku državu mogao bi i smio porušiti jedino sam hrvatski narod kad bi mu Bog pomutio pamet. Ali hrvatski je narod pri zdravoj pameti, i baš, zato hoće, danas više nego ikada, da ima svoju hrvatsku državu i da na svom hrvatskom državnom teritoriju, koji je ujedno i naše narodno područje, da tu vrši potpuno i bezuvjetno pravo svoga narodnoga samoodređenja.

Ovo pravo narodnoga samoodređenja priznali su nama Hrvatima u velikoj svojoj stišći i mađarski i austrijski vlastodršci. Tomu našemu pravu neće i ne mogu ništa prigovoriti naša braća Srbi u Kraljevini Srbiji, jer ništa ne bi bilo nedoličnije, nepravednije i štetnije nego da brat od brata traži podređenost, bilo po koju mu dragu svrhu. Dapaće ni onda kad bi Srbi u Kraljevini Srbiji i u Kraljevini Crnoj Gori izjavili da oni kane obadvajte te kraljevine izbrisati i da želesa sa svim ostalim Srbima, s nama Hrvatima i s Slovincima stvoriti jednu jedinstvenu državu bez ikakvih unutrašnjih granica, ni onda ne bismo mi Hrvati izbrisali svoje hrvatske države, nego bismo im i onda kazali iskreno i bratski, po prilici, ovo: »Mi s vama hoćemo jedinstvenu vanjsku međunarodnu državnu granicu, hoćemo prema vani jedinstvenu državu jugoslavensku, ili slovensko-hrvatsko-srpsku, ali isto tako hoćemo i nadalje zadržati unutrašnju svoju državnu granicu hrvatsku...«

ŠTO ZNAČI HRVATSKA DRŽAVNOST
A što to znači da je narod svoj? To znači da narod ima svoju zemlju koja ima određene granice i da ima svoju vladu koja u toj zemlji kroji pravnicu, pazi na red itd. **Takav narod sa svojom zemljom i sa svojom vladom zove se država.**

Hrvatska je i po onom ugovoru ili Nagodbom od god. 1868. država, to jest, Hrvatska imade točne svoje granice i svoju vladu, koja u glavnim stvarima ne treba nikoga na svijetu slušati, nego svoj narod, to jest vladu koja je samo narodu odgovorna. (Narod zastupa Sabor, a Saboru vlasta po laže o svemu račun.) Naše hrvatsko državno pravo u rukama Hrvatske pučke seljačke stranke, ako Bog da sve snažnije, nema biti oštricom uperenom protiv srpskog jednoplemenog puka i naroda, ali niti protiv mađarskog naroda, uopće ni protiv koga. Ništa negativno nema u tom hrvatskom državnom pravu.

vu, to je samo ograda da unutar nje možemo razvijati svoj gospodarski i kulturni život.

Tko god je za hrvatsko državno pravo, taj je i za to da taj hrvatski teritorij, da ta faktična, a ne samo papirnata Hrvatska država bude najodlučniji faktor u novoj državnoj tvorbi, to više što na tom teritoriju nema ni jednoga tudega, nehrvatskoga, neslavenskoga naroda.

HRVATSKO POVIJESNO DRŽAVNO PRAVO

Samo vas upozorujem da se ljuto varate ako mislite da se ovako samovoljno može prijeći preko tisuću i više godina hrvatske povijesti i hrvatske državnosti.

Vi do te povijesti i do te državnosti ne držite posve ništa, tobože zato jer da smo mi Hrvati bili pod tuđincem i da je to, tobože, tuđinska povijest. Ali imate u tom dvostruko krivo. Prvo, imate krivo zato jer znalice i hotice prešučujete da smo se mi Hrvati — barem mi na ljevici — uvijek borili protiv toga tuđine i da smo u toj borbi znali i pobijediti bar toliko da tuđina nikada nije bio Hrvatskoj pravi i potpuni gospodar.

To je jedno, a drugo je ovo: vi kao naobraženi ljudi znadete da povijest, da tisuću godina prošlosti imade i veliku moralnu (duhovnu) vrijednost bez obzira na politiku. Čovjeka koji zaboravi sve što je doživio; čovjeka koji radi kao da se ničega ne sjeća što je prije doživio, smatramo ludakom, kažemo da je pomjerio pameću. Hrvatski narod neće da bude takav ludak i neće da zaboravi svoju prošlost, to manje što nema za to nikakvoga razloga.

Bila bi, dakle, prava sablazan da u doba kad se Slovenija na naše oči državno stvara i Bosna državno obnavlja, i sve to u jugoslavenskom okviru i na temelju jugoslavenskoga jedinstva, da se sada zbog tobože toga okvira i tobože zbog toga jedinstva naša hrvatska država ruši.

Hrvatska je, dakle, u novo poslijeratno razdoblje ušla kao posve suverena država, i to kao parlamentarna republika.

UJEDINJENJE NE BIJAŠE OSLOBOĐENJE

Od 1. prosinca 1918. do danas sveukupni hrvatski narod, tj. hrvatsko seljaštvo, bez iznimke, s velikom većinom hrvatske inteligencije ne samo što se ne smatra oslobođenjem nego se smatra tako potlačenim kako nije bio još nikada u svoj svojoj prošlosti.

Vrhunac ove bespravnosti počinila je Vaše vlade kad je poslije izbora za Konstituantsku već samim imenovanjem stručnjačkoga odbora za upravnu podjelu cijele tobožnje Kraljevine SHS počinila besprimjernu nepravdu i drskost protiv Hrvatske. U tom su odboru od petorice članova bila tri Srbina, jedan Slovenac i samo jedan Hrvat, i tomu je odboru predan takav načrt Vaše vlade po kojem se Hrvatska ima raskomadati tako kako kroz sve vjejkove nisu mogli učiniti ni talijanski Mlečani, ni Turci-Osmanslije, ni austrijski Nijemci. Prema tom prijedlogu Vaše vlade varażdinska županija sa Medimurjem priklapa se Mariboru. Naisavršenija prirodna cijelina ličke županije kida se i veći dio njezin

spaja sa Bihaćem, koji nema ni jedne željeznice i nijednoga uvjeta da bude ikakvo gospodarsko središte. Savršena prirodna granica hrvatskoga Srijema, ogređena Dunavom i Fruškom gorom te Savom, trga se u četiri komada, koja se pripajaju jedan Beogradu, drugi Novom Sadu, treći Brčkom, a četvrti Šapcu tako da se ne određuje kuda će se sredinom srijemske ravnice povući granica i komu će pripasti uzdužna srijemska željeznička pruga, ta žila kucavica za Hrvatsku i za svu zapadnu polovicu Južnoga Slavenstva.

O DEMOKRATIZMU

Oni koji su kroz stoljeća vladali opiru se demokratizmu, a oni koji su kroz stoljeća bili robovi ne shvaćaju ga još pravo. Ali u Europi, a još više u Americi, već je ta misao prešla ljudima u krv; ona se očitovala i u praksi, ona se sve više ostvaruje i traži formu koja bi joj najbolje odgovarala.

Ima samo jedan elemenat društva, a to je čovjek, pojedinac; ima samo jedna sloboda, a to je sloboda pojedinca, a sloboda naroda zbroj je sloboda tih pojedinaca, kao što je i sposobnost njegova zbroj sposobnosti tih pojedinaca. (Demokracija). znači da se narod ima najprije pitati u svakoj važnoj stvari, da se svu državni poslovu imaju voditi prema narodnoj volji i potrebi, to jest da se kod nas mora vladati po volji i potrebi seljačke većine, a nipošto, po samovolji neznačene gospodske manjine.

Sav naš narod, osobito naš narod hrvatski, hoće, želi, traži i zahtijeva da novu slobodu i novu pravicu osjeti svaki na sebi, u svom domu, u svom selu, u svojoj općini, u svome kraju. Da to uistinu bude, more, prvo, odmah maknuti sve stare sileđije i sve stare, nevaljale zakone i uredbe; drugo, more, samom narodu dati priliku da sam sobom upravlja i vlast. Ako mu vi te prilike ne date i toga prava ne priznate, narod će si tu priliku i to pravo dati sam bez vas i protiv vas.

Demokratska je misao rodila modernu narodnu misao, a liberalizam nije drugo nego teoretski demokratizam. Ako narod hoće da bude sloboden prema vani, nužno je da se svaki njegov član bude svjestan da mu pripada i da hoće da i njegova volja dođe do izražaja.

Odgajati treba i boriti se treba. Ali prije svega treba da budemo sami demokratskim duhom prožeti. Treba da nam bude jasno da opstanak malih naroda, kao što je naš, ovisi o njihovoj demokratičnosti, da je pitanje o njihovoj životnoj snazi uvjetovano stupnjem intenziteta njihova demokratskoga duha i da o tom stupnju ovise i njihovi izgledi u budućnosti. Kod malobrojnih naroda pomanjkanje velike mase mora da nadomješta sposobnost, svjesnost i vrijednost svakog pojedinog člana. Kod njih treba više držati nad svakim pojedincom nego to biva kod velikih naroda. Zato i pada kod malih naroda na pojedinca kudikamo veća odgovornost nego kod velikih naroda.

(Priredio: F. T.)

HRVATSKI POGLEDI O UREĐENJU JUŽNOSLAVENSKE ZAJEDNICE

RADIČEV NACRT ZA SAVEZ DRŽAVA

Franjo Tuđman

Na izborima za Ustavotvornu skupštinu godine 1920. Radićeva HRSS dobila je plebiscitarnu većinu u banskoj Hrvatskoj, a na parlamentarnim izborima ožujka 1923. Radićev nacionalni seljački pokret dobiva većinu hrvatskih glasača i u drugim pokrajinama, te odsada preuzima u svoje ruke i hrvatsku politiku u Dalmaciji i u Bosni i Hercegovini.

U ime svih Hrvata

Taj je uspjeh Radić postigao svojim nacionalnim i socijalnim programom, a sam izborni program Radić je radikalizirao i svojim izjavama za inozemnu javnost, koje su imale još veći odjek u zemlji jer su ih prenosiли mnogi domaći listovi. Tako je npr. u prenijetom članku iz NEW YORK HERALDA, koji je u prijevodu bio cenzuriran, još uvek ostalo rečeno: Radić »zahtijeva hrvatska državna prava i upostavu hrvatskoga parlamenta i hrvatske vlaste«; »on je ogorčen što Hrvati plaćaju više od polovice svih jugoslavenskih daća, dok Srbci podmjeruju tek 17 postotaka ukupnih poreza«, podsjećajući »hrvatske seljake da mogu otkloniti sve poreze kojih nije odobrilo (njihovo) narodno predstavništvo«; on hoće »DA VELEVLASTI NEUTRALIZIRAJU HRVATSKU POPUT BELGIJE, DAJUĆI JOJ GARANCIJU ZA TU NEUTRALNOST«, a sa Srbijom želi samo »defenzivni (obrambeni) savez«.

Jedino konfederacija ili savez država

U to doba (travnja 1923.) u knjižici narodnog zastupnika dra Rudolfa Horvata HRVATSKO PITANJE ponovno je izloženo hrvatsko gledište da se križa države može riješiti jedino njezinim preustrojstvom u KONFEDERACIJU ili u SAVEZ DRŽAVA. Obrazlažući taj zahtjev, Horvat piše da se hrvatski narod ne može pomiriti s gubitkom svoje državne samostalnosti u Kraljevini SHS, koju »od svih slavenskih naroda jedini Hrvati« nikada posve izgubili nisu u cijeloj svojoj povijesti, jer »Hrvatska je u poslj. g. 1102. ostala posebna država koja je imala svoj zaseban politički teritorij, te posebnu svoju vladu s banom kao ustavnim vladarom«, a s Ugarskom i s Austrijom bijaše povezana samo zajedničkim kraljem. Tu dinastičku vezu zlorabila je najprije Austrija da bi oslabljenoj Hrvatskoj u stoljetnoj borbi s Turcima okrnjila dio samostalnosti, a to je dovelo do pretvaranja personalne unije (1790) u realnu uniju s Madarskom, kojoj također nije pošlo za rukom da skrši tradicije Kraljevine Hrvatske, jer je Hrvatski sabor i poslijere nametnute nagodbe 1868. sačuvao makar i oslabljenu hrvatsku državnost, a proglašivši 1918. Hrvatsku samostalnom i neodvisnom državom od Austrije i od Madarske, Hrvatski se sabor nije nikada odrekao suverenosti Hrvatske u novostvorenoj Kraljevini SHS. Na silu nametnanim »narodnim jedinstvom« postignut je »baš protivan uspjeh, te mi danas imamo 99 postotaka Hrvata« koji »neće ni da čuju« o narodnom jedinstvu jer u njemu vide »nešto takova što je u prvom redu upereno protiv naroda hrvatskoga«. Na ožujskim izborima hrvatski je narod dao potpuno povjerenje HRSS baš zato što ona u svom programu traži da se odnosi između Hrvatske i Srbije uredje na konfederativnoj osnovi, a »pod konfederacijom zamišljamo mi Hrvati takovo uredjenje države SHS, da u njoj Hrvatska i Srbija čine SAVEZ ravopravnih država«.

Uređenje zajedničkih poslova

Taj konfederativni savez država imao bi zajedničko ministarstvo vanjskih poslova, ali bi kod imenovanja poslanika i konzula trebalo osigurati ravнопravnost Hrvata i Srba, što bi se moglo »lako provesti jer ima zemalja u kojima su više interesovani Srbi (n. pr. Grčka, Mađarska, Turska, Albanija i Rumunjska), dok su hrvati u trgovackim poslovima vezani više s Italijom, Austrijom i Njemačkom, a po svojim iseljenicima s Amerikom«. Osim diplomatskih poslova Hrvatska bi sa Srbijom mogla imati zajedničke još ove poslove: 1) sklapanje državnih i trgovackih ugovora s drugim državama; 2) zajedničko carinsko područje, tako da se ne plaća carina na robu u međusobnoj razmjeni; 3) carinske pristojbe ustanovljuju se sporazumno za obje države, ali carinu ubire svaka za sebe; 4) Hrvatska i Srbija sporazumijevaju se i u pitanju državnog monopola (petrolej, sol, duhan, šibice i papir za cigarete), ali svaka obračunava svoju pro-

izvodnju i utržak monopolnih predmeta; 5) željeznički promet obavlja se teritorijalno, a pruge »koje diraju teritorij Srbije i Hrvatske mogu se graditi samo sporazumom obih država«; 6) Srbija i Hrvatska sporazumno određuju pristojbe za poštanski promet; 7) zajednički ustanovljuju mjere i vase; 8) sporazumno se donose zakoni o neizravnim porezima u vezi s industrijskom proizvodnjom; 9) sporazumno se stvaraju trgovaci i mjenični zakon; 10) »Obraza cijele državne zajednice traži sporazum u vojničkim pitanjima, naročito glede vodstva vojske za slučaj napadaja bilo ma s koje strane«, ali »uzdržavanje, opremu i upravu vojske vrši Hrvatska za sebe a Srbija za sebe«; 11) sporazumno se donose i propisi za putovanje unutar Hrvatske i Srbije.

Na kraju tog nacrtu uredjenja medusobnih odnosa kaže se da bi »bilo razumno da Srbija i Hrvatska kao SAVEZ DRŽAVA (unija) imaju zajedničko novčarstvo«, međutim »smo mi Hrvati od 1. prosinca 1918. do danas u tome pogledu stekli tako gorko iskustvo, da više ne želimo imati zajedničke novce...«. Osim što je centralizam »lošom finansijskom politikom« za 16 puta snizio vrijednost hrvatske krune, uz to Narodna banka u Beogradu (koja ima monopol tiskanja i stavljanja u promet novaca) »upravo sustavno i neprekidno pravi zapreke razvoju hrvatske industrije, obrta, trgovine i novčanih zavoda«. Zbog tih razloga »mi Hrvati želimo u Zagrebu osnovati posebnu svoju emisiju banku«, koja će upravljati svim novčarstvom u Hrvatskoj.

Hrvatska priznaje jednaka prava i drugima

Horvat je podrobno izložio poglede Radićeve HRSS o konfederativnom uredjenju odnosa između Hrvatske i Srbije, a za ostale dijelove Kraljevine SHS kaže: »Bilo bi najbolje da u naš SAVEZ DRŽAVA uđu također Slovenija, Crna Gora, te Bosna i Hercegovina, kao posve samostalne države«, ali kako »mnogi tvrde da narod u ovim trim zemljama ne će stvarati zasebne države, nego da traži samo autonomiju (samoupravu), to u tome slučaju tim zemljama, a isto tako i Bačkoj, Banatu i Baranji, treba dati širo autonominu glede uprave, sudstva, prosvjete, Crkve, narodnoga gospodarstva, šumarstva i prometa, te financija za te grane državne uprave. Ako te zemlje »ne zatraže konfederaciju«, nego se »zadovolje autonomijom, onda neka im se prepusti pravo da PLEBISCITOM (tj. pučkim glasovanjem) odluče, da li se hoće pridružiti Srbiji ili Hrvatskoj«, koje bi u tom slučaju same činile »savez država«.

U svom nacrtu Horvat izričito kaže da se Hrvati ne zadovoljavaju da se država uredi kao federacija ili savezna država, jer bi to bila samo jedna država s jednim ustavom, a »mi Hrvati želimo konfederaciju (savez država) u kojoj bi svaka država imala svoj ustav i svoju vladu. Hrvatska bi svakako bila republika, a Srbici mogu zadržati svoju dinastiju: to ne bi morala biti zapreka za savez. Nacrt predviđa hrvatsku vladu od osam ministarstava: unutarnjih poslova, prosvjete, pravosuda, narodnog gospodarstva, financija, prometa i trgovine, za socijalnu skrb i ministarstvo za obranu domovine.«

Zašto konfederativno uredjenje?

U zaključku svog prijedloga Horvat govori da su Hrvati za konfederativno uredjenje odnosa između Hrvatske i Srbije stoga što imaju velika iskustva iz dugotrajne borbe za svoja narodna i državna prava pa znaju točno razlikovati različite stupnjeve autonomije i položaj u federaciji ili konfederaciji. Austro-Ugarsku nije upropastila državna posebnost, već nesloga njezinih jedanaest naroda, zbog toga što su jedni bili povlašteni, a drugi podređeni. Centralizam kojim su Srbi nametnuli svoju hegemoniju izaziva slične pogubne posljedice u Kraljevini SHS, a budući da »drugi narodi ustadoše na obranu«, gledajući u nosiocima hegemonizma »svoje krvave neprijatelje«, to i interes Srba traži da se drugi narodi »što prije umire«, a za to treba napustiti centralizam te državnu zajednicu urediti na temelju konfederacije i širokih autonomija.

Stjepan Radić objavio je u svom stranačkom glasilu da je Horvat izložio program HRSS, bez provedbe kojega ne može biti sporazuma između hrvatskog i srpskog naroda, a beogradска POLITIKA napala je taj program tvrdjeći da bi konfederacija značila ne samo uništenje državnoga i narodnoga

jedinstva nego i Srbije i srpsva, što bi jasno gotovo podjednako glediste srpskih režimskih i opozicionih demokratskih krugova.

Osim napadaja sa srpske strane, državni program Radićeve HRSS doživio je prigovore i drugih, i to u prvom redu zato što je — s obzirom na to da je samo Hrvatska postavljala zahtjev za konfederativnim uredjenjem — proglašeno da bi se odnosi u cjelini mogli tako urediti da se uz Srbiju vežu kao autonome jedinice Crna Gora te Backa, Banat i Baranja, a možda i Slovenija, za koju je rečeno — ako se ne konstituira kao savezna država, da se može priključiti bilo Hrvatskoj, bilo Srbiji; što se pak tiče Bosne i Hercegovine, nacrt je očito polazio od pretpostavke da bi se Bosna i Hercegovina pridružile Hrvatskoj. To je zapravo značilo da bi se Hrvatska i Srbija uredile kao federalne države, a međusobno bi tvorile savez država.

Horvatov nacrt ne spominje izravno pitanje autonomije Makedonije i Kosova, ne želeći zbog toga otežavati sporazum između Hrvatske i Srbije. Budući da su prilike bile takve da je srpsko javno mnenje bilo osobito osjetljivo na svaki pokusaj bilo kakve rasprave o »Staroj« i »Južnoj« Srbiji, a makedonski i albanski pokreti nisu još bili kadri da svoje pitanje uopće postave, Horvat ipak ukaže i na taj problem, pišući da je centralizam bio pogodan oblik vladavine u prekumanovskoj (užoj) Srbiji, ali »čim je Srbija g. 1912. osvojila Makedoniju, već se opažala nepriča sa centralističkim uređenjem države, u koju dodoče također Arnavuti, Makedonci, Turci, Grci i Cincari, koji se u mnogim stvarima razlikuju od Srba«.

Neslaganja s Radićevim programom

I sam Stjepan Radić spomenuo je Makedoniju među onim zemljama koje trebaju odlučiti o svom položaju, ponavljajući u članku za inozemstvo (NEAR EAST) odlučno zahtjev da samo potpuno nezavisna Hrvatska može ući u konfederaciju sa Srbijom. Premda Radić nije posve otklonio mogućnost da se spor riješi i federacijom sa Srbijom, ipak je njegovo gledište izazvalo takvo ogorčenje u Beogradu te je VREME pisalo da srpska javnost traži konačan obračun s Radićem, prijetići neuvijeno kako treba da ga stigne ista tragična sudska kao i Stambolskog u Bugarskoj, tog drugog seljačkog tribuna na Balkanu.

S Horvatovim prijedlogom ne bijahu zadovoljni ni bunjevački Hrvati. Tražeći autonomiju za Bačku, Banat i Baranju, Horvat je doduše pisao kako Srbija te zemlje »krivo zovu imenom VOJVODINA«, jer ona je, otkad ju je Austrija 1849. osnovala, pa dok je postojala za vrijeme Bachova apsolutizma, obuhvaćala »samo Banat i jugoistočni dio Bačke«, ali je on ipak govorio o svima triju u cijelini (za Srijem je smatrao da pripada u »neprijeporno hrvatske zemlje«). Na sastanku u Subotici hrvatski su političari iznijeli prijedlog podjele Vojvodine ertom koja bi išla »od Sente, preko Novog Vrbsa do Palanke i od Palanke do utoka Drine«, što bi značilo da bi Hrvatskoj pripala Baranja i sjeverozapadna Bačka sa Suboticom (za koju se govorilo da je poslije Zagreba drugi hrvatski grad po veličini), zatim s Bačkom Topolom i sa Somborom, a Srbiji jugoistočna Bačka, istočni Srijem i Banat. Taj je prijedlog, po pisanju OBZORA, Radić navodno prihvatio zbog etnografskih razloga, iako je inače sam isticao da je Žemun u Hrvatskoj, a sa srpske je strane taj prijedlog odbacivan.

Korošec, koji je nakon sklapanja federalističkog bloka s Radićem i sa Spahom izjavio da je njegova stranka veoma zadovoljna zato što je napokon jasno rečeno da smo tri naroda kojima se ne može nametati hegemonija, našao se poslije objavljivanja hrvatskog programa za državno uredjenje ponuknim da jasnije odredi gledište svoje stranke: Slovenija traži svoju autonomiju, koja se u biti ne razlikuje od federacije; u srpsko-hrvatskom sporu Slovenci moraju otpoeti borbu za svoju samostalnost ne samo protiv Srba nego i protiv Hrvata, nazavši neke njihove stavove iridentističkim i davši da Slovenci neće popustiti u Prekmurju.

U vezi s pitanjem Bosne i Hercegovine, dr Šrškić izjavio je u Skupštini da je ono »skinuto s dnevнog reda ulaskom srpske vojske u Bosnu i Hercegovinu«, a sporazumijevanje JMO i Spahe sa Zagrebom u režimskim krugovima ocjenjivali kao nepostojanu politiku lova u mutnom i ucjenjivanju.

Radićovo ustrojanje na hrvatskim zahtjevima

S Horvatovim nacrtom o preustrojstvu Kraljevine SHS u SAVEZ DRŽAVA bijahu do kraja izloženi oni programski stavovi što ih je vodstvo Radićeve HRSS iznijelo prvih godina po stvaranju državne zajednice južnoslavenskih naroda, pozivajući se na to da izražava težnje svega hrvatskog naroda.

Vodstvo Radićeve stranke zasnovat će i kasnije, za sve vrijeme monarhističke Jugoslavije, svoju politiku na tim programskim gledištima iz početka dvadesetih godina. Ono će uvjeravati hrvatski narod da nikada u biti nije odustalo od tog programa, pa ni onda kad je iz taktičkih razloga bilo prisiljeno priznati vidovdanski poredak, da bi se i parlamentarnim putem moglo boriti za svoje ciljeve. U različitim prilikama ono će opetovano isticati da jedino preuređenje jugoslavenske zajednice na konfederativnim osnovama, u savez država, pruža jasno da će hrvatski narod u toj zajednici ostvariti svoju državnu samostalnost i svoja suverena prava samoodlučivanja na svim područjima nacionalnog, društveno-političkog, kulturnog i gospodarskog života.

HRVATSKI JEZIK

KADA ĆE HRVATSKI KNJIŽEVNI JEZIK U ŠKOLAMA SRH BITI ZAISTA I NASTAVNI?

Osječki srednjoškolski život prvi bi se morao ustalasati zbog tog pitanja. I ne samo ustalasati nego i koraknuti s ostalim srednjih školama u SRH naprijed u donošenje i osnaženje takvih školskih propisa koji bi u osnovama prava i dužnosti nastavnika predavača vidno naglašavali dosljedno njegovanje hrvatskog književnog jezika.

Jer, stanovit je broj nastavnika i rukovodilaca srednjih škola neozbiljno ili pak svjesno izbjegavao poštivanje, na ovom području jedino pravilne, čiste hrvatske predavačke jezične biti, te je osječko književno i jekavsko područje pretrpjelo u zadnjim desetljećima ustoličenje mnoštva riječi i oblika srpsko-hrvatske književne varijante, koje su gotovo potisnule slobodni razvitak hrvatskih književnih riječi ili pak normalnu uporabu onih izraza koje smo već imali. Tako su u osječkim srednjim školama dobili krila najčešće ovi izrazi i sklopovi (o tome svjedoče sve više učeničke bilježnice): mrzi me učiti (umjesto: teško mi je učiti, ne volim učiti), uopšte (uopće), opština (općina), dejstvo, rus. (učinak, djelovanje), sopstvene, rus. (vlastite), upliv, čeh. (utjecaji), parče, turc. (komadić), kvalifikovan (kvalificiran), diskutovati (diskutirati), ignorisati (ignorirati, potcenjivati), vinovnici, rus. (uzročnici, krivci), osobljno (osobito, posebno), vaspitač (odgojitelj), domaći zadatak (domača zadača), veštacko (umjetno), akcentovan (akcentiran), itd.

Dio predavača koji je odjednom, »preko noći«, postao ekavcima, ne obazirući se na to što treba prije svega ljudski i bratski cijeniti jezik naroda u čijem kraju živi, tumači svoje nepoštivanje hrvatske i jekavštine raznim, odraslim, zrelom i intelligentnom čovjeku sasvim neprihvatljivim isprikama (ako su se uopće do sada morali kome ispričavati) — studijem u Novom Sadu i Beogradu, dolaskom iz ekavskih govornih područja, ili pak jednostavno nečim najnevjerljatnijim: da to čine, eto tako, iz neznanja (može li onaj koji uči druge pozitivno proći na testu kvalifikacije ako čini takve propuste **iz neznanja**, i sl. Bi li jedan nastavnik koji je studirao npr. u Zagrebu mogao imati takav neodgovorni odnos prema materinskom jeziku Smederevcana, ako tamo u školi predaje? Naravno da ne bi, i da bi se najprije morao prilagoditi materinskom jeziku djece kojoj predaje. A tako je i pravo i pošteno!

Na sajmovima, kada se cjenkamo za robu, nije važno kako ćemo govoriti (možemo i mimikom ruke i noge!), važno je da se sporazumijemo, ostvarimo dobit, tj. obavimo trgovinu u svoju korist; no škole su prije svega središta kulture i odgajanja omladine u duhu poštivanja profila svih naših zbratimljenih naroda, a ponajprije onog naroda i jezika na čijem tlu počiva temelj tog središta. Dakle, tu nadmetanja, nametanja i trgovine nema!

Nije nikakva posebna vrlina poštivati sličnosti hrvatskog i srpskog književnog jezika, jer cijenim li ja sličnosti koje u tim dvama jezicima postoje (a jedan je npr. moj materinski), znači da opet cijenim samo sebe, da u onom drugom, nematerinskom jeziku cijenim samo ono što u svom materinskom jeziku imam! Cijeniti razlike između tih dvaju jezika znači ne samo cijeniti ono što u svom jeziku imam nego i ono što u mom materinskom jeziku ne postoji, znači i jezik drugoga, jezik ravnopravnog brata!

Naravno da jezik nastave predvojničke obuke gotovo službeno nameće širenje ne samo ekavice nego uopće i srpskohrvatskog jezika izvan granica SRS i time produbljuje jezični problem na području SRH, ali je isto tako štetno i »neslužbeno« nametanje ekavštine u školama. A sigurno je da takvo jezično šarenilo i nedosljednost u pismu i govoru (naročito u stručnim školama) jest oplijiv uzrok velikom broju nepismenih učenika koji napuštaju naše srednje stručne škole, jer sa završetkom osnovne škole prestaje sustavnost u učenju materinskog jezika. Tu, u srednjim (stručnim) školama, radi se ustrajava i — marljivo primajući gnojivo za cvat — živi jedan niti hrvatski, niti srpski književni jezik, već jedan jezik nadomjestaka, hromosti i amo-tamo-izraza, jezik koji nam i nehotice nameće spominjanje onog simpatičnog Vukova rujanjanja kada je analizirao jezičnu situaciju u obrenovičkoj Srbiji: »... de se iz dva jezika (i iz treće glave) po svojoj volji treći gradi...«

Nadzor nad školama i nastavnicima vrlo je slab. Zato bismo trebali zdušno prihvati prijedlog našeg jezikoslovca Radovana Vidovića (»Kako ne valja — kako valja pisati«): »Na neki način provjeriti pismenost nastavnika stručnih predmeta, kontrolirati je te stalno omogućiti da taj nadzor bude djelotvoran... Ako je djelotvoran i strog nadzor potreban — i to nitko ne nije! — na tržnicama u pitanju zdravstvenih uvjeta, u poslovanju poduzeća i ustanova, posve je tragično, upravo katastrofalno ako se društvo odrekne djelotvorne i stroge nadzora nad radom onih ustanova, škola, i onih pojedinaca, nastavnika, koji bi morali odgajati i učiti one koji su buduće društvo, dakle i tržnica, i zdravstvo, poduzeće, i ustanova, sve.«

Jedino će se tako prikriti oni oziljci u jeziku koji su zbog dosadašnjeg stanja u srednjim školama produbljeni i razrovani do najtananjeg živca.

Kruna First-Medić

Drago Ivanišević

OTOK

Josipu Pupačiću u spomen

Otok je bi vas zelen
i čuli su se čvrčci i tice.
Ma vitar nan je, pun sunca i modrine,
puva u krmu,
i ni nan se daakoštati.

Tako smo jidrili uz Otok,
uz tu raspivano zelen,
sve dok se vitar odjednon ni pritvori u zvir.

Zvir tmasti' kreljuti' zaškurila je sve.

Rasparani' jidar pali smo pod Otok.

Sutradan, kad nas je zora zatekla di ležimo na kraju,
meju daskan razbijenoga broda,
oko nas bile su same puste sike.

Iščeva zeleni Otok.

Ni bilo čut čvrčak ni tic.

Pepelna tišina oko nas.

Slavko Mihalić

KRIV SAM JA, MATIJA GUBEC

Za 400. obljetnicu
seljačke bune

Napokon sami sa svojom sudbinom
i ma što učinili
odjekivat će neodoljivo stoljećima.

Jednom samo ne biti vlastiti ključar
trgovati praznih ruku
i za svoju sudbinu kriviti druge.

Kriv sam ja, Matija Gubec, kralj Hrvata seljaka
sve sam pogrešno izračunao
i nisam odustao od nakane.

Neka se ne spasi ni jedan među razjarenima
na ovom snijegu voči fašnika neka nitko ne bude nevin.
Naša će krv biti jamstvo da jesmo.

Tko po nesreći ostane neka izdrži.
Hrvatska se poput repatice vraća svake stote godine.
Junak ne će promašiti.

Samo da je u njemu prkos, da je u njemu buna.
Samo da je u njemu riječ koja ne prešuće.
I snaga da se gine uzaludno.

16 književnost i jezik

OPASKE O KNJIZEVNOJ TRADICIJI

Ivo Dekanović

Unajširem smislu riječi, književna tradicija jednog naroda jest sve što su znani i neznani pisci, stvaraoci toga naroda tijekom njegova povijesnog opstojanja stvoriti kao književnost, usmeno ili pismenu. To bi, dakle, bile sve književne činjenice prošlosti. Pri tom se navlastito misli na iskustva i načela stvaranja, književne postupke, obrasce i forme što se nasledjuju i prenose, pa tako postaju svojevrsnim konvencijama (u temeljnoum smislu te riječi). Književna tradicija jest ono duhovno stvaralaštvo koje živi i traje, a ostvarilo se u pojedinačnim djelima. Pojam književne tradicije ne može se odvojiti od pojma i značenja književne baštine: to su sva pojedinačna djela za koja se znade. Tradicije nema bez djela koja nju prenose.

Ne živi jednakom snagom i značenjem sve što je stvoreno u prošlosti. Razmjerno samo vrlo malen broj stvorenih oblika, ljudskih iskustava ozbiljenih u književnim djelima, preživljuje svoje doba i može govoriti većem broju naraštaja. Ništa ne može od vazda spremnog zaborava povijesti spasiti književna djela, postupke i običaje osim vlastite im životnosti, izražajne snage i ljudskog smisla koji mogu prenijeti iz prošlosti u sadašnjost.

Sama riječ tradicija (latinski naziv podrijetlom iz pravne znanosti i liturgije) — hrvatski: predaja, jasno kazuje što se događa. Neka književna djela postala su osobito vrijedna ljudima stanovite povjesne zajednice svojim ljudskim smislim i izražajnom snagom oblika. Postala su najzad nezamjenljiv dio njihova duhovna svijeta, njihove kulture. Tradicija (predaja) upravo se stoga i događa tako da jedan naraštaj pisatelja i čitatelja predaje drugome ta iskustva i djela na čuvanje. Tijekom vremena stvara se tako ono što obično nazivamo književnom baština; u njoj se ostvarila književna tradicija — svojevrstan poredak vrijednosti.

Mogućnošću da traju, otpornom snagom spram zaborava vremena, stanovita stvaralačka iskustva, prokušani književni obrasci, forme i postupci, kao i pojedina djela, prenose svoj smisao iz jednog doba u drugo. Ali ono što tako nadzivljuje vrijeme, na osobit način u sebi nosi takoder i sve što je vrijeme potisnulo u zaborav, bilo da nešto od toga stvaralački obnavlja, ili djelotvorno nijeće, povijesno dijalektički nadilazi (što znači: teži k budućnosti, a to je upravo modernitet). Možemo stoga reći da u književnoj tradiciji povijesno živi i djelatno traje sve što su najbolje stvorili pisci nekog naroda ili cijelog svjetsko-povijesnog kulturnog kruga.

Ponovimo sada tvrdnju koju su najpronicljiviji mislioci, kritici i pisci našeg doba već više puta isticali: književnu tradiciju možemo promatrati kao svojevrstan sustav vrijednosti. Pojam sustava razmatra se danas i raščlanjuje s posebnom pozornosću u svim područjima znanosti i kulture, te se nameće s dosta valjanim razlogom književnoj kritici i književnoj povijesti. Pustimo sada po strani mnoge probleme i dvojbe što ih taj pojam izaziva. Jedno je pouzdano: tradicija nije nikako zatvoren i nepromjenljiv sustav vrijednosti. Naprotiv, to je sustav koji se više-manje mijenja kako se mijenja svekoliko povijesno ljudsko iskustvo. Sustav, osim toga, uvijek više ili manje otvoren i nikada do kraja nedovršen. Ako tradicija u nekom povijesnom razdoblju postane zaista zatvoren i nepromjenljiv sustav vrijednosti, ona nužno gubi vezu ne samo sa sadašnjicom nego i s povijesnou uopće te tako postaje uistinu samo mrtva prošlost.

Svaki uistinu novi stvaralački čin, književna djela koja su plod povi-

jesno novog čovjekova doživljaja, zbilje, mijenjaju nužno donekle naše shvaćanje tradicije, preinačuju značenja i vrijednosti unutar sustava književnosti koju smo naslijedili iz prošlosti.

Promišljamo li tako o književnoj tradiciji, postaje nam jasan pravi smisao bitne povezanosti tradicije i modernitet. Nikakav valjan modernitet, a još manje pravi stvaralački prevrat u književnosti, nije moguć bez bilo kakva odnosa spram onoga što je već postignuto. Ali valja isto tako shvatiti da ni književna tradicija u jednom narodu ne može živjeti punim smislim bez pravog moderniteta. Tradicija kao sustav vrijednosti pretvorit će se neizbjegno u zbirku (a donekle i zbrku) beživotnih okamina prošlosti ako je stalno stvaralački ne nadmašuje i ne mijenja zbiljski modernitet — traženje novog smisla, korak u budućnost. Samo takav modernitet može učiniti književnu predaju trajno prisutnom, uspostaviti je kao neprolazno duhovno iskustvo u povijesti.

Ukoliko je doista živa, književna predaja uvijek iznova pobuduje novu kritičku prosudbu. Tako se stalno zbiva prevredovanje postojećih vrijednosti. Ta se kritika ne zbiva samo kao posebna djelatnost kojom se bave tek izobraženi kritici i znanici, nego kao svaki zbiljski misaoni odnos pisaca i čitalaca spram književnih iskustava i djela prošlosti.

Rijetko se kada događa da se svi slože u svemu. Književna baština živi i djeluje najsnažnije i najplodnije upravo onda kada izaziva različite kritičke prosudbe i mnenja. Jedino se tako može doći do valjanih spoznaja i povijesnih istina o njoj.

Uslijed zapletenih povijesnih okolnosti hrvatska se književna predaja očituje kao vrlo složen i mnogostruko raznolik poredak vrijednosti i značenja. Bila bi velika zabluda kad bismo svu važnost i značajke naše vlastitosti htjeli pripisati samo nekim njezinim tokovima a zapostaviti druge — kako se to već jednom dogodilo u devetnaestom stoljeću. Neka područja književne baštine ostala su do danas slabo poznata, i tek se sada sustavljene otkrivaju i proučavaju.

Danas je posebno pitanje kako treba pristupiti nekim najstarijim i starim našim književnim predajama: srednjovjekovnoj književnosti, a posebno glagoljaškoj, zapisima na bogumilskim stećcima, književnosti na latinskom jeziku, dijalektalnoj narodnoj književnosti, ili staroj kajkavskoj književnosti. Te stare i najstarije naše književne predaje uglavnom danas više ne mogu mnogo djelovati preko pojedinih djela, nerijetko skromnog dometa i po naravi slabo pristupačnih modernom duhu. Ali spomenute stare književne predaje donose nam iz daljine minulih stoljeća mnoga izvorna duhovna iskustva i jezično-izražajna svojstva, samonikli drevni doživljaj svijeta, a to sve može biti nekom piscu današnjice snažan poticaj za posve nov stvaralački pothvat.

Kada jednom sva naša stara književna baština bude potpuno sredena i predočena, zadaća kritike bit će ne samo da vrednuje pojedinačna ostvarenja i uspjehe nego još više: da iz cjeline pojedine stare književne predaje izvuče na vidjelo temeljni misaono-doživljajni sklop odnosa našeg čovjeka spram svijeta kako nam to otkriva ta predaja. Tako će se, zacijelo, određeni sustav ljudskih vrijednosti i značenja što čine povijest naše književnosti jasnije pokazati samosvojnom zbiljnošću i kao duhovno iskustvo za nas sadašnje i buduće biti vazda prisutnim, te stoga vrijednim pažnja.

O JAMESU JOYCEU U TRSTU I PULI

I u široj je javnosti poznato da je znameniti irski pisac James Joyce živio preko deset godina u Trstu, a prije toga zimu god. 1904—1905. proveo u Puli. Taj veliki novator engleske proze, koji je revolucionirao umjetnost romana u XX. stoljeću, bio je tu skroman učitelj engleskoga jezika.

Dva međunarodna simpozija posvećena životu i djelu velikog pisca održana su prošlih godina u njegovu rodnom gradu Dublinu, dok će treći (The Third International James Joyce Symposium) biti u Trstu od 14. do 18. lipnja o. g. Dana 19. lipnja sudionici simpozija zajedno će otići na izlet u Pulu.

Simpozij, kojemu će prisustvovati i poznavaoci Joyceova djela iz Zagreba i Ljubljane, a upućeni su pozivi i u neka druga sveučilišna središta u Jugoslaviji, prilika je da se progovori i o Joyceovim dodirima sa Slovincima i Hrvatima i o njegovu još prilično neispitanom interesu za južnoslavenske jezične elemente. Kako je njegovo poznavanje talijanske kulture bilo mnogo veće, Joyce bi se začudio da je mogao znati da će se hrvatski prijevod njegove izvanredno teško prevodive knjige *Ulks* pojaviti godine 1957, tri godine prije talijanskoga. Vrijedno je reći da je slovenski prijevod izašao godine 1967, dok niz drugih evropskih naroda do danas još nije uopće dobilo tu važnu knjigu na svom jeziku.

Za nas je posebno zanimljivo da će velik broj književnih stručnjaka iz mnogih zemalja Evrope, a najviše s one strane Atlantika, prilikom tršćanskog simpozija doći u Pulu. O Joyceovu boravku u Puli poznati su u svijetu neki podaci, djelomice zahvaljujući intervjuu Stanislava Šimića s Amalijom Globočnik, nekadašnjom tajnicom škole Berlitz na kojoj je Joyce bio

nastavnik. Tim se intervjuuuom, uz građu iz talijanskih izvora, poslužio Richard Ellmann u svom velikom životopisu Joycea. Međutim, pravi karakter grada Pule i odnosi u njemu, posebno politički, jezični i društveni, nisu iz Ellmannove knjige jasni, kao što, uostalom, ni etničke i kulturne prilike u Trstu nisu prikazane svestranošću koja bi zadovoljila Slovence i Hrvate.

Nadajmo se da će za vrijeme kratkog posjeta inozemnih učenjaka Puli, što ga je planirao agilni tršćanski organizator, i naši kulturni radnici pokazati potrebnu inicijativu kako bi strani proučavatelji J. Joycea ispravno uočili povijesne okolnosti koje su oblikovale taj grad.

Zgrade vezane uz Joyceov život u Puli trebale bi, uostalom, naći svoje trajno mjesto i u turističkoj propagandi. A tako i rečenica iz Joyceova pisma bratu u Dublin u kojem spominje izlet na Brijune, gdje je uživao u domaćem siru: »U ovoj zemlji svaka je mala gozba pravi blagdan.«

I.V.

Otkaz Novosadskog dogovora

Upravni odbor Hrvatskoga književnog društva sv. Cirila i Metoda, Zagreb, prihvaćajući prijedlog svoje godišnje skupštine, pridružuje se Matici hrvatskoj u njezinu odbacivanju Novosadskog dogovora.

HKD sv. Cirila i Metoda (nekad Društvo sv. Jeronima), uz Maticu hrvatsku i Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti, najstarija hrvatska kulturna i prosvjetna ustanova, u skladu sa svojom djelatnošću smatra svojom dužnošću i svojim pravom pozdraviti ovaj korak Matice hrvatske kao izraz hrvatske samobitnosti i likvidiranja jednoga neprihvatljivog anakronizma u pitanju jezika inauguiranog Novosadskim dogовором.

Predsjednik:
Nikola Soldo, v. r.
Tajnik:
Stjepan Krčmar, v. r.

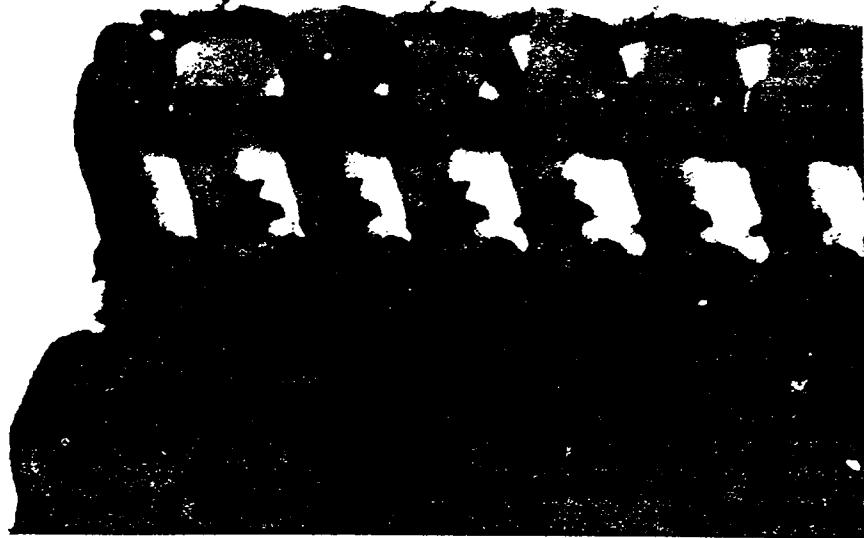
ISPRAVCI

U broju 7 od 28. svibnja, na stranici 28, u tekstu »Kako zaobići izložbu?« potkreplja se greška. Ispričavamo se slikaru GURSKY ZLATKU što je njegove Ime Matice kao ZDENKO GURSKI.

Naša priča

Frankensteinov vrt

Krsto Špoljar

Prave misli i prave izreke nadolazile su s fatalnim zakašnjenjem, a kavez sam zatvarao kad je ptica već izletjela. Poznavajući svoje nedostatke, što su prije svega proizlazili iz obzira i glupo-dobrog odgoja o potrebi poštivanja tuđeg mišljenja, nisam sebi, noseći u svojoj glavi takve etičke konglomeracije, mogao predbaciti nedostatak hrabrosti zbog toga što su pred onom huljom, Blažom Balkanezerom, moje ogorčene primjedbe ili posve ravnodušne tvrdnje ostale neizrečene, nisam ih izložio u pravo vrijeme i bez ikakva okolišanja, aluzija i pretvaraњa. Biti pred njim ono što jesam, tako bi trebalo usmjeriti i označiti cilj mojih odgovora, i jasno mu pokazati da u samom sebi ustajno i vječno oporbenjački vesljam protiv struje, i da mu, kad sve to izložim, sjurim kao nož pod rebra kakav krvavoubitačni citat starog pokojnog i ludog meštra Frana. Potreba nam je imati nekoga kome čemo vikati Živo ili Krepao! – i u tom se sastoji politika naših masa! Reći to, tu paljbu rijeći, i zatim nasmiješen i općinjen svojim izazovnim vrlinama, vragometnim mislima i tom superiornom odmazdom prepustiti da ta poetska i filozofska nada dviju bratskih socijalističkih republika potraži analogije u ovom našem suvremenom stanju. Ta moja zanesenost (u sebi sam se spremao na žestoko raspravljanje) brojnim mogućnostima i otkrivanjem udarnih točaka, odlučnih izjava, što su u mom samorazgovoru zvučile perfektno, nije dugo trajala, pa iako nisam podvukao rep, odustajao sam od konstruktivne diskusije, jer ni prave konstruktivnosti a ni drugarske diskusije ne može biti kad Blažo odlazi na Udbu svom stricu, kumu ili tetku popiti dopodnevnu crnu kavu ili trči svaki dan u komitet da se obavijesti o trenutačnom stanju direktiva, i zbog toga je posve nepotrebno nadmudrivoti se ili dokazivati nekaku svoju šugavu pravdu policijsima, pa makar oni pišu pjesme i čitaju Jesenjinu. Da bilo što izgovorim od onoga što mislim – anarho-liberalne i destruktivne besmislice, što je sve prema Blažinom mišljenju jednako zločinačkom neprijatelju socijalizma i protivniku težnji naših narodnih masa, vrlo lako, bez ikakvih proročanstva sagledao bih sve ono što se nalazi na drugoj obali ovoga moga Rubikona, jasne znakove moje budućnosti; najvjerojatnije bih slijedio poziv na Savsku cestu, prenočio bih u društvu huligana ili kakvog manje značajnog zakašnjelog informbiroovca, a drugovi iz studentskog komiteta, strogo, kao da im još uvijek Staljin virka iz revera, u svom pravom revolucionarnom zanosa spustili bi ideološku giljotinu na moj vrat.

Sve me to grizlo kao tjeskoba, ta ustajna nemoć što se potvrđivala prilikom besmislenih šetnji s Blažom ispred žutog Sveučilišta, uz zelenu ogradiću i u sjeni klorofilnih kestenova za vrijeme poetsko-kritičkih kojetarija koje smo vodili ispod fakultetske lipe ili sjedeći na stolcima na pločniku-terasici ispred Kazališne kavane. Smišljao sam svašta da se potvrdim, obranim, iskažem, ali nisam pronalazio ni pametan oblik ni pravilan postupak da se riješim tog Davida što me neprestano gnjavio i da mu s prezirom zauvijek okrenem leđa. Ali jedno je bilo sto posto sigurno: uzalud je čekao da mu prodam svoju dušu!

Pri svršetku moje brusoške godine, baš u onim svibanjskim – lipanskim sunčanim dopodnevima, sve što se događalo sa mnom poslije predavanja, ta protazna zadovoljstva koja sam nalazio pred Sveučilištem sjedeći u društu dobrih cura, mudrili sveučilištarki što su izlagale svoja gola koljena i napeta bedra na polukružnom betonskom zidu iznad Meštrovićeva Zdenca života – bilo je zavaravanje samoga sebe; bacao sam i prosipao lire ovim učenim Dianama, ugovarao sastanke i vrebao priliku da s jednom od njih poslije večere u Studentskoj menzi otidem u popovski park. U stvari me to uopće nije zanimalo, kao da sam bio lišen prave čučnosti, to skupljanje ljubavnih zgoda, pa iako sam se ponosao bezbržno i veseleo poput kakvog tipa što posjeduje recept sreće i kao da sam se rascvao od zadovoljstva zbog tih lakinih pobjeda, dobro sam znao da je ta veselost namještana, smijeh i dobro raspoloženje u opasnom Frankensteinovom vru, i tako unatoč povremenim uspjesima bio sam kao od nekog grubog udarca već gadno uzdrman u svom osjećanju i bivšim pretkazivanjima svoje studentske slobode. Shvatio sam da mi za zadovoljstvo nisu neophodne djevojke, njihovo slinavljenje i spuštenе trepavice, nisam u ovim sastancima otkrivaо nikakve stvarne duboke tajne, nisu stizale nove spoznaje, dovoljno lud čeznuo sam za nekom snažnijom i uvjerenijom terapijom. Govorio sam sebi za utjehu, ugušujući pojavnost oporbenjačkih i prevratničkih nagnuća, jasnih razobljećivanja, politika nije moj posao, politika je nešto odvratno, tako sam buncao – još bih sumanuto dodavao kao da sam zaognut baudelaireovskom prokletom pelerinom ili kao da sjedim uz svjetlost osamljene svjeće, to je njihov svijet, ja sam izdvojen! I na trenutak sam bio zado-

voljan svojom slobodom šutnje i svijetom što sam ga sveo na što je god moguće manji i oskudniji krug, moj zatvoreni krajobraz. Ali prepoznavao sam tu svoju laž, znao sam da se pretvaram i bilo mi je ponešto i neugodno zbog tog romančićnog prenemaganja, nisam se osjećao ni zadovoljan ni nevin u toj bjelokosnoj kuli mog rasdivanja. Bezuspješna je bila ta pretvorba, pa sam i nadalje ismijavajući opasnost s prijetecom zluradošcu, kao da uživam u samokažnjavanju, čekao trenutak da me ščepa Blažo Balkanezer.

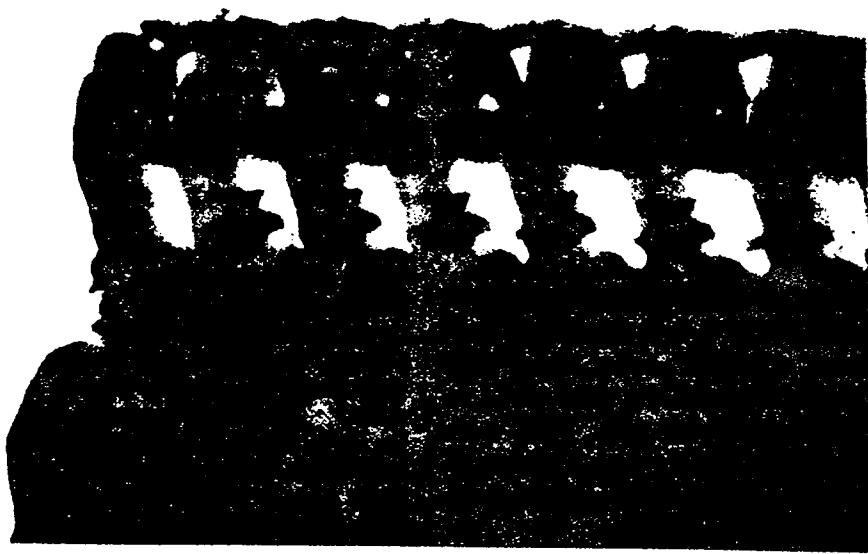
I kao da je posjedovao najprecizniji radar, Blažo bi me otkrio u starom mračnom hodniku pokraj kancelarije Saveza studenata, nepogrešivom sigurnošću prilazio bi mi sa svojom sjajnom aktovkom punom papira, uzdignute glave, vedra pogleda i optimistička smiješka na svojim krokodilskim raljama. Prebacio bi mi ruku preko leđa, ščepao bi me kandzama, i više me nitko nije mogao spasiti ni izvući iz njegovih šapa. Držeći me čvrsto ispod ruke povukao me niza stube, prošli smo tako srdačno spojeni mimo stoljetne lipe ispred glavnog ulaza i izašli na pločnik Kazališnog trga. Čim sam ga ugledao, još tamo u hodniku, srce mi je počelo neugodno lupati, predosjećao sam zamke u koje bih mogao upasti da popustum Blažinim sugestijama i sve bi poslije toga postalo nepopravljivo. Blažo nije gubio valjda vrijeme sa mnom zbog toga što me želi spasiti od ništavnih i neuravnoteženih postupaka, naslučujući nešto opasno što miriše na nesreću, glupo sam se zburnjivao, bijesan što dopuštam da me gurka po svojoj šahovskoj ploči ili se ponosa sa mnom kao da sam javni ulični pisoar. A ja čak nisam sposoban izmislići nekakav pamestan razlog da ga se učitivo otresem a kamoli da nađem pravi odgovor, one istinske velike riječi i ubitacne izraze kojima bih razotkrio njegova licemjerna obmanjivanja. Sve to vrijedno ili presudno promaknulo bi tada mimo periferije moje spoznaje!

Kad smo izašli na trg, njegovo do tada nasmiješeno lice postalo je odjednom ozbiljnije, žuti mutesž zahukao je njegove pocrvenjele oči. Sad mi više nije bilo toliko važno što on priča, nisam ga ni slušao, nastojao sam izvući ruku ispod njegove i maknuti mu prste sa svog zapešća, neprirođeno miran pomicao sam je, provalčio centimetar po centimetar, a Blažo se zlurado kesio mojoj neprilici. Osjećao bih se zaista grozno (hvatala me već jeza) da me netko od kolega ne poistovjeti s njim, bila bi to (to prisilno sudioništvo) baš gadna neprilika, lijepa parada, prokleta nesreća, i Blažina prisutnost gadno me je trovala kao da sam već upleten u njegove sramotne igre. A nekoliko puta u seminaru čuo sam priče o Blaži Balkanezeru kako je osigurao svoju karijeru u vrijeme informbiroa, a netko tamo pokraj peći, kakav stariji studioš, dok bi se tako povjerljivo pričalo o Blažinim akcijama, onim inkvizitorsko-žandarskim ili onim književno-hvalospjevalačkim, rekao bi da je Blažo svoju svijest iskazivao na taj način, optužujući dojučerašnje prijatelje, da bi drugovi iz komiteta zažimirili na jedno oko i zaboravili na članke koje je pisao za vrijeme rata u četničkim biltenima...

Mlako i nimalo vjeran sebi branio sam se od njegovih smicalica i pretvarao se sramno i neuvjerljivo kao da hoću nešto sakriti, da nisam u stanju udovoljiti njegovu zahtjevu: uopće ne pišem ništa, i nemam nikakvih stvaralačkih namjera, pa prema tome ne mogu ni sudjelovati u studentsko-književnom zborniku za koji je Blažo vrlo agilno, moleći i prijeteci, pripremao suradnju u čast nekog socijalističkog sveca ili jubilarne svetkovine; znao sam da ono o čemu bi trebalo pisati pripada rubrici nemogućega, nisam smio pokazati svoje dobro skrivene adute, ono što se kuha u mojoj glavi, pa sam prije nego što bih počinio spisateljske zločine i gurnuo se u propast nekim zabludjelim ili nasilničkim činom već zamislao muku svojih kajanja i griznje savjesti, plašeći se predbacivanja i vlastitih optuzbi, jednostavno i komotonu sam odustajao iako sam često govorio, budeći se iz svog mrtvila: treba nešto poduzeti i nemoguće je dulje šutjeti. Ali svemu tome začetom u mraku u jutro bih se samo smijao ne nalazeći nigdje prave pokretačke snage. No, govorio je Blažo, tiho uz levantinski smiješak, i nisam znao govoriti li ozbiljno ili mi se ruga, ne moraš se stidjeti, socijalističko društvo nema ništa protiv ljubavne poezije ako je ona pravilno usmjereni i ako je osobna ljubav prožeta ljubavlju prema narodu i partiji... duhovno komuniciranje s jednim čovjekom vodi na stranputicu ogavnog građanskog dekadentstva.

Štatio sam kao da pažljivo slušam Blažino izlaganje i usvajam njegove političke pohvale i osude; uostalom, za utjehu samome sebi, kao da vrsim neku malu odmazdu, ponašao sam se kao i Blažo, lažljivo i licemjerno. Ostajao sam tvrdoglav, nisam dopustio da popustum iz neke lude pristojnosti, podlegnem tom vrbovanju i kao da sam naivan i krivo obaviješten, nadrljam nešto bezvezno za taj njihov zbornik. Ponavljao sam uporno, glumeći skromnost i neznanje, da ne posjeđujem nikakav spisateljski talent i da zaista ne pišem ništa. A da sam i pokušao postati pisac, ne bih napisao ništa značajno; suviše sam pomirljiv ili ravnodušan, a pravog remek-djela nema bez tragedije! Nisam dovoljno odlučan da iskažem svoju istinu, jer nisam očajan!

Blažo me je na kraju razgovora strogo pogledao kao sudac istražitelj kog je nemoguće prevariti, rekao još uvijek srdačno, obliznuo usta i iscerio se, a njegove su krvave oči operirale po meni, vrata su ti otvorena, a onda nakon ovog neuspjeha da me prisvoji, otme mi dušu, prorežao kao da se radilo o nekoj književnoj saturnaliji, pazi da ne bude kasno, tvoja je prošlost čista, ali savjetujem ti – ne druži se s onim propagicama iz Kavkaza... Koračno sam ga se oslobođio! Nestajao je s mene njegov sluzavi trag, i taj trenutak u kojem sam boravio zaštićen svojom slobodom neaktivnosti nadvladavao je ono usputna melankolična razmišljanja i glupa bezumlja srca, gadna ispaštanja što su mi nakon blesavih snatrenja na primjerku vlastito smišljenog autoportreta sugerirala svojom tužnom prazninom da preda mnom više nema ničega značajnog što treba riješiti, nikakva cilja u ovom jednom osiromašenom svijetu u kojem se više neće pojaviti nove revolucije. Glupo je što sam uopće čitao Bakunjinu, Kropotkina i Trockoga, u biti opet nekakve otpadnike, zlosretnike i neuravnotežene tipove, mrtve maske i ideološke heretike kojima nije uspjelo prekoraci prag spoznaje, a moja krvnja nije što sam se prekasno rodio za narodnooslobodilački rat! – i na kraju krajeva, što ja hoću? – pitao sam se znajući da nisam sposoban izraziti se na pravi način i uhvatiti one riječi što su mi postale potrebne. Prihvatio sam svoju sudbinu i već sam se, unatoč tome što ostajem nezadovoljan svojim odgovorom, bez potištenosti navikao na nju... A osim toga, ako se ne varam, sve su velike misli već odavno izrečene i genijalna djela napisane, pa je logično da kažemo, idemo se zafrkavati.

**Žandari
kulture
I.**

U Francuskoj je René personifikacija bolesti duše; u Zagrebu bi René silom htio lječiti.

Taj domaći, ljekoviti René oglasio se u »Studentskom listu« od 25. svibnja 1971. godine spisuljkom kojega broj pogibeljnih besmislica premašuje broj redaka.

René Hollós sročio je **Prosvjed predsjednika Odbora za kulturu SS Zagreba** prilično neoprezno pa mu se dogodilo da je i prosvjed sročio njega.

Mislim, da je uredništvo »Studentskog lista« pogriješilo tiskajući Hollósov tekst bez ikakva komentara; kao da ga smatra normalnim i kao da se s njim slaže; posebice mislim da je pogriješilo objelodanjujući taj neprovjetljeni umotvor na krivome mjestu — u rubrici **Aktualnosti**.

Hollósi su naime (da slikovito otjelotvorim ideje izložene u spomenutom Prosvjedu), historijski gledano, u nas prestali biti aktualni prije dvadesetak godina.

Preostaje mi, dakle, da na Renéa gledam kao na recidivu stare bolesti.

Što smeta Renéu?

Gospodinu predsjedniku nisu nijako po volji neke realizacije ovogodišnjeg, VI. zagrebačkog salona. Na tome mu ne bili zamjerio. Pogledajmo međutim, kako se René buni; što napada i kako prosvjeduje, što zahtjeva i u čije ime.

Ljekoviti se naš prijatelj silno uzbudio kad je opazio »na Trgu Maršala Tita zlatno obojenu plastičnu loptu promjera oko 2 m, zatim pred Umjetničkim paviljonom na Zrinjevcu crvenu kocku slične veličine, a u Varšavskoj ulici obojen pločnik u žuto.«

Iz svega je toga izvukao nekoliko fundamentalnih zaključaka. Ustvrdio je da je nekoliko pseudo-umjetnika napalo:

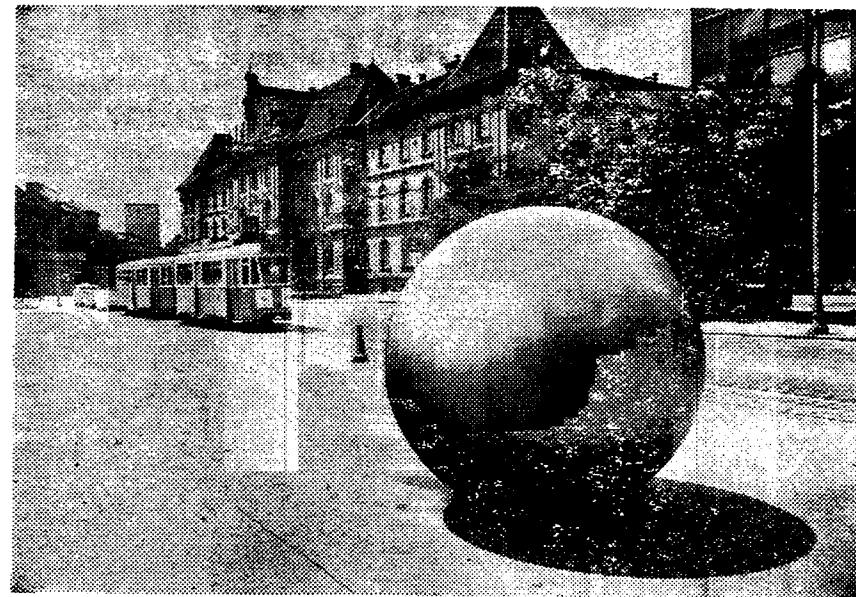
a) građanstvo grada Zagreba,
b) »duhovni sklad koji postoji između građanina grada Zagreba i njegova životnog prostora«,

c) stecene navike i mir građana grada Zagreba i

d) zelene površine grada.

Gospodin je predsjednik Odbora za kulturu SS Zagreba i član Savjeta za nauku i kulturu mišljenja da se time:

René ili lirska kanibalizam

Ivan Kožarić: PRIZEMLJENO SUNCE
Foto: R. Karabelj

- a) zlorabljuje sloboda stvaralaštva,
- b) »obećaće grad i njegov stoljetni duh«,
- c) uništava »dobra volja za život i ostatak dobre svijesti što počiva još u zdravim građanima Zagreba i njihovim gostima«,

d) otinaju građanima »temeljne vrijednosti (...) životnog okružja«.

Gospodin predsjednik smatra, prema tome, da su prijedlozi Borisa Bućana, Ivana Kožarića i Nade Oreli:

- a) »degenerični i histerični istupi«,
- b) »neodgovorne zamisli«,
- c) »pravi zločini«,
- d) diktati bezobraštine.

Shodno tome, gospodin predsjednik dotičnike usporeduje s:

- a) psima koji mokre gdje stignu.
- b) teroristima,
- c) trovačima,

d) zločincima.

Kao svaki čestiti farizej tako je i René Hollós zaustio da govori u tuđe ime: siromah, nije kriv što je društveni pa se neprestane vidi u množini. On dakle govori u ime građanstva zagrebačkog. Pogadati i zašto: rodoljub je pa ne trpi da netko upropastava grad što je upropasten već i ranije. Renéu logika nije jaka strana ali zašto bi i bila? On i onako ne traži arbitražu razbora nego pendreka.

René se, prosvjedujući protiv nekih manifestacija VI. zagrebačkog salona, žali da ti »nazovi umjetnici nemilice uništavaju još jedva živuće zelene površine grada«.

Sporni prijedlozi VI. zagrebačkog salona realizirani su:

- 1) na asfaltnome »otoku« (Trg Maršala Tita),

2) na pločniku (Varšavska ulica),
3) na pješačkom prilazu (Tomislavov trg).

Pitam se koje je od tih triju mjesto suptilnom slikarskom oku René Hollósa — »zelena površina«?

Gospodinu predsjedniku morao sam dokazati da je slijep da bih uzmogao spomenuti da je i slikar.

A propos! Da ne bi tko pomislio kako je gospodin predsjednik bez osobnih zasluga za kulturu grada Zagreba: onomad je, mislim prosloga proljeća, priredio izložbu risotinac falus užduž i poprijeko a ne kao neki bezobraznici... (Čuvena ta izložba bila je na brzinu i zatvorena; kao slije na hlačama.)

Pa ipak gospodin je predsjednik onaj koji grmi:

»PROSVJEDUJEM STOGA I ZAHTJEVAM DA SE POZOVU NA ODGOVORNOST SVI ONI KOJI NAM TRUJU ŽIVOTNO OKRUŽJE NAMETANjem I OSTVARIVANjem SVOJIH ZAMISLI, ILI IH NA BILO KOJI NACIN PODUPIRU.«

Jedan čovjek usudio se bio izreći da mu na riječ Hitler ništa ne pada na pamet; sa mnom je nešto drugačije: na riječ Hollós pada mi na pamet Adolf Ziegler, slikar apsolutno beznačajan ali znamenit kao inkvizitor moderne umjetnosti u Njemačkoj godine 1937.«

René spada u one angjele profilakse koji, ganuti od sućuti za travu, propovijedaju kanibalizam. S njima nema ništa ne vezuje: ni zastave roda, ni »stoljetni duh grada, ni »životno bilo našeg tla«: jer nam ne govore isto! Prisjećam se riječi što ih je izrekao svjedok zatora njemačke kulture: Nametnuti statut duhovno zaostale grupe cijelome narodu znači osuditi ga na nemoć, planirati mu propast.

Umjetnost živi u slobodi, Ziegleri u njoj propadaju. To je prag koji nas odvaja: a nisu to »crvene kućice«, Ziegleri ne mogu razumjeti da su nam milije prazne kocke nego puni zatvori.

* Mal de René, »bolest stoljeća«.

Igor Zidić

Raspisivaču, međutim, valja progledati kroz prste, budući da se radi doista o pionirskom zahvalu daleko-sežnih i velikih mogućnosti.

Zabrinjava, međutim, i obuzima najcrnijim mislima pokušaj neidentificiranih počinilaca, izzavanih lijepotoč Kožarićevog prizemljenog sunca na Trgu Maršala Tita, da isto ocrne, nagrde... Pročitali smo i zapis slijedećeg sadržaja: »Tko je to stavio, taj je majmun...« Međutim, možda je i takav oblik reakcije bio predviđen dio komentara PRIJEDLOGA... Na određeni se prijedlog uvijek reagira, pa kako je mnogo više onih koji su se zanimanjem zastajali uz Prizemljeno sunce, ostavimo budućnosti da prosvudi vrijednost pojedinih reakcija.

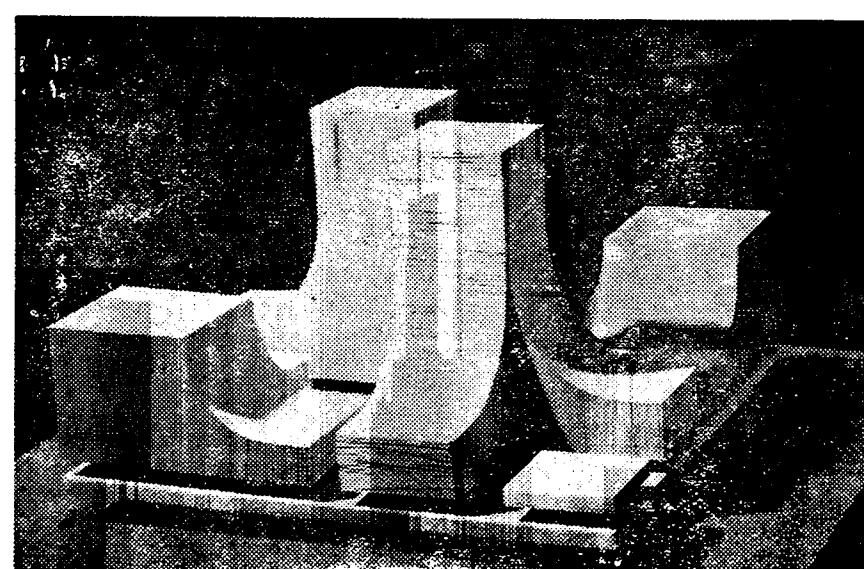
Ipak, moram izvestiti, ovogodišnji Saloni su spravljali i zamisili u izabranom kontinuitetu kritičko-studijskog odnosa prema prošlosti, nepriječnoj ali vrijednosnog motrenja sadašnjosti i demokratskog, slobodnog, otvorenog i velikodušnog odnosa prama budućnosti, prominentni znaci likovne problematike. Takvi se mješići, i ako prvi, u vodu olako ne bacaju...

Stoga i završavam sa željom da se ovakva konceptacija Zagrebačkog salona doista nastavi, da napreduje i da se usavršava, jer upravo takav otvara mogućnost prosperiteta likovnog života i likovnog stvaranja ne samo u našem gradu, ne samo u Hrvatskoj, nego i mogućnost internacionalne afirmacije ove značajne akcije skupštine našega grada.

Antoaneta Pasinović

Sjaj i bijeda prijedloga

Odgovor predsjedniku Odbora za kulturu
SS Zagreba

Julije De Luca: Projekt

Bez imalo pretjerivanja može se ustvrditi da je novi film Dušana Makavejeva »WR-misterije organizma« — prikazan Cannesu u sklopu »15 autorskih dana«, kako se zove svojevrsni »antifestival« nekonvencionalnih filmova u organizaciji Društva francuskih filmskih redatelja — naišao na izuzetno velik odjek. Ne samo u festivalskim caskanjima, nego i u čitavom nizu vrlo uglednih svjetskih listova s obje obale Oceansa, a uz to i kod onih koji na film gledaju kao na robu koja može donijeti zaradu. Kako i ne bi! Taj je film svež duhom i neobuzdan po šokovima u vrijeme jasnog zamora tzv. avangardnog, podzemnog, novog, lijevog i tko zna kako sve nazvanog buntovnog filma. Na području seksa, nekadašnji su avanguardisti potpuno zasjenjeni inflacionim komercijalizirane pornografije za koju više nema tajni u spolnome životu, a na području politike Godard i njemu slični postali su beznadno dosadni svojom manirom zapjenjušenog ponavljanja otrcanih fraza salonske nove ljevice.

Film koji provokira pomalo svakoga

Makavejev u svom iskrivljavom kolažu erotskih i političkih parodika provokira pomalo svakoga redom, ali ponajviše obje današnje supersile — Ameriku i Rusiju — i to u njihovo najintimnijoj, seksualnoj sferi. Taj bizarni film teško podliježe prepričavanju i raščlambi: njega se doživljava poput kakvog happeninga koji djeluje ukupnošću svoje spontane i ne-sputane mahnitosti, a detalji se ne provjeravaju niti važu po nekim neprimjerenim mjerilima akademiske estetike. WR — to je Wilhelm Reich, pomalo paranojni psihanalitičar, bivši Freudov slijedbenik, teoretičar ljudske srće putem maksimalnog oslobadanja životne energije koncentrirane u orgazmu. Njego Makavejev posmrtno izvlači iz zaborava i predaje mu značenje preteče suvremene seksualne revolucije, pa čak i samoupravnog socijalizma! Otkrivajući tragove života i djela Wilhelma Reicha (umro 1957. u američkom zatvoru), Makavejev oslikava Ameriku kako je on vidi: kao veliku pozornicu mahnitog življenja, brutalnosti, malogradanskog puritanizma, nasilja i suzbijanja individualne sreće. No film nas prenosi i u Beograd, gdje dvije emancipirane djevojke (Milena Dravić i Jagoda Kaloper) rjećima i djelom propovijedaju Reichovu tezu uz bezbroj asocijaciju na staljinizam i Staljinu osobno, na Mao Tse Tunga i Hitlera, na malogradanski ukus i prazne fraze, na koješta drugo... Ako film ima tezu, onda je to suprotstavljanje svim ideologijama zbog toga što one sputavaju čovjeka u spolno životu koji je temelj sreće, iz čega logično proizlazi propovijedanje seksualne slobode kao preduvjeta za ostvarenje komunizma. Sovjetski majstor klizanja (Ivica Vidović) odrubi u filmu glavu Mileni Dravić, a onda kao posljednji šok ta odrubljena glava progovori da unatoč sve-mu ne gubi vjeru u komunizam!

Tu svoju glavu Milena je Dravić u Cannesu gotovo doslovno »iznijela na pazar«: prošefala se s vjernom kopijom vlastitog lika pod miškom i, dakako, pobudila je zanimanje foto-reporteru željnih b'zarnosti. Pa ipak, ništa ne bi pomoglo — čak niti izrazita nadarenost za publicitet koju Makavejev bez dvojbe posjeduje — da film doista nije (unatoč povremenom padu intenziteta) zanimljiv, provokativan, duhovit, oseban i izrazito osobno angažiran. Film koji neizbjježivo potiče na razgovor. Zato sam i dogovorio s Makavejevom intervju za naš list, a on se kao razgovorljiv čovjek otvorena i znatiželjna duha vrlo rado odazvao. Film je bio povod, ali ne i jedini cilj: zanimalo me je po-najviše da Makavejev donekle otkrije iz kakvog je duhovnog svijeta i na poticaj kakvih je osobnih isku-stava nastalo ovo neobično djelo koje je doista happening i po svome obliku i po svome odjeku. Happening doslovno: događaj.

Makavejev: Bio sam dobar skojevac

HT: — U jednom ste tekstu naveli da se ovaj Vaš film može tumačiti kao privatna zbirka vlastitih seksualnih i političkih traumi iz djetinjstva. Jeste li ikad slijepo vjerovali u Staljin?

MAKAVEJEV: — Za moj 14. rođendan (a to je bila jesen 1946) mama me je pitala šta želim da mi kupi. »Istoriju SKP(b)«, odgovorio sam kao iz puške. Od onda imam tu knjigu u izdanju »Kulture« i dugo je misam konsultovao. Ponovo sam posegao za njom prošlog novembra kad sam u čast 53. godišnjice Oktobarske revolucije prisustvovao filmu »Lenjin u Oktobru« od Jutkevića. Taj je film prilično sramni falsifikat, pa sam fakta uporedivao iz tri izvora: iz filma, iz te knjige i iz »Oktobarske revolucije« od Trockog. Dabome da sam dobio tri verzije iste stvari. Ali kao dečak verovao sam Staljinu. Verovao do te mere da sam u ono doba u prodavnici »Sovjetska knjiga« na Terazijama kupio mapu SSSR kojoj sam priborio Ju-

»WR-MISTERIJE ORGANIZMA« U CANNESU

NEOBUDZANI HAPPENING DUŠANA MAKAVEJEVA

Istaknuti srpski filmski autor govori za »Hrvatski tjednik«

geslavju! Sebe sam smatrao dosta dobrim skojevcem...

HT: — Kad je nastupilo gubljenje iluzija i te vjere?

MAKAVEJEV: — Moje opšte pubertetsko gubljenje iluzije poklopilo se s našim postepenim udaljavanjem od staljinizma u godinama 1948-50. Došle su mi u ruke knjige o sovjetskim konklorima koje se čudno podsećalo na dokumente o »sovjetskom raju« koje je širila nemacka propagandna mašinerija 1941. i kojima onda nismo verovali. To me je apsolutno uzbudilo.

HT: — Dosta rano ste se počeli zanimati za političke stvari?

MAKAVEJEV: — Zivo se sećam žurnala u bioskopu na Slaviji 1939. (imao sam dakle 7 godina) kad se pre »Fox Movieton Novosti« pojavio natpis: »Publika se umoljava da ne demonstrira ni ne aplaudira«. Bio je to žurnal o potpisivanju pakta između SSSR i nacističke Nemačke. Upozorenje nije pomoglo: publika je nebesno pozdravljala Staljina, a zvijždala Ribbentropu. Dakle, s politikom i njenim paradoksima dosta dugo živim i pamtim je kao atrakciju. Sećam se, recimo, svečane sahrane patrijarha Varnave koji je navodno otovan jer se protivio konkordatu. Smrť blaženopočivšeg kralja Aleksandra se doduše ne sećam, ali učiteljica nam je tronuto pričala da su svi klečali na ulicama i plakali...

HT: — Američki dio u Vašem filmu očito predstavlja Vaše osobne dojmone, to je Vaše viđenje surove strane američkog života. No u filmu mnogo se toga odnosi i na Rusiju: pojavljuje se Staljin iz jednog apo-

Seksualna sloboda kao put u Komunizam:
Jagoda Kaloper i Ivica Vidović

Dvije supersile kao neprijatelji seksualne revolucije

logetskog sovjetskog filma, izvodi se sovjetski baletni kič, a sovjetskom klizačkom prvaku koji Mileni odrubi glavu dali ste ime Vladimir Ilić. Jeste li bili i boravili u SSSR?

Jesu li hippyji sretni?

MAKAVEJEV: — Pojavljuje se sovjetska stvarnost i kroz neke naivnosti i kroz Mileninu frazeologiju — koja je meni ipak draga. Nažalost nisam boravio u SSSR. Nisu me nikada zvali, ali svaka sovjetska delegacija koja dove u Beograd već godinama traži da vidi moj »Ljubavni slučaj«, mada ga nisu kupili. Ruski i sovjetski »prtijag« koji se pojavljuje u filmu (slike, citati, muzika) deo je moga privatnog sveta i mislim, našega nasleda. Konačno tu »Zakletvu« Čau-relija gledali smo kao dečaci s oduševljenjem. Ima u filmu i direktni citati Majakovskog i Lenjina, premda im se izvor ne spominje, ima i Gogolja, Piljinjaka i Zamjatinu. To je sve Rusija mojih uspomena, deo kulture koju osećam kao svoju, po tradiciji komunističkoj i slovenskoj, ali to nije prava ili objektivna slika Sojuza u kome nikada nisam bio.

HT: — U filmu ustajete protiv društva koje ima neprijateljski stav prema ljubavi. Smatrate li da je takav stav specifičan za staljinističku ili kakvu njoj sličnu diktaturu?

MAKAVEJEV: — Nikako! Savremeno gradanske društvo sa svojim gorkim, izolovanim individualizmom još je više nesposobno za ljubav — ali mene problemi sveta privatevine svojine ne zanimaju! Mi smo to prevazišli. Mene zanimaju diktature koje spominjate zato što mislim da se tragedija većeg dela sveta koji sebe naziva komunističkim sastoji u fiksaciji za pokret, državu ili pojam naroda kao za jednu veliku majku. Ljubav koja u tom pokretu postoji potpuno je infantilna, zavisna, jednosmerna, usmerena. Individualne odgovornosti nema i ona se dapaće kažnjava kao najveći greh ili doživljava kao najveća krivica.

HT: — Kontrast malogradanskom moralu i represiji spolnosti predstavlja slobodna, čak i skupna ljubav, kakva se u praksi ostvaruje u životu nekih hippija. Što mislite, jesu li hippyji sretni?

MAKAVEJEV: — Ne mislim da su sretni, ali znam da su u nekom dosluhu s prirodom. To je ono što svaki seljak zna od rođenja: vrednost kiše, potoka i sunca, vještina da se dan pročita iz oblaka, trave ili ponasanja ptica. Hippiji sa svojim primitivnim somunizmom vraćaju otudenom, civilizovanom svetu nešto što mu je preko potrebno, nešto od čega smo se i mi uđili, mada srećom ne toliko kao ljudi u Americi.

Radić, Reich, nacija, seks...

HT: — Vjerujete li Vi de kraja u teoriju i teze Wilhelma Reicha?

MAKAVEJEV: — Duboko verujem u istinitost Reichove teze da je u bolesnom društvu nemoguće ljudi učiniti zdravim. Mislim da smo u Jugoslaviji, zahvaljujući siroštu i bliskošću selu, u povoljnoj prilici da uštedimo neke stramputice civilizacije i iskoristimo prečice od prirodnog primitivnog života ka svesno prirodnom življenu. Ne mislim da je suvise velika razdaljina između narodnjačkih ideja Stjepana Radića o seljačko-radničkoj samoupravnoj drustvenoj organizaciji i Reichovih ideja o demokratiji rada koja na individualnom planu ima kao konzervencu nezavisnog pojedinca koji slobodno ljubavno živi.

HT: — Vladimir Ilić u Vašem filmu kaže kako nacionalno nije važno. Je li to ironična potvrda postojanja nacionalnog pitanja u SSSR?

MAKAVEJEV: — Slobodno shvatite tu ironiju ne samo kao ironiju uperenu protiv slepih savremenog SSSR prema Jevrejima, Ukrajincima i drugim ne-ruskim narodima, nego i prema svima onima koji ne shvataju koliko su nacionalne karakteristike elemenat preko kojeg se nigde ne može preći. Neki sistemi laskaju sebi da su »sve razlike izbrisali«, a drugima su već počele da se lupaju o glavu. Nacija kao i seks treba slobodno iživljavati, ali nacionalizam koji zamenjuje slobodni seks neizbežno postaje pornografija.

HT: — Na koncu ovog prvog razgovora jednog srpskog filmskog autora za »Hrvatski tjednik« želim Vas pitati kako gledate na veze između pojedinjenih nacionalnih kultura i njihovih centara u SFRJ?

MAKAVEJEV: — Ja više verujem u značaj kulturnih centara nego u nacionalne kulture. Novi Sad ili Split nosioci su sopstvenih vrlo osobnih karakteristika. Pojavljuju se eto sada Niš, Kruševac, Rijeka, Sombor... Meni su individualnosti gradova sa svim njihovim nacionalnim obeležjima važnije od nacionalnih entiteta. Hoću da kažem da bezličnim supranacionalnim konceptima moramo suprotstavljati autentične nacionalne kulture, ali da ovima smatram superiornim individualnostima užih sredina i pojedinaca.

HT: — Vi ste, dakle, u svemu beskompromisni individualist?

MAKAVEJEV: — Da, sem u ljubavi, za koju je po-trebno dvoje.

Ivo Skrabalo

Publicitet: Milena je u Cannesu iznijela svoju glavu »na pazar«

U predgradu Lyona redatelj, glumac a onda i dramski pisac Roger Planchon nastavio je zlatnu nit francuskog PUCKOG TEATRA koju je tijekom pedesetih godina s toliko žara i ljepote razvijao Jean Vilar, jednako na velikom platou palače Chaillot kao i u dvorištu papinske palače u Avignonu. Preuzevši od Vilara sklonost prema povijesnim predstvama, zacijelo vjerujući da će upravo u prikazbama minuloga pučka publike ponajbolje otkrivati svoja ishodišta i totalitete svojih situacija, preuzevši od njega i sklonost prema prostranoj pozornici, oslobođenoj stega realističkih inscenacija na kojoj se slobodno mogu sukobljavati epohе, staleži i pojedinci, sažeti u zažarene fokuse igre, Planchon je te nasljedbine pomaknuo pa i preustrojio prema vlastitim vjerovanjima i namjerama. Kristalnom estetizmu Vilarovih mizanscena Planchon dopisuje činioce pučke igre, grotesku, persiflažu, karikatuру, on sklonost prema povijesnom spektaklu kretizira u trajan, reklo bi se politički odnos prema povijesnome. Ako je itko u našem vremenu sustavno gradio teatar povijesti, kako režijom tako i vlastitim dramskim scenarijima, onda je to bio Roger Planchon.

Zagrebačko gostovanje Planchonova THEATRE DE LA CITE VILLEURBANNE, koje se zabilo posljednjeg svibanjskog i prvog lipanskog dana, bilo je, dakle, ne samo prilika da naše općinstvo upozna jednu od posljednjih vrijednosti danas agonizirajućeg francuskog teatra nego je to gostovanje i svojim programskim izborom omogućilo da na dvjema razinama razmotrimo preokupacije trajne i nezabilazne: odnos teatra prema vlastitoj povijesti i odnos teatra prema Povijesti — s velikim početnim slovom. Prvi snop pitanja sažima Planchonova režija Molièreova TARTUFFEA, koja će uskoro proslaviti desetogodišnjicu (premijera 22. studenog 1962. u Villeurbanne), a drugi postavka njegova vlastitog komada PLAVO, BIJELO, CRVENO (prazvedba 1967).

Motivacija kao polazište

Prva misao koja se, zacijelo, za gledanja TARTUFFEA nametnula površnom poznavaoecu bila je: pa gdje je tu moderna ideja, gdje misaono osvremenjenje, gdje idejni razlog postavljanja? Lakše je bilo zamjetiti sasvim kazališne različitosti od tradicije, uvriježene u predstavama Commédie française; lakše je bilo uočiti kako Planchon snažnim, agresivnim napadima dinamičkih amplituda, grotesknih deformacija ili neočekivanim, dugim stankama razbijajućim tradicionalnu, bezpasnu glazbu stihova i njihova medusobnog nadovezivanja; lakše je bilo uočiti izvanrednu, unutrašnju ritmiziranost njegove mizanske, brza i uz nemirujuća spletanja i raspletanja likova u skupnim scenama, pritajeni geometrizam njihova kretanja u pojedinačnom; končno, lakše je bilo razumjeti »ideologiju« izvanrednog dekora René Allioa, s njegovim perforiranim plohami, njegovim suksesivnim otvaranjima, koja — kako je već rečeno — kada se odviju do kraja, kad prostor biva do kraja otvoren, čine, tek onda, taj isti prostor beznadno i bezizlazno zatvorenim. Ali ideja, misao, osvremenjenje: — zar je moguće da taj ne sasvim izlijeci brechtovac ne-ma svoju modernu ideju o TARTUFFEU koju bi se moglo čitati jasno poput natpisa?

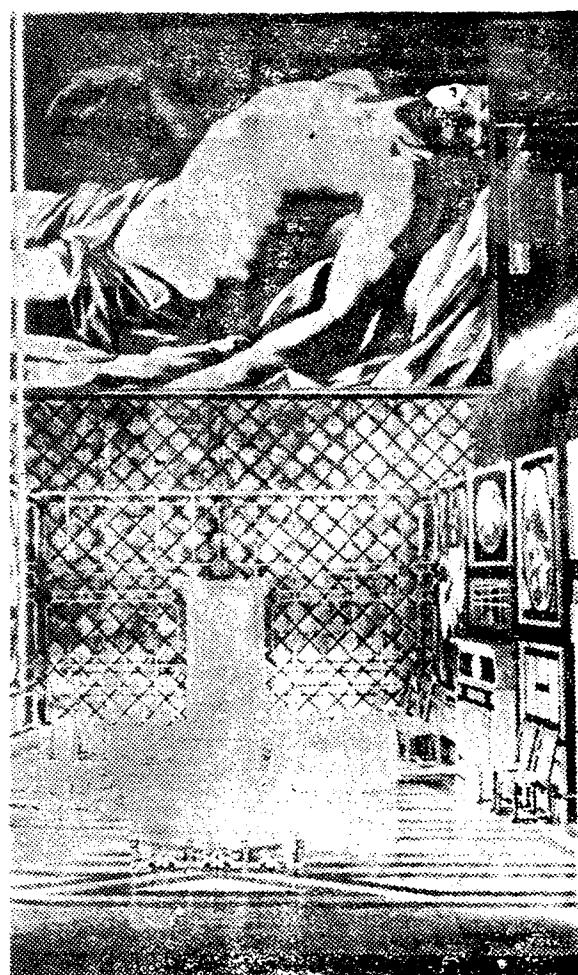
Planchon je dovoljno mudar i dovoljno umjetnik te zna kako je besmisleno, pa i nepristojno, doći s nekakvom svojom IDEJOM i onda režijski postupak pretvoriti u posao kalemljenja, potčinjavanja, utrpavanja djela u kalup IDEJE. Suvremenost pristupa iskazuje se tek na kraju, na kraju režijskog postupka i gledanja predstave, a zalog njezin jest senzibilitet kojim umjetnik čita djelo, kojim otkriva njegove istine drugim stoljećima i drugim vremenima nevažeće, kojim izgrađuje kutove odnosa među likovima, njihove naravi i njihove sudbine. U tom čitanju TARTUFFEA Planchon je nagazio na dve-tri replike u tekstu što govore o Orgonovoj STRASTI prema Tartuffeu. On je, na što upozorava Emilie Copferman (ROGER PLANCHON, Lausanne 1969), poštivao i razliku u dobi što je na prizvedbi dijelila nosioce tih dvojnih uloga, pa smo u središtu motivacija dobili u ruhu pijeteta travestiranu homoseksualnu sklonost Orgonovu prema Tartuffeu. Taj su odnos u izvedbi izvanredno, s mnogo diskrecije, distanciranosti pa i neke posebne jedne topline očitali Jacques Debary u ulozi po-starijeg zaljubljenika i Michel Auclair u ulozi obožavanog Tartuffea. Ali, to nipošto nije tek izvlače-

POVIJEST NA POZORNICI

»THEATRE DE LA CITE VILLEURBANNE« U ZAGREBU

nje perverznog detalja; pronadena motivacija objašnjava, mnogo jasnije i uvjerljivije, polarizaciju što se stvara u Orgonovoj obitelji, zatim ulogu majke, i što je ponajvažnije, od nje započinje razdubačitave jedne kazališne pa i društvene situacije.

Stavljeni pod svjetlo MOTIVA, stanje medu ljudima, stanje u stanicu što je zovemo obitelju, pa onda i stanje u društvu, ukazuje se pod svjetlima sasvim drukčijima od onih što ih je mogla baciti naivna Orgonova glupost. Drama je tako postavljena na ono stječište i sjecištu gdje se sastaju privatno, duboko privatno, i javno, idejno, vjersko. A sve su se situacije povijesti, sve vjere i ideologije upravo na tom sjecištu i stječištu iskušavale, korumpirale i lomile. Povijest, zacijelo, ima svoj veliki tijek, svoje velike zakone i svoje globalne neizbjježnosti. Ali ne treba zaboraviti da je sudio-

Scenografija René Allioa za »Tartuffea« u Planchonovoj reziji

ništvo u njod, u idejama koje su je pokretale i zau-stavljale, također jedan niz travestiranih, duboko privatnih motiva, i da je ta stalna igra preoblaka, to stalno oblaćenje onoga što bi čovjek htio skriti, onoga što ga — ponajprije pred sobom samim — poražava i dovodi u pitanje, to oblaćenje u nešto drugo, zvučno, idejno, uzvišeno — da je, dakle, taj niz travestismana crno ulje stroja svake ideologije, način da se kreće, ali i da se troši. Za mene je to svakako bila jedna pouka, možda i najvažnija, Planchonova TARTUFFEA.

Pored vulkana povijesti

Situacija ljudi pored velikih vulkana povijesti, to je tema Planchonove scenske kronike PLAVO, BIJELO, CRVENO ILI SLOBODNJACI. Niz osoba drugoga, trećega i tridesetoga reda, ali nijedna prvo, postavljene su u vremenu što razdvaja predigru revolucije 1788. do konzulatskog trijumfa 1800. u blizini tih vulkana povijesti, tako te dobro čuju njihove erupecije i na svojim licima pronalaze trage njihova pepela, tako te i njihova tijela ponekad sažetu vijugave i čudljive plamene rijeke, opet, ni jedom se oni neće naći u žarištu samom, na onim mjestima gdje se povijest stvara. »Historizam« je odbačen. Kao da je i na taj način, i bolje nego u tijeku predstave upotrebljenim plakatima, Planchon htio upozoriti da se povijest zbiva i dalje PORED nas i da oni drugi, što je stvaraju, za našu svijest prebivaju u nekom vanjskom, nevidljivom svijetu iz kojeg k nama stižu samo posljedice. Svi njegovi likovi mogu malo učiniti u povijesti; istina, mogu i oni ubijati ili biti ubijeni, ali tijekom događaja njihova se udaljenost povećava, mnogi od njih potaju sve jasnije izgnanicima povijesti; pa ipak i na one koji su joj htjeli prezrviro okrenuti leđa, koji su svojom slobodnjacičkom naklonosću, a moglo bi se reći čak ideologijom, htjeli ljubavnim igrama zanjekati njenu moć, bivaju izmijenjeni, ranije razjedinjeni, sada pomiren, ili obratno.

Na kraju kronike, kad sretnemo markiza Aubiera d'Arbonne u nadenoj ljubavi s vlastitom ženom, od koje su ga, na njenom početku, dijelile sklonosti prema slobodnim ljubavnim igram, onda još jednom vidimo kako se povijest, ovaj put naopako, poigrala s to dvoje slobodnjaka, ali viđimo i još nešto: da su utjecaji ipak uzajamni. Slobodnjaci Aubiera, kojega je ovdje ležerno igrao Michel Auclair, bilo je jedno od onih malih poluga koje su postupno stvarale duhovnu klimu pogodnu za revoluciju, a ta je revolucija, iako stalno izvan njegova vidokruga, sudjelovala u pretvaranju Aubiera u zaljubljenog supruga koji je odbacio oni plemečku česticu sa svog imena i otkrio »trgovinu i industriju«. Na novim je slobodnjaci imao red.

Povijest nije prisutna samo u fabuli i kostimu, ona je prisutna i u Planchonovoj rečenici: u njenim fleksijama, u njenom duhu, u njenim ironičnim obratima, rekao bih, u njenoj kulturi, kristalizira se jedna tradicija francuskog teatra i francuskog govor, ali ne kao pokušaj rekonstrukcije, nego više kao projekcija načina kako mi čujemo stanovit govor prošlosti fiksiran u djelima njezinog kazališta. A predstava? Kako se povijest iskazala u današnjem obliku pučkog teatra?

Možda upravo inzistiranje na nekim OBRASCIMA pučkog teatra, koji bi trebao nositi i izravnost pouke, jest najizrazitija slabost Planchonove predstave i razlog njene stanovite zamornosti. Kad se na platou nalaze protagonisti, kad ih Planchon razmješta u likovno izvanredno rafinirane iako pretežno plošne kompozicije što upućuju na ukus francuskih slikara XVIII. i XIX. stoljeća, predstava teče u svom usponom ali intenzivnom ritmu. Kad između slika naviru glumci i pjevači pučkog teatra koji komentiraju ključna povijesna zbiljana, prikazana u grotesknim sukobima golemih, praznih, od nekakvih plati sačinjenih lutaka, onda moralitet i smisao tih intervencija ostaje na razini sasvim priprostoj, a igra se zaustavlja, zapinje, zastaje. Čini mi se da je Planchonov teatar već u svojoj biti, pa i onaj teatar TARTUFFEA, dostašno širok i dostašno uvjerljiv da bi bio i pučki, a da su danas svi pokušaji rekreiranja obrazaca pučkog teatra kako je to pokušao Planchon, a kako su pokušavali i drugi, pa i u nas (s mnogo manje talenta) nešto samo kao kratko osvježavanje koje ubrzo dosaduje i postaje deplasirano. Uostalom, i ta preobrazba »pučkog« tek je jedan aspekt u kojem se iskazuje povijest.

Petar Selem

22 ljetopis

MALI KOMENTARI

NAKON SKUPŠTINE PRAVNIKA

Za hrvatski pravni sustav

Posve je naravno da su duboke promjene u našem političkom sustavu zainteresirale ne samo najširi krug našega općinstva i angažirale sve društveno-političke organizacije nego su u središtu zanimanja i niza strukovnih organizacija i društava. Potvrđena je to i nedavna godišnja skupština društava hrvatskih pravnika u privredi, u tijeku koje je održano i savjetovanje u ustavnim promjenama. Pojedina su društva (u većim hrvatskim privrednim središtima) okupila gotovo sveukupno članstvo — preko tisuću stručnjaka — i raspravljala o izgradnji hrvatskog pravnog sustava. Primjerice: u Zagrebu je, u različitim komisijama, radio preko stotinu pravnika. Na skupštini je donesen jasan zaključak da se hrvatski pravnici u privredi moraju uključiti u izgradnju republičkoga zakonodavstva. Ocenjeno je da je dosadašnji, centralistički zakonodavni sustav bio kočnicom razvoja samoupravnih, socijalističkih odnosa; sukladno tomu, hrvatski pravni sustav mora izrastati iz gospodarskih i općedruštvenih potreba Hrvatske; stoga sudionici smatraju da u Republici nema potrebe za stvaranjem glomaznoga državnog aparat — postoje znanstvene i stručne snage koje se mogu i žele uključiti u taj rad. I još je jedan zaključak jasan: hrvatski pravni sustav mora, koncepcijom, biti sustavnim dijelom nacionalnoga suvereniteta SR Hrvatske, a temeljiti se na samoupravnim osnovama. Samo tako može se kod pravnika razviti kreativna sposobnost.

Ovi zaključci ne mogu ostati samo na papiru: novo je rukovodstvo (za predsjednika Hrvatskog društva pravnika u privredi izabran je IVAN MILAS, direktor za opće i kadrovske poslove kombinat »Slijeme«) obvezno da stupa u vezu s predstavničkim i drugim organima Republike.

DOPISNICI HT JAVLJAJU

VARAŽDIN

Priprema se „Hrvatski sjever“

Ziva je i obuhvatna djelatnost kulturnih radnika ovoga kraja, a prednjači Kulturno-prosvjetno društvo „Zrinski“ iz Čakovec, koje je u svojoj »Biblioteći kajkavskog kolendara« objavilo pet knjizica kajkavske poezije (I. Jemrića, S. Kancijana, M. Hegedušića, S. Beneća i D. Feletara); izasli je i knjizica o Zrinskom i Frankopanu: »Navik on živi ki zgine pošteo« T. Đurića i D. Feletara. Ovih se dana očekuju nova izdanja: monografija o Legradu, knjiga »Stari gradovi i dvorići sieverozapadne Hrvatske« te zbirka humora »Fefron«.

Priprema se književni časopis »Hrvatski sjever«, zajedničko izdanje Matice u Čakovcu, Koprivnici i Varaždinu. Mlađi varaždinski književnik Armin Rijavec (rod. 1939) nakon romana »Nalik je beskrnjau i »Trenutak leptira« objavio je nedavno i treći, s naslovom »Posjetilac«.

Kulturno-prosvjetno vijeće u Varaždinu u jesen će objaviti »Muzički život Varaždina« prof. Krešimira Filica, a za tisak je pripremilo i reprezentativnu monografiju Varaždina. M. Kraš

SLAVONSKA ORAHOVICA

Izložba braće Večenaj, slikara-naivaca

U čast 30. obljetnice ustanka naroda Hrvatske i Jugoslavije, a u okviru tradicionalnog »Orahovičkog proljeća«, otvore-

rena je na inicijativu Matice hrvatske i Zavičajnog muzeja Orahovica izložba slikara-naivaca braće Večenaj: Ivana i Stjepana iz Gole, te Miše iz Oranovice.

Braća Večenaj afirmirani su slikari-naivci podravsko škole; u Orahovici izlaze prvi put zajedno, a pojedinačno su izlagali u Rimu, Beču i drugim gradovima. Velik broj djela izuzetne vrijednosti ovih umjetnika pohranjen je u galeriji ma likovnih umjetnosti Zagreba, Beograda, Ljubljane, Beča, Praga, Pariza,

Vatikana i drugih gradova Europe i Jugoslavije. Tijekom Orahovičkog tjedna ovu značajnu umjetničku priredbu, koja je za samu Orahovicu od izuzetne kulturne vrijednosti, posjetilo je preko 800 mještana i gostiju.

D. Horvatin

ZAGREB

Zavičajni klub Livnjaka

29. svibnja 1971. godine u dvorani studentskog doma »Nina Marković« osnovan je Zavičajni klub Livnjaka. Poziv na ovako svečani sabor prihvatali su svi Livnjaci, studenti, srednjoškolci i zapošljenici na raznim dužnostima na području grada Zagreba.

Zbor su pozdravili i funkcioniari livanjske općine, koji su došli da zaželete mnogo uspjeha u radu tako značajnom skupu. Na ovom prvom saboru odusjevljeno su pozdravljene smjernice SKH i predložene dublje promjene u lokalnim zajednicama još uvijek veoma nerazvijene regije livanjskog kraja. Težak položaj livanjske općine u gospodarskom i u kulturnom pogledu još težim čini i migracija inteligencije. Svake godine na zagrebačkim fakultetima stotinjak studenata završi studij, ali, na žalost, radije traži godinama posao da se vrati u rodni kraj.

»Znam« — rekao je na ovom skupu Ivan Hrga, direktor jednog zagrebačkog poduzeća, inače Livnjak — »25 godina je proteklo od rata, a mi i naš rodni kraj smo uvijek na istome. Uvijek se zaobilazi naša zavičaj, a dokle?«

Teški uvjeti života odbijaju diplomirane inženjere i profesore koji se radije odlučuju na odlažak u Zapadnu Njemačku, pa i na fizički posao. Ostaje sjećanje na mukotrpno djetinjstvo, melankolija i čežnja za zavičajem.

Jozo Hrga

ZA UČKU I SPLIT-ZAGREB

Priredba u Varaždinu

Matica hrvatska u Varaždinu organizala je svečanu akademiju u korist izgradnje tunela kroz Učku i auto-cestu Zagreb — Split.

Na svečanosti su govorili prof. Radovan Jandrašić i Janko Peharda, direktor poduzeća »Koka«, pod čijim je pokroviteljstvom akademija i održana.

U kulturno-umjetničkom programu nastupili su pjevački zbor Matice hrvatske »Ivan Padovec«, pjevački zbor »Sloboda« te članovi Glazbene škole i Narodnog kazališta »August Cesarec«.

A. Martan

Hrvatski književni prevodioci

U nacionalni zajam za prometnice odbitne važnosti za gospodarsku i duhovnu integraciju Hrvatske uključili su se i članovi Društva hrvatskih književnih prevodilaca (ovaj naziv nosi to društvo od godišnje skupštine u travnju 1971): od uplaćene članarine upisat će svetu od 2.000 dinara.

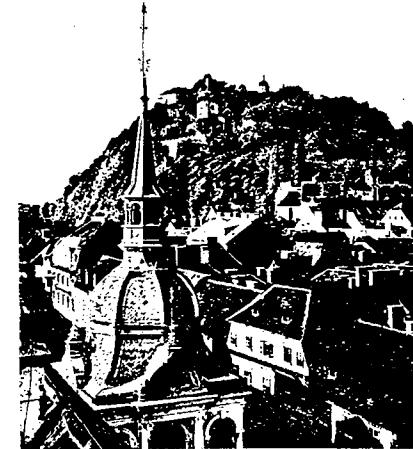
Na svojoj skupštini hrvatski književni prevodioci zaključili su da se izdavačima predloži minimalni prevodilački honorar od 500 din po autorskom arku. Godišnje nagrade Društva ovaj su put dodijeljene ZLATKU CRNKOVIĆU (za prijevod Rotrove »Portineyeve boljke«) i dru BRATOLJUBU KLAICU (za prijevod Vergilijeve »Eneide«). Novome Upravnom odboru (koji će konstituirati 13. svibnja) predsjednikom je dr Leo Držić, potpredsjednikom Z. Crnković, a članovima su N. Soljan, M. Machiedo i B. Pećnik-Krof. (n. a)

ZRINSKO-FRANKO-PANSKA OBLJETNICA

U GRAZU

Netom osnovano društvo prijatelja Matice hrvatske, pošto je pravno odobreno od austrijskih vlasti, 24. je travnja priredio svečanu akademiju kojoj je, između ostalih, prisustvovao i predstavnik Konzulata SFRJ. Slijedećeg dana organiziran je posjet Bečkom Novom Mjestu, gdje su položeni vijenci. Tom prigodom, kako ih je put vodio kroz Gradišće, članovi Društva posjetili su hrvatsko selo Stinac i zadržali se u srdičnom i prijateljskom razgovoru s mještanima.

T. D.

U PETRINJI

Podružnica Hrvatskog filološkog društva i Povijesnog društva Hrvatske, te Inicijativni odbor MH priredili su, uz pomoć Općinske konferencije SSRNH, priredbu u čest tristotu obljetnice. Sudionici proslave sruđeno su pozdravili učenike Osnovne škole »Artur Turkuline i muški pjevački zbor KKUD-a koji nosi isto ime. Dr Danilo Pejović govorio je o značenju tih dvaju velikana u hrvatskoj povijesti. Mnogi su tada prvi put čuli da je mladi časnik Josip Runjanin u Glini uglažbio Mihanovićevu »Hrvatsku domovinu«, danas »Lijepu našu«, koja je prvi put izvedena upravo u Petrinji.

I. S.

PRIREDBE

Dubrovnik se sprema

Dramski repertoar najznačajnijeg hrvatskog jadranskog festivala, Dubrovačkih ljetnih igara, bit će ove godine obogaćen dvjema novim premijerama, jednom iz naše nacionalne baštine, drugom iz svjetske klasične. U parku Glazbene škole, gdje se tijekom godina prikazivao Držićev SKUP, redatelj KOSTA SPAČIĆ postavlja prvu modernu izvedbu PAVLIMIRA Julija Palmotica. Prostor će adaptirati MIŠA RACIĆ, kostime kreira JAGODA BUČIĆ, koreografija je povrerna NADI KOKOTOVIĆ, dok će glavne uloge tumačiti RADE SERBEDŽIJA i NEVA BULIĆ. Izvedba PAVLIMIRA očekuje se u posebnim zanimanjima, jer je riječ o još jednom pokušaju rehabilitacije tekstova naše dramske književnosti starijih vremena koji su dugi vremena snivali daleko od životnosti pozornice.

Lovrijenac, velika dubrovačka pozornica Šekspirske tragedije, primit će ovog ljeta u svoj prostor drugog velikog elizabetijanca, Marlowea, čiji se EDUARD II izvodi u adaptaciji BERTOLEDA BRECHTA, a u prijevodu A. STAMACA. Redatelj predstave GEORGIJ PARO izabrao je kao suradnike scenografa ZVONKA LONCARICA i kostimografa MARIJU ZARAK, dok je naslovna uloga povjerio BOŽIDARU BOBANU.

Pored ovih dviju premijera festivalskog ansambla, obnavlja se Shakespearov MACBETH u režiji Vlade Habuneka. Pored Neve Rošić i Tonka Lonze, koji će i ove godine tumačiti kraljevski par, nastupit će i neki novi protagonisti: Mišo Martinović zamjenit će Predraga Tascova u ulozi Banqua, a Neva Bulić Irenu Kolesar u ulozi Lady Macduff. Na Festivalu će se pojaviti i predstava koja se afirmirala na pozornici Teatra ITD: Stopppardova drama »Rosencrantz i Guildenstern su mrtvi« u režiji Joska Juvančića. Radom Serbedžiom i Ivicom Vidovićem u naslovnim ulogama, a bit će izvedena na Revelinu.

(n. a.)

Završena je Smotra radničkog kulturnog stvaralaštva

DRUGI REPUBLICKI SUSRET pod nazivom »Radničko kulturno stvaralaštvo«, a pod pokroviteljstvom i u organizaciji Vijeća Saveza sindikata SR Hrvatske, Kulturno-prosvjetnog vijeća, općinskih organizacija u Hrvatskoj, okupio je u BELISCU (dramski dio, 21—27. V.), KARLOVCU (likovni dio, 24 — 29. V.), SISKU (literarni dio, 24 — 26. V.) i BOROVU (folklorni dio, 29. V — 5. VI) preko 800 (1) sudionika — izvođača koji se u svom slobodnom vremenu u svojim radnim organizacijama bave kulturnim djelovanjem i stvaranjem.

Za razliku od ovakih i sličnih smotri, ovaj susret nije imao natjecateljski karakter, već je svaki sudionik primio diplому, a svaka grupa plaketu.

(Zrinsko-frankopanska)

IZ KULTURNE POVIJESTI

OBLJETNICA 70 godina Hrvatskog školskog muzeja

Sedamdeset je godina prošlo otkako je na Glavnom skupštini Hrvatskog pedagoško-književnog zbora novoizabrani predsjednik, Antun Cuval, izrazio misao da se u Hrvatskoj osnuje školski muzej. To je bilo s udovješnjem prihvaćeno, tako da je na jednoj od sjednica iste godine donešen kompletan program budućeg muzeja, a zatim (31. I. 1909) i »statut«, uz apele proizvođačima Carevine i inozemstvu da slanjem učila i knjiga povećaju bogatstvo muzeja.

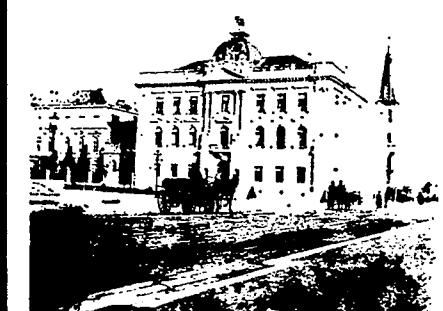
Nakon velike akcije prikupljanja materijalne pomoći od raznih ustanova i pojedinaca, te nakon dobivanja potpore Odjela za bogoslovje i nastavu Zemaljske vlade, Muzej je svečano otvoren 19. VIII 1909. Osnova novog muzeja bijahu nastavna sredstva i školska oprema s izložbe 1871., kao i eksponati s Pariške svjetske izložbe (1900), a mnoge su predmete skupili i darovali pučki učitelji i učiteljice iz cijele Hrvatske, kao i iz HPKZ. Muzej je otvoren u pet prostorija i dva hodnika u zgradi Hrvatskog učiteljskog doma, a prilikom otvorenja posjedovao je u zbirci nastavnih sredstava i školske opreme 4935 muzejskih predmeta, dok je biblioteka brojila 2741 djelo. Arhivska zbirka posjedovala je tada 290 arhivskih predmeta.

Djelatnost Hrvatskog školskog muzeja tijekom idućih godina odvijala se uz privlačno poteškoća zbog nedostatka novčanih sredstava, prostora, kao i dogadaja na društvenoj i političkoj sceni Hrvatske.

Za ratnih godina (1914 — 1918) Muzej je bio zatvoren, a u novoosnovanom Kraljevinu SHS zapao je u tešku finansijsku situaciju. No, i pored svih teškoća, u Muzeju, je 1925. godine (u povodu proslave tisućogodišnjice hrvatskog kraljevstva) održana školska izložba koja je bila masovno posjećena. Za vrijeme drugog svjetskog rata rad Muzeja i opet je prekinut, a vrijedne su muzejske zbirke pohranjene u skloništu zgrade. Nakon rata radi se na izradi novog tematskog plana postave Muzeja, tako da se još te iste godine Muzej ponovno svečano otvara za građanstvo. Sad je Hrvatski školski muzej usmjerio svoju djelatnost u tri smjera: konzervatorskom, znanstvenoj obradi grade i popularizacijom obradnog materijala povremenim tematskim izložbama. Prostor mu, na žalost, ne dopušta da stalnom postavom predoči posjetiocu kontinuitet razvitka školstva u Hrvatskoj, pa stoga organizira povremene izložbe koje su u uskoj vezi sa stručno-znanstvenom aktivnošću.

Danas je Hrvatski školski muzej specijalni tip povijesnog muzeja sa zadatkom skupljavanja, obradivanja, proučavanja i objavljivanja grade istraživačkog i znanstvenog rada. Pedagoška knjižnica »Davorin Trstenjak« u sastavu je muzeja i posjeduje 21156 knjige, te 4587 časopisa iz pedagogije, psihologije, filozofije, itd. Knjižnica posjeduje i jedinstvenu zbirku od 3000 školskih udžbenika, te 290 različitih časopisa koje izdaju učenici osnovnih i srednjih škola u Hrvatskoj. Zbirka dokumentacije danas posjeduje gradu o osnivanju i radu 2500 škola, a fototeka oko 10.000 fotografija. Hrvatski školski muzej danas nije samo riznica nacionalnog blaga, već živi dio narodnog tijela koji se uspješno uklapa u sve tokove hrvatskog odgojno-obrazovnog i kulturnog kretanja.

B. J.

SLAVONSKA ORAHOVICA

Izložba braće Večenaj, slikara-naivaca

U čast 30. obljetnice ustanka naroda Hrvatske i Jugoslavije, a u okviru tradicionalnog »Orahovičkog proljeća«, otvore-

DAN MATICE HRVATSKE U SLAVONSKOM BRODU

PET VAŽNIH ODLUKA

Određivanje pravaca budućeg razvoja kulture u Slavonskom Brodu bila je, moglo bi se reći, osnovna tema rasprave godišnje skupštine članova Matice hrvatske. Tom impozantnom skupu, što je otvoren hrvatskom himnom koju su otpjevali članovi bivšeg pjevačkog društva »Davor«, prisustvovalo je oko 600 mještana Broda i sela slavonobrodskog područja. U svečanom je dijelu Mato Grković, prvak drame HNK, interpretirao prigodni recital »Srušeni grad«.

Skupština je prihvatile pet odluka. Njihovo će ostvarenje umnogome pridonijeti kulturnom životu brodskog Posavlja. Izabrani je novi Upravni odbor od 23 člana. Za predsjednika je izabran Mladen Poštenjak. Sa skupštine su upućeni telegrami podrške Centralnom komitetu SKH i dr Savki Dabčević-Kučar, predsjednici Centralnog komiteta SKH.

U nazočnosti brojnih gostiju, predstavnika slavonih ogranaka Matice hrvatske i društveno-političkih organizacija komune, skupština je minutom šutnje odala počast umrlim pjesnicima, članovima Matice, Hinku Zlomišliću i Valentinu Benošiću. Uvodni je referat o radu Matice hrvatske u Brodu podnio Slavko Mirković. Istaknuto je da Matica hrvatska u Brodu želi postati pokret za nacionalnu kulturu, a ne samo literarno društvo. Odlučeno je da se već ovog ljeta pride otvaranju Doma Matice hrvatske, u prizemlju kuće obitelji Brlić, i obnavljaju rada Hrvatskog pjevačkog društva »Davor«, koje je osnovano prije 100 godina.

Matica će hrvatska u Slavonskom Brodu biti nosilac akcije za podizanje aleje velikana brodskog Posavlja — hrvatskih znanstvenika, umjetnika i revolucionara. Bit će postavljene biste Matije Mesića, Branka Radičevića, Ivana Filipovića, Vladimira Becića, Ferde Becića, Martina Pišlara, potpredsjedniku JAZU, Hugo Badaliću, Mijatu Stojanoviću, Ignjatu Alojzu Brliću, Ivanu Meštroviću (rođenog u Vrpolju), Andrije Torkvata Brliću, Ivane Brlić-Mazuračiću, Đure Đakoviću, Zlatku Snajderu, Đure Salaju i pet brodskih narodnih heroja. Osim toga, obnovit će se izlaženje časopisa za kulturu i društvena pitanja što ga je prije rata izdavao Josip Berković. Formđana je i Zaklada »Valentin Benošić«, pri sibenjskom Narodnom sveučilištu, koja će dodjeljivati godišnje nagrade učenicima osnovnih škola slavonobrodskih komuna za najbolje literarne i umjetničke radove.

U zajednici s podružnicom Hrvatskog filološkog društva Matica će se hrvatska brinuti o hrvatskom jeziku u školama, sredstvima javnog informiranja i u javnim službama, te promicati rad narodnih sveučilišta i seoskih čitaonica. Na skupštini su proklamirane mogućnosti povratka afirmiranih Brodana u Brod, kako bi se stvorila kadrovska baza za brže obnavljanje kulturnih djelatnosti u tom kraju Hrvatske. Također je govoreno o obnavljanju spomenika kulture. Istaknuta je potreba uskladjenja nacionalne strukture zaposlenih u kulturnim ustanovama Broda s nacionalnim sastavom stanovništva. Podaci, naime, govore da u Brodu postoji svega jedan rukovodilac takvih ustanova koji je hrvatske nacionalnosti.

U ime Glavnog odbora Matice hrvatske u Zagrebu skupština je pozdravio dr. Miroslav Brandt. Skupština su još pozdravili književnike Vladimir Rem u ime kulturno-prosvjetne zajednice Vinkovci, Stjepan Rajković, predsjednik Općinske konferencije Socijalističkog saveza u ime društveno-političkih organizacija brodskog Posavlja. Pero Katalinić, Vladimir Letinic, Drago Jurić, predsjednik Matice hrvatske u Đakovu, književnik Dubravko Jelčić, u ime Društva književnika Hrvatske i drugi.

Dan održavanja skupštine bio je u Slavonskom Brodu proglašen danom Matice hrvatske. Svečanosti su počele budnim limene glazbe željezničara, a nastavile se s promenadnim koncertom na Tigu maršala Tita. Navečer je pred zgradom brodskog gimnazija bio održan spektakularni koncert hrvatskih narodnih pjesama i igara koje su pred oko 4.000 Brodana izvodili folklorni ansambl iz Gundinaca, Sremskog Kobaša.

S. M.

OSNIVAČKE SKUPŠTINE U Novoj Gradiški

23. svibnja 1971. održana je Osnivačka skupština Matice hrvatske u Novoj Gradiški. Skupština je otvorena kraćim pozdravnim govorom predsjednik Inicijativnog odbora Matice hrvatske u Novoj Gradiški dr Mladen Šikić, a svečanost je uveličalo HPD »Tomislav« iz Černika, pod ravnateljem Vinka Šokića.

Uime središnjice iz Zagreba u radu skupštine sudjelovali su prof. dr Grga Gamulin, Zvonimir Komarić i tajnik Tvrtoš Sercar.

Govor prof. Grge Gamulina bio je neobično topao, pun zanosnih riječi o našoj domovini, o ulozi Matice hrvatske, te je često bio prekidan burnim pljeskom oko 700 nazočnih građana.

Predsjednik Skupštine općine Nova Gradiška, Đuro Simunić, izjavio je da će društveno-političke organizacije i Skupštine općine uvijek izaći u susret ogranku Matice.

Skupština su pozdravili i predstavnici Matice hrvatske u Novskoj. Uime općinskog SSRNH Osnivačku je skupština pozdravio inž. Željko Furić, te predsjednik HPD »Tomislav« Nikola Vuk. Skupština je brzojavno pozdravilo mnogo ogrankova Matice hrvatske.

Uime izabranog Upravnog odbora, što ga čine Ante Čeliković, Julka Domazetović, Andelko Jelović, Josipa Kumić-Kovačević, Ivan Oštrić, Zvonimir Paradiković, Stjepan Perak, Tomislav Petranović, Zorislav Slović, Vinko Šokić, Mijo Sagovac, Mladen Šikić i Dragica Vidmar, kraćim se govorom zahvalio prof. Stjepan Perak. On je iznio nekoliko najbitnijih točaka programa budućeg rada Matice hrvatske u Novoj Gradiški.

Na kraju su, uz burne ovacije nazočnih, poslani pozdravni brzovaji istaknutim ličnostima društveno-političkog života Hrvatske.

U Zaprešiću

U prisutnosti javnih, kulturnih, društvenih, političkih radnika i predstavnika radnih organizacija, ustanova i škola iz cijele općine održana je u prepunoj gradskoj vijećnici Osnivačka skupština Matice hrvatske u Zaprešiću, 27. svibnja o. g. Osnivačkoj skupštini uime središnjih tijela prisustvovali su dr Marko Veselica, Zvonimir Komarić, inž. Ivica Gaži i tajnik Tvrtoš Sercar.

Inicijativni odbor za osnivanje Ogranka dobro je obavio svoj zadatok, te je tijekom trosatne rasprave skupština imala ozbiljan ton i radnu atmosferu. Brojni su bili sudionici u raspravi o kulturnom životu ovoga kraja — gdje su rođeni Antun Baltazar-Krčelić, Ante Kovačić, Ivan Perkovac, Pavao Stoos, Dragutin Boranić, Mihovil Krušlin, Stjepan Jakševac i Matija Skurjeni — a o radu Matice hrvatske govorili su dr Marko Veselica i Zvonimir Komarić.

Raspis je potvrdila mišljenje predstavnika Inicijativnog odbora da je bogata kulturna i umjetnička baština ovoga kraja nedovoljno istražena i poznata, čak i građanima zaprešičke općine, te da su kulturno-povijesni spomenici oštećeni i slabo održavani. Najvredniji se spomenik: Januševac — Dvorac mira, obnavlja, ali su drugi: Vranicanjev dvor, Novi Dvori, dvorac Bistra, crkve u Mariji Gorici, Brdovcu, Križu i Pušiću, Jelačićeva grobnica i dalje izloženi oštećivanju i propagiranju.

Stoga je programom rada Matice hrvatske u Zaprešiću ponajprije predviđena briga o zaštiti i očuvanju tih spomenika. S tim u svezi zaključeno je da se organizirano i planski započne s upoznavanjem mladih naraštaja sa prošlošću zaprešičkog kraja, počevši od osnovne škole. Naočni prosvjetni radnici preuzele su to kao obvezni dio nastavnog programa.

Matica hrvatska u Zaprešiću uspostaviti će suradnju s ograncima diljem Hrvatske, osnovati stalnu tribinu za književnost, znanost i kulturu, priređivati dobrobitne priredbe i uključiti se u sve tokove javnoga života, osobito u raspravu o unapredavanju kulturnog života u svom kraju.

Za predsjednika Ogranka izabran je Branislav Pilaš, potpredsjednik je Drago Belinić, tajnik Stjepan Laljak. Ostali članovi UO jesu: Stefica Grgas, Vlasta Kerešić, Stjepan Zore, Drago Jančić, Ivo Kresnik, Vesna Dusper, Jerko Tomić, Luka Matijević, Matija Ivšić, Stjepan Baća i Zvonko Smrekar.

S. L.

U Petrinji

U nedjelju 30. svibnja 1971. osnovan je ogrank Matice hrvatske u Petrinji. U Domu kulture »Moša Pijade« okupio se priličan broj građana, političko vodstvo petrinjske općine, predstavnici Matice hrvatske iz Siska i središnjice iz Zagreba. Toga dana u Petrinji nije bilo tako živo kao u drugim mjestima prigodom ovakvih skupova diljem Hrvatske. Možda će na to pitanje dati djelomice odgovor ovaj podatak. Mnogi plakati, za tu prigodu tiskani i poljepljeni po gradu, gotovo su preko noći planulji, ali to ipak ne znači da na samoj skupštini nije bilo živo, svečano i dostojanstveno.

Učenici Osnovne škole »Artur Turkuline« iz Petrinje otpjevali su hrvatsku himnu »Lijepu našu«, a potom pozdravili Osnivačku skupštinu. Petrinjski su mališani nakon toga izveli krtak, ali vrlo dobro sastavljen recital stihova što ih je napisala Đurđa Pavićić, nastavnica iz Petrinje, a koji su nedvojivo pokazali da i tzv. provinciji žive pjesnici koji imaju talenta. Naočni su srušeno pozdravili nastup petrinjskih mališana i autora pjesama.

Nakon toga su predstavnici Inicijativnog odbora pozdravili skupštinu i goste, te izvijestili o radu Inicijativnog odbora u razdoblju priprema za Osnivačku skupštinu. Uime Upravnog odbora Matice hrvatske iz Zagreba Osnivačku je skupštinu pozdravio prof. dr Miroslav Brandt. Uime društveno-političkih organizacija u Petrinji Skupštinu je pozdravio Stanislav Leniček predsjednik Općinske konferencije SSRH u Petrinji, potom Eduard Gener, tajnik Skupštine općine Petrinja, Ivan Sović, predsjednik podružnice Hrvatskog filološkog društva u Petrinji i Vlado Logomerac uime ogranka Matice hrvatske iz Siska. Prigodnim brzovajima Skupštini su zaželjeli djelotvorni rad ogranci Matice hrvatske iz Bjelovara, Nove Gradiške, Donjeg Miholjca, Varaždina, Osijeka, Rijeke, Križevaca, Našica, Iloka i Đakova.

Skupština je minutom šutnje odala počast tragično preminulom hrvatskom pjesniku Josipu Pupačiću, koji je bio aktivni i vjerni član Matice hrvatske.

Pročitanja je i jednoglasno prihvaćena odluka o osnivanju Matice hrvatske u Petrinji, kao i program rada. Na vrlo svečan način i už burni pljesak podijeljene su slike Hrvatskog narodnog preporoda svima onima koji su se osobito istakli pri učlanjivanju građana u Maticu hrvatsku na petrinjskom području.

Izabran je Upravni odbor: za predsjednika inž. Slavko Kostinčer, za potpredsjednika Branko Čačić, akademski slikar, a za tajnika Nikola Skrljac i Ivan Ivanović.

Sa zboru su poslani pozdravni brzovaji Jakovu Blaževiću, predsjedniku Sabora SR Hrvatske i Savki Dabčević-Kučar, predsjedniku CK SK Hrvatske. Sudionici su uz dugotrajni pljesak odobrili prijedlog i sadržaj brzovaja.

Dan prije osnivanja Matice hrvatske u Petrinji otvorena je izložba knjiga Nakladnog zavoda Matice hrvatske, koja će biti otvorena desetak dana.

I. S.

MATICA ZA SPOMENIK RADIĆU

U povodu stote obljetnice rođenja velikog hrvatskog političara Stjepana Radića, što je slavimo ove godine, Upravni je odbor Matice hrvatske u Zagrebu na sjednici 16. travnja 1971. odlučio da Matica hrvatska pokrene akciju podizanja spomenika Stjepanu Radiću u Zagrebu.

Upravni odbor poziva sve mjerodavne čimbenike i ostalu zainteresiranu javnost da se uključi u tu akciju.

U PODRAVSKOJ SLATINI IPAK OGRANAK MATICE HRVATSKE

Još 25. travnja 1971., u selu Zvonimirovcu (općina Podravska Slatina), na zahtjev samih mještana, a uz prigodnu svečanost, formiran je Inicijativni odbor za osnivanje ogranka Matice hrvatske u Podravskoj Slatini. Preko 530 potpisnika petnje osmislilo je taj zahtjev.

Međutim, prijedlozi i zahtjevi Zvonimirovcima nisu su na otpor javnih i političkih krugova u Podravskoj Slatini. Sto je tome uzrok ni danas se ne zna, jer nitko nije javno objasnio zašto je protiv osnivanja ogranka Matice. To se zaobilazilo, a značenje i rad Matice hrvatske uopće se nejasno prikazivalo.

Nakon brojnih sastanaka društveno-političkih radnika Skupštine općine Podravska Slatina u vezi s prijedlogom Zvonimirovcana, jedva jedvje se organizirao zajednički sastanak i postigao prividan sporazum 21. svibnja ove godine održan je sastanak Inicijativnog odbora formiranog u Zvonimirovcu, na kojem je izvršena mala selekcija. Prijednji je odbor bio sastavljen od 25 članova, a sadašnji je sastavljen od petnaestorice ljudi koji su se prihvatali obveza oko samog osnivanja ogranka.

Tako se nakon svojevrsnih provokacija i negodovanja protiv prijedloga da se osnove ogrank Matice hrvatske u Podravskoj Slatini stanje naglo stišalo, čemu je svačak pomogao i program rada te kulturne institucije.

Inicijativni odbor, na čelu s predsjednikom ing. Augustinom Bistrovićem, potpredsjednikom Zdenkom Matešićem (nastavnikom), tajnikom ing. Pavlom Cačićem i blagajnikom Zorom Stimac (nastavnikom), sastajat će se do 27. lipnja 1971. sa zadaćom da do tog roka obavi sve potrebne predradnje za Osnivačku skupštinu ogranka Matice hrvatske u Podravskoj Slatini.

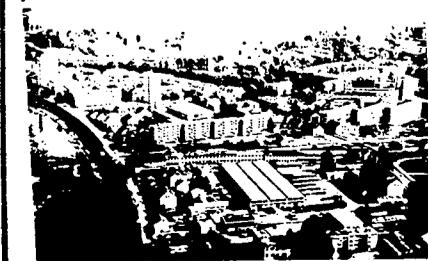
Zlatko Oštarijaš

Priznanje Matici u Karlovcu

Matica je hrvatska u Karlovcu nedavno primila POHVALU Skupštine općine što se zasluznim pojedinциma i društvinama dodjeljuje svake godine u povodu oslobođenja grada. U proteklih nekoliko godina na otkada djeluje, Matica se hrvatska osobito istakla u organizaciji predavanja i književnih večeri, obilježavanju obljetnica i podizanjem spomen-ploča zaslužnim građanima. Vrijedno je spomenuti i izdavačku djelatnost. Do sada su izdati »Caskanja u sutone« Stjepana Mihalića, zatim knjiga pjesama »Mogućnost« Branka Kučana, i — ovih dana — knjiga putopisa hrvatskog slikara Zlatka Šulentića. Petogodišnji izlazak lista »Svetlost«, kao priloga za književnost i društvena pitanja u »Karlovackom tjedniku«, značio je poticanje stvaralačkog rada među mladim Karlovčanima. Donosio je i zapažene priloge iz povijesti Karlovca iz pera poznatih kulturnih radnika Karlovoa i Zagreba. Ovih dana »Svetlost« je izšlo kao samostalan časopis te nakon mnogo godina Karlovac dobiva redovitu mjesečnu publikaciju.

U 1971. Matica hrvatska u Karlovcu planira stvoriti osnovu za podizanje spomenika hrvatskom slikaru, Karlovčaninu Vjekoslavu Karasu. Tada pada 150. godišnjica njegova rođenja. Skica za spomenik bit će ovih dana izložena na izložbi Karasovih djela, što je zajednički organiziraju Zorin-dom i Matica hrvatska. Skicu je izradio Kosta Angel-Radovani. Osim toga bit će obilježena obljetnica rođenja Stjepana Radića i Kvaternikove bune u Rakovici.

U svojim nastojanjima Matica hrvatska uživa podršku Fonda za unapređenje kulturnih djelatnosti. Zapažen je porast ugleda Matice u Karlovcu. Danas članstvo Matice hrvatske u Karlovcu ima oko 800 članova. To potvrđuje koliko su svi naši ljudi zainteresirani za unapređenje kulturnog života, a i za sve promjene koje će osigurati napredak čitave zajednice, a u Hrvatskoj samostalan i ravnopravan razvoj svih područja gospodarskog i društvenog života.

karte na stol

TOP-BISERI

A što dalje?

Redakcija ekonomskih informacija Telegrafske agencije nove Jugoslavije već šestu godinu izdaje posebnu petnaestodnevnu publikaciju — »Reforma«. To je publikacija u kojoj se raspravlja o aktualnim pitanjima privredne i društvene reforme i iznose istaknuta o provođenju reforme u radnim organizacijama i komunama. Kako su kod nas u toku radikalne ustavne promjene, s nestavljanjem se očekuje da Redakcija ekonomskih informacija TANJUGA što prije promjeni naziv spomenutoj publikaciji »Reforma« — u naziv »Amandman«.

Tanka crvena linija

Nedavno se vodio vrlo zanimljiv razgovor među poznatim zagrebačkim političarima. Riječ po riječi i tema je uskoro bila »širokogrudnost i uskogrudnost« pojedinih privrednika. Kako je nekima, među prisutnima, u šali rečeno da su vrlo »uskogrudni«, našao se i jedan uvrijedjeni koji je odgovorio:

— Lako je govoriti o širokogrudnosti i uskogrudnosti, no teže je govoriti o širokoglavosti i uskoglavosti. A upravo među vama ima pojedinih političara, i k tome još i ekonomista, koji su troliko uskoglavni da im kroz glavu ne možeš provući ni tanku crvenu liniju znanosti i stručnosti.

Korupcija

Na zajedničkoj sjednici Odbora za društveno-ekonomske odnose i za plan i finansije Privrednog vijeća Savezne skupštine govorio je i dr Vasil Grivčev, koji je, između ostalog rekao:

»Carinik sa 55 godina starosti, 35 godina državne službe, od 25 godina na carini, sa završenom srednjom školom i neograničenim radnim vremenom, prima 1200 dinara mjesечно! I, što mislite, zar mi ovakvim plaćanjem zaista ne tjeramo carinike u korupciju?«

S obzirom da je na sjednici bilo vrijeđeno, nije se moglo dobro razumjeti da li je dr Vasil Grivčev na kraju rekao »u inozemstvo i korupciju« ili samo »u korupciju«. No, svejedno: kako bilo da bilo, nekamo ih tjeramo. I to, kako reče dr Grivčev: — sistematski.

Polumrtve duše

U Nišu se nedavno dogodio nesvakidašnji nehuman slučaj. Riječ je o odluci glavne medicinske sestre na ginekološkoj klinici Medicinskog fakulteta u Nišu, koja je svim posjetiocima bolesnika naplaćivala po tri nova dinara za ulaz. Zaprepaštenje posjetilaca bilo je veliko, utoliko veće što nisu, kako netko reče, došli u »ZOO ili cirkus pa da moraju plaćati ulaznicu«.

Ovaj će primjer, međutim, ostati zlatnim slovima zabilježen u povijesti gospodarstva. Jer, nakon Čičikova i njegovih »mrtvih duša« — evo je prvi uspješniji potec zarade na »polumrtvima dušama«.

Popis »inozemaca«

Kako piše »Vjesnik« od 29. travnja, direktor Saveznog zavoda za statistiku Ibrahim Latifić, očito zadovoljan »obavljenim poslom«, obradovao nas je obaviještu da SFRJ ima na radu u inozemstvu »samou 682.268 građana. Posebna »radost« je zavala u nekim krugovima SR Hrvatske kad su čitali podatak da Hrvatska ima samo 227.841 radnika emigranta u inozemstvu. Latifić je upoznao novinare s podatkom da su u 17 europskih centara upućene ekipi popisivača kako bi popisali i one za koje nitko nije mogao zemlji dati podatke. Na prvi pogled izgleda sve u redu, ali ipak neka pitanja traže odgovore i razjašnjenja! Koga su ekipi u konzulatima popisivali i koliko su naših građana popisali? Raspolažemo provjerjenim podatkom da je Konzulat SFRJ u Düsseldorfu (SR Njemačka) popisao samo 400 (četiri stotine) naših građana, a statistika SR Njemačke na tom području ima evidentiranih 12 tisuća građana SFRJ. Postavlja se pitanje, da li su svih preostalih 11 tisuća i šest stotina naših građana s tog područja postupili po uputi Saveznog zavoda od 18. ožujka 1971. i poslali desetak podataka o sebi, svojim rođacima ili susjedima? Kojom je metodom Savezni zavod utvrdio jesu li to oni učinili ili nisu? Kad bismo dobili odgovor na ovo pitanje, tada bismo mogli povjerovati izjavama da je sve poduzeto kako bi se o broju zaposlenih vani dobio što precizniji podatak.

Drugi o nama

Želite se na pisanje »Hrvatskog tjednika« i slične zagrebačke štampe. Zale se na tu štampu i svi Hrvati koji su iskreno prijatelji srpskog naroda i koji iskreno žele da i Srbi i Hrvati žive u složi i ljubavi. Kad se pojavio prvi broj »Hrvatskog tjednika«, onda je Josip Vrhovec, član Centralnog komiteta SKH o njemu rekao ovo: »Pojavilo se novorodenče, koje ne samo što dreći kao i svako novorodenče, nego i zaudara po onome što obično biva kod novorodenčeta.« Kud ćete oštire ocene od te?!

U Zagrebu izlazi list »Naše teme« koje uređuje dr Stipe Šuvan. Njemu prigovaraju sa hrvatske strane za pisanje lista, ali on ovako odgovara: »Mi ne vodimo računa iz koje je republike autor i da li piše i jekavštinom ili ekavštinom. Ponosimo se time što smo po sadržaju i saranđu opće jugoslovenski list. Ako bi netko i tražio od nas da postanemo časopis poput »Kritike«, »Kola« i »Hrvatskog tjednika«, mi to ne bismo prihvitali.«

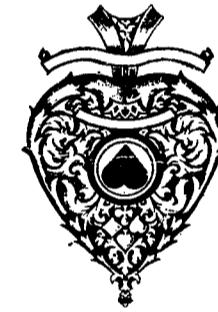
Mi treba da cenimo i ono što piše dr Stipe Šuvan, a ne samo ono što piše dr Ljudevit Jonke, koji je došao do tog uverenja, da postoji ne samo dva književna, nego i dva sasvim različita narodna i književna jezika Srba i Hrvata! (»PRAVOSLAVLJE«, novine Srpske Patrijaršije, br. 100, Beograd, 20. svibnja 1971; u rubrici »Odgovori i poruke Uredništva«.)

»Mućkanje« s hrvatskim jezikom

Centralna ljekarna Osijek stavlja uporno (pred očima kupca-pacijenta) na neke vrste lijekova naljepnice s tekstom »PRE UPOTREBE PRO-MUČKATI«. Na žalost, nije to jedino »mućkanje« s hrvatskim jezikom u ovome hrvatskom gradu.

Tako, primjerice, PTT Osijek upotrebljava niz tiskanica pisanih ekavicom. Nije nikakva novost ako dobijete »IZVEŠTAJ O PRISPEĆU PO-SILJKE«. I »POTVRDA O PREDAJI PO-SILJKE« pisana je ekavicom. Kako li je tek stanje s tiskanicama koje se upotrebljavaju unutar PTT?! No, moramo konstatirati, stvari su se i na tom polju »poboljšale«. Naime, donedavna spomenute (i neke ostale) tiskanice pojavljivale su se nerijetko pisane cirilicom! Tek na učestale i mnogobrojne prosvjede prešlo se na latinski pismo.

Zahvalnost

Novosadski »Jugopetrol« izgradio je posljednjih godina u Slavoniji veći broj benzinskih stanica. Ispred iiza svake benzinske stanice stavljen je ploča sa slijedećim natpisom: HVALA NA POSETI. DOVIDJENJA.

Osim razumljive pažnje i zahvalnosti prema svojim mušterijama, »Jugopetrol« bi trebao pokazati barem neku zahvalnost i prema narodu i zemlji u kojoj vrši prodaju pogonskih goriva. Poštivanjem osnovnih jezičnih normi hrvatskog jezika.

Lokalne radio-stanice i hrvatska narodna glazba

Početkom ove godine sastali su se predstavnici lokalnih radio-stanica naše republike. Tom prigodom se raspravljalo, kako smo mogli saznati iz dnevнog tiska, i o nužnosti podnošenja zahtjeva Radio-televiziji Zagreb za dodjelu dijela prihoda od

preplate lokalnim radio-stanicama. Razumljivo je da i lokalne radio-stanice »osjećaju« gospodarsko stanje Hrvatske. No, samo to ni u kom slučaju ne može biti razlog da netko, u ovom slučaju Radio-televizija Zagreb, odriješi »kesu«. Naime, »program« većine lokalnih radio-stanica u našoj republici vodi malo računa o emitiranju hrvatske glazbe, napose narodne. Neznanje, neukus i zlonamjernost prikrivaju se često izrekom »da se hrvatska narodna glazba ne traži«. Mnogima je to dovoljno opravданje za uporno emitiranje narodne i pseudonarodne glazbe iz ostalih republika.

Očito je, dakle, da bi se o programu lokalnih radio-stanica trebalo povesti više računa. (Ne samo o glazbenom dijelu, jasno). Prije svega, na »lokalnim« nivoima.

PITANJE

Drugu Zlatku Uzelcu, predsjedniku Komisije za migraciona kretanja IV Sahra

U lipnju mjesecu 1970. godine sletjela su na ljubljanski i na beogradski aerodrom po dva zrakoplova s većim brojem iseljenika iz Australije, među kojima je bilo više od polovice iseljenika podrijetlom iz Hrvatske. Bili su dočekani na način uobičajen u takvim prigodama, s pažnjom koja se takvim ljudima treba pružiti kad se prvi put vraćaju u domovinu, često nakon nekoliko desetljeća.

Ovih smo dana bili svjedoci sličnog dočeka veće grupe naših iseljenika na beogradskom aerodromu, o čemu nas je i televizija izvjestila, a među njima je također više od polovice ljudi iz naše republike. Sve je to u redu; međutim, pitanje za Vas glasi: Zbog čega nitko nije dočekao prvu grupu naših iseljenika koja je 30. svibnja doletjela JAT-ovim zrakoplovom Boeing 707 na zagrebački aerodrom Pleso, premda je Matica iseljenika Hrvatske bila još prije mjesec dana obaviještena o dolasku 177 hrvatskih iseljenika iz Australije? Kako to da nitko na aerodromu u 18 sati nije znao kad će sletjeti zrakoplov, koji je trebao sletjeti još u 14 sati, a sletio je tek u 19? Sto ti ljudi, koji su došli provesti tri mjeseca u domovini, mogu očekivati od stručnih službi koje su zadužene za brigu o njima i koje, napokon, za taj svoj posao primaju ne baš malenu naknadu? I konačno, nije valjda to brigati o kojim su ovih dana vijećali najviši predstavnici ove zemlje obvezujući svojim zaključcima upravo te stručne službe da se počnu napokon djelotvorno skrbiti o ljudima kojima sudbina nije bila tako sklona kao Vama osobno.

